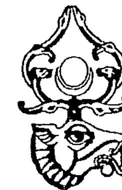
Orosz Károly

„Ha az Isten velünk, ki ellenünk"

Adalékok az 1951-ben Dombrádra kitelepített budapesti polgárok és az őket befogadó gazdák kálváriájához

„Őrizkedj azért, és vigyázz nagyon magadra, hogy ne feledkezz azokról, amiket a saját szemeddel láttál: ne vesszenek el emlékezetedből egész életedben! Ismertesd meg azokat fiaiddal és unokáiddal is!"

(5Mózes; 4;9.)

PÜSKI
BUDAPEST, 2017

Írta és szerkesztette: Orosz Károly ny. mérnök, közíró, újságíró

Kép és dokumentum feldolgozás: Orosz Attila villamos mérnök

Címlap fotó: Az 1951-ben Dombrádra kitelepített budapesti polgárok és a velük együtt megalázott gazdák emlékére 2011-ben állított, és 2012-ben kiegészített emlékmű a Dombrádi Emlékparkban.

Támogatók voltak:

A magyar történelmi értéket, az 1951-1953 között kitelepített budapesti munkaadók és gyáriparosok kálváriájának emlékeit is mentő kötet nyomdai kiadása teljes költségeinek átvállalásával támogatta:

A Munkaadók és Gyáriparosok
Országos Szövetsége
1054 Budapest, Széchenyi rakpart 3.
tel.: 474-2041; fax: 474-2063
www.mgyosz.hu

A kutatási költségekhez szerény hozzájárulást adott a vecsési Halmi–telepi Gyógyszertár és a Csorba Családi Fogászat.

A támogatásért a szerző ezúton is köszönetet mond.

Felelős kiadó:
Püski István – Püski Kiadó kft.
Budapest 1013, Krisztina körút 26. Telefon: 375-7763,
E-mail: puskikiado@gmail.com web: www.puskikiado.hu

Készült a Püski Kiadó és Könyvesház Kft. Nyomdájában, 2017-ben, 500 példányban.

ISBN: 978-963-302-214-6

PRINTED IN HUNGARY

A szerző Dombrád történetének 950. évfordulóján köszönetet mond mindazoknak, akik az *Adalékok az 1951-ben Dombrádra kitelepített budapesti polgárok és az őket befogadó gazdák kálváriájához* c. kötet kiadásának elkészítését adatokkal, dokumentumokkal, információkkal és fotókkal támogatták.

Külön is köszönetet mond a szerző Dr. Futó Péter úrnak, a FUTUREAL cégcsoport tulajdonosának, a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége elnökének, akinek családja egykor kitelepített volt, bár nem Dombrádon, a kötet kiadásának anyagi támogatásáról azonban mégis önzetlenül gondoskodott.

„Minden kultúra az emlékezésen alapul és azzal kezdődik."

Mindig együttérzéssel viseltettem a lelkileg és testileg kiszolgáltatott emberek iránt, legyenek azok a szegénységtől a földig alázottak és mindenki által megvetettek, vagy a magyarság lelkétől idegen, pusztító ideológiák által ellehetetlenített tehetősebbek, az ősi vae victis, azaz a jaj a legyőzöttnek jelszó alatt porig sújtott embertársaink. Talán éppen ezért írtam már meg a dombrádi és vecsési zsidók tragédiáját, a vecsési svábok kitelepítését, a svábok és a csonka-beregi magyarok málenkij robotra hurcolását, a felvidéki szülőföldjükről elűzött magyarok siralmas kálváriáját, az 1956-os forradalom és az azt követő megtorlás dombrádi és vecsési áldozatainak pokoljárását, az erőszakos téeszesítés hatására a szülőföldjéről elmenekült, a főváros vonzáskörzetében újra fészket rakó és naponta ingázó milliók vergődését.

Mikor 1980-ban a dombrádi zsidók népes hitközösségének és elhurcolásuk keserves történetének megírásába kezdtem, szülőfalum idős parasztgazdáitól a deportálás felől érdeklődtem. Ők váratlanul visszakérdeztek: melyik deportálás érdekel: akiket Dombrádról hurcoltak el, vagy akiket Dombrádra telepítettek? Előbb meglepődtem, hiszen ilyen összefüggésben sajnos sem a dombrádi iskolában, sem a kisvárdai Bessenyei György Gimnáziumban, vagy azt követő felsőfokú tanulmányaimban nem esett szó a magyar történelemnek erről a nehéz korszakáról. Aztán, a húsz évig tartó adatgyűjtés idején a deportálásra, a kitelepítésekre és az 1956-os forradalomra vonatkozó részleteket igyekeztem párhuzamosan és aprólékosan feljegyezni. Bár nem tartoztam soha egyetlen párthoz sem, mégis áldom az Istent, hogy paraszt származásom ellenére sem kapott el az ideológiai vakság, vagy a demagóg és a minden időben veszélyes szélsőbalos vagy szélsőjobbos indulat, mint egyik dombrádi történész

barátomat, aki a XX. század legvégén is (!) megvetéssel, afféle „nem tudom sajnálni őket" kinyilatkoztatással ítélte meg az 1951-1953 között kitelepítetteket. Pedig van okunk arra, hogy ne csak szélsőséges érzelmekkel, esetleges sérelmeink által vezérelt indulattal ítéljünk meg dolgokat, folyamatokat, mert ezeknek a magyar történelem II. világháború előtti és utáni időszakában is voltak sajnálatos torzulásai, sőt a tudatban máig kiheverhetetlen következményei.

Leheletnyi életünk tapasztalatai árán is tudjuk, hogy az ideológiák jönnek, mennek, a kormányok és rendszerek változnak, azonban a szülőföld és zivataros történelme megannyi pokoljárás után is megmarad, s mint az árnyék lerázhatatlanul követ bennünket. Meg kell, hogy maradjon a keserves dolgok emléke is, ahogy Babits mondta: „Nem a feledésben van orvosság, hanem éppen az emlékezésben.". Ezt erősítette meg Norbert Lamberth német kancellár is, aki 2006 decemberében a Magyar Parlamentben a sváb kitelepítések 60. évfordulóján elmondta: *„Minden kultúra az emlékezésen alapul és azzal kezdődik."* S ezt az emlékezési folyamatot kell, ha lehet, ideológiai vakságok és egyoldalú elkötelezettségek nélkül is erősítenünk. Ezzel a szándékkal vállalkoztam egyebek között a kitelepítések eddig kevésbé ismert részleteinek feltárására is.

Érdekes, amikor a zsidók elhurcolásáról vagy az 1951-es kitelepítésekről kérdeztem a Dombrádon élőket és az onnan elszármazottakat, évtizedekkel a szörnyűségek után – az 1980-as évek végén és még a XXI. század elején is! – valami tudat alatti félelem miatt többen így kérdeztek vissza: szabad már erről beszélni? Nem lesz nekünk ebből valami bajunk? Tény, hogy 1986-ban az akkori községi MSZMP titkár, Gyulai Pál és Gábor Jenő zsidó származású, nyugdíjas tsz-elnök nemcsak az utcán kérdezték meg tőlem „miért zsidózok" a faluban, hanem amikor kéthetente az Öszőlő utcában Édesanyámhoz hazalátogattam, egy gumibottal és pisztollyal felszerelt szolgálatos rendőrrel üzentek értem, hogy menjek fel a pártbizottságra elbeszélgetésre.

– Én soha sem voltam párttag, és nem is akarok az lenni. Tehát én nem megyek sehová – válaszoltam neki.

– Csakhogy nekem olyan parancsom van, ha nem akar jönni, akkor is oda kell kísérnem – válaszolta a rendőr.

Engednem kellett a felszólításnak. Őszintén mondom, amíg a rendőrrel együtt a pártházhoz felértünk, sok mindenre gondoltam, a Vecsésen élő családomra meg a munkahelyem elvesztésére is. Aztán elhatároztam, hogy a budapesti polgárok Dombrádra telepítését nem hozom szóba, hiszen a TV-ben akkor még ment Berecz János 1956-os „ellenforradalomról" szóló sorozata, ne játsszunk hát a tűzzel. Aztán amikor odaértünk, a párttitkár meg a nyugdíjas tsz-elnök egymás szavába vágva rám rontottak:

– Mit zsidózik maga a faluban?

– Na, várjunk egy kicsit. Önök jól tudják, hogy én is dombrádi vagyok. Nálunk az volt a szokás, ha vendég jött a házhoz, azt illett köszönteni.

Ez aztán szinte benzin volt a tűzre, és ettől még hangosabbak lettek.

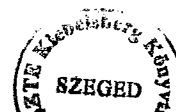
– Ne mentegetőzzön: Mit zsidózik a faluban? – hangzott a nem éppen zsoltári hangnemben elhangzott kérdés. És én visszaszóltam:

– Zsidózni, vagy a dombrádi zsidók történetét felkutatni, azért az nem ugyanaz. Önök már tudják, hogy több országos díjazású dolgozatot készítettem a szülőfalumról.

– Leközölte a Kelet-Magyarország c. megyei lap hétvégi számában az első részt és nekünk be sem mutatta – volt a félreérthetetlen válasz. Akkor értettem meg a probléma lényegét, ami nekem a menekülési útvonalat is megadta.

– Önök tudják, hogy 1848 óta Magyarországon nincs cenzúra. Egy sokkal veszélyesebb dolog van helyette, az öncenzúra. Én pedig újságíróként jól tudom, mi az, ami publikálható és mi az, ami nem.

Aztán még tovább folyt a beszélgetés, szó szót követett, az indulat mérséklődött, de nem tudtak eltéríteni a célomtól. Tény, hogy Magyarországon már az 1848-as forradalom és szabadságharc egyik legfontosabb követelése a cenzúra eltörlése volt. A Bach korszakban és azután az elnyomatás éveiben tovább élt, sőt felerősödött a cenzúra. A II. világháború alatt és az utána következő diktatúrában ismét erő-

teljesebb szerepet kapott a cenzúra, majd az úgynevezett szocializmus kádári diktatúrájának időszakában egy sokkal veszélyesebb változatban, ismét az öncenzúrában nyert teret. Ennek az volt a lényege, hogy a három T (támogatás, tűrés, tiltás) alapján az, írónak, újságírónak a saját biztonsága érdekében, magának kellett eldöntenie, meddig mehet el a nyilvános kritikában. Ennek aztán sok-sok keserves buktatója is volt, mert a diktatúra – mint ahogy a Monarchia hivatali és titkosszolgálati gépezete is – nem tűrhette el az élclapok gúnyolódását, a költők, írók jelképes csipkelődéseit, a színészek gúnyos rögtönzéseit. Egy-egy tréfáért, amely a diktatúra, vagy valamely vezetője, főként a nagy Szovjetunió vezetőinek orra alá akart volna akár csak utalásszerűen borsot törni, a szerző hamar valamelyik börtönben vagy a gulágon találhatta magát. A karikatúrista is százszor meggondolta magát, mielőtt a papíron a skiccet elkészítette volna, mert bármely félreérthető karcolatért, grafikáért „hűvös helyen" fantáziálhatott a művészsors forgandóságán.

Én nem voltam olyan bátor, hogy felelőtlenül borsot törjek mások orra alá, de a helytörténeti és vasúttörténeti munkáimban mindig a valós történésekhez igyekeztem ragaszkodni, ami önmagában is veszélyes lehetett olykor. Miután megjelent a Kelet-Magyarország c. újságban a dombrádi zsidóság deportálásáról szóló dolgozatom második része is, Gábor Jenő bácsi elolvasta és úgymond utólagos cenzorként elnézést kért a korábbi zavarásért és megköszönte, hogy ilyen hitelesen feldolgoztam a helyi történelemnek ezt a puzzle kockáját. Én pedig – bár ő ezt a besúgók jelentéseiből feltehetően tudhatta – tovább folytathattam a Dombrádra kitelepítésekkel és az 1956-os forradalommal kapcsolatos adatgyűjtést is, mert ez is része Dombrád eléggé kuszált, XX. századi történetének. Igen ám, de ennek – a zsidóság történetéhez hasonlóan – akkor nagyon szegényes és nehezen hozzáférhető szakirodalma volt.

Szinte úgy éreztem, hogy az a jelképes vonat, amelyre én fel akarok kapaszkodni, már Nyíregyháza felé jár, s nekem Dombrádról elindulva gyalog kellene utolérni, ami eleve lehetetlen, de mégis meg kell kezdenem ezt a munkát. Örültem, hogy ebben a nehéz munká-

Belügyminisztérium.

2

02145 .szám.

Véghatározat.

I.

Szent Imrei István alezds.

eredeti foglalkozása.

Budapest. XIII.V. ker. Somogyi B. ut,utca. 10.

sz.alatti lakost és vele egy háztartásban élő,

nejo: Sz.Istvánné,leánya: dr. Nándor Ferencné,veje: Fogarasi Györ

leánya: Fogarasy Györgyné.

a 8130/1939.M.E.számu rendelet és a 760/1939.B.M.számu rendelet alapján Budapest területéről a [illegible] onnali hatállyal kitiltom és lakhelyéül Szabolcs-Szatmár megye Dombrád, Kossuth u. 880. várost,községet jelölöm ki. Amennyiben más községben/:rokonainál,ismerőseinél:/kíván elhelyezkedni,jelen véghatározatban kijelölt lakhelyének elfoglalása után,ezirányu kérelmét terjesztheti az uj lakhely szerint illetékes megyei Tanács elé. Ehhez mellékelni kell annak a személynek /:a lakása szerint illetékes helyi Tanács által láttamozott:/nyilatkozatát,aki elszállásolását vállalja.

E véghatározat ellen a budapesti rendőrkapitányságnál benyujtandó panasznak van helye. E panasz a végrehajtás szempontjából halasztó hatállyal nem bir.

II.

A kitiltás következtében megüresedő lakását/lakrészét/a 6.000/1 sz.korm.rendelet értelmében igénybe veszem,lakását 24 órán belül átadni köteles.

Budapest, 1951. VI. 28.

P.H.

aláirás.

Tudnivalók a tuloldalon!

Tudnivalók:

1./ A véghatározattal együtt kikézbesitésre került a kijelölt lakhely szerint illetékes megyei Tanács véghatározata,amely lakásáról gondoskodik.

2/. Uj lakhelyén munkába állitásáról kívánságára a helyi Tanács gondoskodik.

A Szentimrey család 2145. számú kitelepítési véghatározata, amelynek a lényegét a II. pont tartalmazza: a kitiltás következtében megüresedő lakrészét 24 órán belül átadni köteles...

ban voltak jó szándékú segítőim, akik hamar belátták, hogy a kitelepítettek történetének feltárásában is a 24. órában, vagy talán még annál is nagyobb késésben vagyunk. Olykor egy évig csupán két-három nevet sikerült megtudnom. A másik évben már húsz-harminc kitelepített család nevét sikerült sorba állítanom.

Kezembe került a Tiszatáj című folyóirat egyik, 1982-ből való száma, Sz Lukács Imre interjújával, amiből sokat megtudtam, még ha voltak is benne, elírások, keveredések, kimunkálatlan emlékképek is. Bár ezt az adott időszakhoz képest bátor hangja miatt teljes terjedelemben mellékeltem a dolgozat végén, de én dombrádi lévén, nagyobb biztonsággal akartam eligazodni a kitelepítés helyi eseményeiben, a korszak helyi szörnyűségeiben. Igen ám, de a főváros melletti Vecsésről mintegy 400 kilométernyi vonatozás, buszozás, a kutatással kapcsolatos rengeteg utánajárás, a merev hivatalnoki, bürokrata betartások, az aprólékos gyűjtés, az időemésztő adatgyűjtés és feldolgozás Édesanyámtól, a családomtól, gyermekeimtől vette el a sok hasznos időt.

Sokszor a kitelepítettek iskolába járó gyermekeivel egy padban ülő dombrádi osztálytársak vezettek a „nyomra". Természetesen mindez a nevek véglegesítésénél, félévszázad után, magában rejtette a tévedés lehetőségét, amiért ezúton is elnézést kérek az érintettektől. Sőt bizonyos, hogy a mellékelt listára se került fel mindenki, vagy talán tévesen is rögzítettünk egy-egy nevet. A cél azonban szilárdan megmaradt: mérnöki alapossággal, tőlem telhetően, a munkahely elvesztésének a veszélyeit és a meghurcolás lehetőségeit is mérlegelve, lehetőség szerint hitelesen feltárni a budapesti polgárok Dombrádra telepítésének keserves kálváriáját.

Valamit még bevezetőként elkerülhetetlenül meg kell említenem. A kitelepítésekről, gulágokról, malenkij robotról, politikai üldözésekről a mi gyermekkorunkban nem volt szabad beszélni. Sőt dicsőíteni kellett, azokat, akik mindezt úgymond „felszabadítóként" és itthoni vazallusaikként elkövették a magyar nép ellen. Sokan még a gondolatát is elhessegették annak, hogy mindezek ráadásaként azok a kitelepítettek, akiknek a leánygyermekeit, felségét, unokáját, leánytestvérét kiszolgáltatott nyomorúságukban megbecstelenítették,

és utána a Szovjetuniót, a szocialista béketábort kellett éltetniük, békekölcsönt kellett jegyezniük, mert ott állt mellettük a helyi hatalom mindenre képes, még a szemvillanásokat is figyelve leső agitátora, vajon a hatalom megbocsájthatatlan bűneit hogyan dolgozták fel magukban és családjukban? Sajnos sokan elfeledkeztek erről és vakságukban sok dologra képesek voltak.

Példaként szeretném megemlíteni, hogy 1993 decemberében először szerveztünk Dombrád történetéről egy elég mérsékelt érdeklődéssel kísért előadás-sorozatot a helyi művelődési házban. Csupán 22-en ültek – nagykabátban dideregve – a fűtetlen nézőtéren, többnyire azoknak a nagygazda családoknak a tagjai, akiknél kitelepítettek voltak az 1950-es évek elején, s a hívásomra jöttek el. Akik nem jöttek el, nem is tudják, milyen sokat veszítettek. A program ugyanis igen sokatmondó volt. Dr. Németh Péter a Jósa András Megyei Múzeum igazgatója Dombrád és térségének Mohács előtti történetéről, az időközben elhunyt Veress Sándor nyugalmazott tanító az 1848-as dombrádi honvédekről, Sípos Kálmán lelkész a helyi református templomok építéséről, Láczay Györgyné tanárnő az iskolai honismeretei kör kutatásainak eredményeiről és a helytörténeti gyűjteményről készített dolgozataikat ismertették. Én az 1951-1953 közötti kitelepítések történéseiből állítottam össze egy csokorra valót. Az előadássorozat előtt azonban az akkori nagyközségben erről a témáról igyekeztek lebeszélni, és a pártoskodó szervezők azt kérték, válasszak más témát. Szándékomtól azonban nem tudtak eltéríteni, annál is inkább, mert én ezzel az előadással nem oldalazni, dörgölőzni, vagy az úgymond „rendszerváltás" utáni helyzetben sem a helyi pártok választási esélyeit akartam befolyásolni, hanem történelmi hűséggel akartam egy eddig elhallgatott időszakot Dombrád történetéből bemutatni, még akkor is, ha az elhangzó értékelések elég keményeknek ígérkeztek. Dombrádi születésű történész, MSZP-s politikus, iskolai évfolyamtársam még az előadás előtt is arra biztatott, hogy nekem sok dolgozatom van már Dombrádról, talán jobb lenne mégis azok közül más témát választani. Történészi objektivitás hiányában megfeledkezett arról, hogy „a magyar polgárnak különösen

van emlékeznivalója: 1945-1949 között a demokrácia jelszavával fonták köré a leggonoszabb diktatúrát".[1]

Belügyminisztérium.

02086. szám.

Véghatározat

I.

Francois Józsefnó — férje börtön bünt. t. pezsgőgyáros neje — eredeti foglalkozása.

Budapest. XXII. / Bfok /. ker. Pontz Károly ut, utca. 7 sz. alatti lakost és vele egy háztartásban élő. fia: D. Cézár, apósa: Nyiri Árpád, anyja: Ny. Árpádné,

a 8130/1939. M.E. számu rendelet és a 760/1939. B.M. számu rendelet alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom és lakhelyéül Szabolcs-Szatmár megye Dombrád, Kossuth u. 87 várost, községet jelölöm ki. Amennyiben más községben/rokonainál, ismerősénél:/kiván elhelyezkedni, jelen véghatározatban kijelölt lakhelyének elfoglalása után, ezirányu kérelmét terjesztheti az uj lakhely szerint illetékes megyei Tanács elé. Ehhez mellékelni kell annak a személynek /:a lakása szerint illetékes helyi Tanács által láttamozott:/ nyilatkozatát, aki elszállásolását vállalja.

E véghatározat ellen a budapesti rendőrkapitányságnál benyujtandó panasznak van helye:- E panasz a végrehajtás szempontjából, halasztó hatállyal nem bir.

II.

A kitiltás következtében megüresedő lakását/lakrészét/a 6.000/1948. számu korm. rendelet/értelmében igénybe veszem, lakását 24 órán belül átadni köteles.

Budapest, 1951. junius 28.

P.H.

aláírás

Tudnivalók a tuloldalon!

A 02086. számú, Budafok Pontz Károly utcai lakásából Dombrád Kossuth út 87 szám alá történő kitelepítésről szóló Véghatározat Francois Józsefné pezsgő-gyáros felesége részére, amelyre lelketlenül még azt is rávezette a diktatúra Belügyminisztériuma, hogy a „pezsgőgyáros férje a börtönbüntetését tölti".

S hiába foszlott szét a szemük láttára és vált rémuralommá olykor a saját közreműködésükkel a munkásosztály fennen hirdetett diadalának álma, a gonosz utópia vonzásából nem tudtak szabadulni. Vannak, akik máig sem. Mindig voltak téveszmék (fasizmus, szocializmus, kommunizmus, iszlám radikalizmus, stb), amelyek lazán, dallamosan azt harsogták vezényszóként az egyébként tehetséges,

és a fennálló rend ellen lázadó fiatalok szívébe, lelkébe, hogy a múltat és minden emberi, társadalmi, politikai értéket „végleg el kell törölni". Emberek milliói estek e nemesnek látszó, hamis elképzeléseknek a csapdájába, s még többen lettek áldozatai ezekre a gonosz és torz eszmékre alapuló diktatúráknak.

A kommunizmus mítoszának szirénhangjait nagyon sokan nem voltak hajlandók és képesek kétségekkel, fenntartásokkal fogadni, ami más népek milliói mellett *magyar polgárok* százezreinek életét, vagy annak nagy részét pokollá tette. No, jó, de ki az a *magyar polgár*? Még az 1980-ban megjelent Politikai kisszótár is, az 1950-es évek ideológiai jegyeit erősen magán viselve adott erről – enyhén szólva – fura eligazítást. Ebben a szótárban ugyanis a polgár szónál ez olvasható „lásd burzsoázia". A burzsoázia szó magyarázatának befejező mondata pedig így hangzott: „A szocializmus alapjai lerakásának idején, mint osztály megsemmisül." Megsemmisül vagy erőszakkal, kitelepítéssel, ellehetetlenítéssel megsemmisítik, ez azért nem mindegy!

És a mindenüktől megfosztott kitelepített iparosok, tanárok, zsidó kiskereskedők, kórház-, műhely- vagy gyártulajdonosok, párttag honvédtisztek, állami alkalmazottak is a burzsoáziához tartoztak volna? Így azért mégsem lenne szabad a történelmet meghamisítani, csúsztatással a megtörtént eseményeket átprogramozni és az utókort keményen félrevezetni. Tudom, hogy ez a téma az előző évtizedek marxista ideológiai nevelése alatt belénk sulykolt előítéletek miatt még ma sem népszerű. Ennek ellenére hasonló módon – mint eddig – továbbra is tabuként kezelni nagy hiba lenne. Ez elengedhetetlen mozaikja hazánk és benne Dombrád történetének is. E nélkül a történelmet egy jókora puzzle játéknak tekintve a jelképes kirakós játékon lyukak keletkeznének. Ezt pedig el kell kerülnünk.

Végül az előadás a fűtetlen (!) művelődési házban elég érdekes vitát váltott ki, ami csak tovább erősített engem elhatározásomban. Aztán a Magyar Rádió Vasárnapi Újság c. műsorában több alkalommal is foglalkoztak a dombrádi kitelepítettek sorsával. Vajon mondott-e valamit a dombrádiaknak a *Virágzik a mandula, Ne sárgulj fűzfa,* az *És Mihály harcolt* című híres katona trilógia említése, vagy a döb-

benetes élményt adó, a trianoni tragédiát feldolgozó, Sopron és kilenc nyugat-magyarországi falu bátorságát bemutató könyv szerzőjéről, Vitéz Somogyváry Gyuláról, vagy Matherny Ödön tábornokról és Horony Pálffy László szüleiről Dr. Radocsay Tiborné kitelepítettel készített interjúk? Hallottak-e egyáltalán ezekről a nevekről?

Én Önteleken[2] születtem, majd a Bibó soron, vagyis a szélső, Ószőlő utcában nőttem fel Dombrádon. Őszintén mondom, gyermekkoromban, sőt egy ideig később sem hallottam egyetlen szót sem a kitelepítésekről. Jut eszembe Napóleon, aki a monda szerint mielőtt Magyarország Győr körül táborozó nemesi serege ellen indult volna, megkérdezte a tanácsadóját: milyenek a magyarok? – Büszke, szorgalmas nép, büszke a múltjára, a történelmére. Ezt vedd el tőlük és azt teszel velük, amit akarsz – mondta a cinikus tanácsnok. A történelem Ura ezt a lehetőséget Napóleonnak nem adta meg. Lehet, hogy Szabó Endrét és a párt által képesítés nélküli „történelem tanítónak" Dombrádra és más településekre kivezényelt társait is a Napóleonnak adott tanácsok vezérelték volna: vedd el a múltját és ..??

Vádolni senkit sem akarok, azonban tény, hogy Szabó Endre tanító 1975-ben Dombrád háború utáni 30 évéről megjelentett könyvében egyebek között a zsidóság elhurcolásáról is nagyon hibásan, egy „történészhez" méltatlan, de sokkal inkább tudatos felszínességgel rögzített adatokat, a kitelepítésekről pedig egyetlen sort sem írt. A „történész tanító" ne tudott volna ezekről az évekről? Aligha. Inkább a szelektív emlékezés, „a múltat végképp eltörölni, rabszolgahad indulj velünk" új ideológiai parancs lehetett az oka, hiszen a szocialista gazdálkodás dombrádi eredményeiről és az általa vezetett vallásellenes harcról olyan hurrá optimizmussal, sőt meggyőződéssel írt, mintha az idősebb generációk emlékezetéből és a mi fejünkből végképp sikerült volna kilúgozni az akkori történéseket. Neki ugyanúgy elmondták volna a dombrádi emberek a kitelepítés kálváriáját, mint nekem, sőt talán még jobban, mert ő helyben élt és tanított, engem pedig az erőszakos téeszesítés után csaknem 400 kilométerre repített a szülőföldtől a történelem centrifugális ereje. Nekem a család, a tanulás, az építkezés és a folyamatos munkaviszony mellett kellett a

kitelepítések adatait gyűjtenem. A Dombrádon élők és az onnan elszármazottak ugyanis nemcsak a „tanár elvtárs" és mások által az ősi óra helyett előnyben részesített hittanórák után kiosztott körmösök, tenyeresek miatt akarnak emlékezni, de emlékeztetni akarnak másokat is. Emlékeztetni nemcsak az embernek ember általi szörnyű megaláztatására, hanem arra is, hogy zsebkendőnyi kis országunk, s benne szülőföldünk hiteles történelmének feltárásához minden mozaik fontos. Azzal, hogy nem írunk róluk, s elhallgatjuk a tényeket, – mint az előbb említett, és hamisításokkal teli *Dombrád 30 éve* c. könyvben –, önmagunkat és az utánunk jövő generációkat csapjuk be. Másrészt hiszek a Biblia ama megállapításában, hogy *„az igazság felmagasztalja a nemzetet, a bűn pedig gyalázatára van a népeknek"*.[3]

S itt említést érdemel Mindszenty József hercegprímás, bíboros 1945. október 17-i körlevele, amelyben a katolikus főpap hiába írta a svábok kitelepítésének előkészítése idején: „Ne tegyünk olyasmit, amit a fegyverszüneti határokon túli magyarokkal szemben elkövetőktől nemcsak felháborodással fogadunk, de elviselhetetlennek is érzünk." Sőt a bíboros bírálta a magyar kormányt a felvidéki magyarok iránti közömbössége miatt is. Mint a Szerencsés Károly történész által 1991-ben írt és a művelődési és közoktatási miniszter rendelete alapján a Tankönyvkiadó Vállalat által kiadott *Tizenhárom életrajz* c. kiadvány 25. oldalán olvasható, a római katolikus főpap leveleket írt Truman amerikai (USA) elnöknek és a brit uralkodónak, s kérte a segítségüket, hogy „méltóztassék az Isten törvényeibe és az emberiességbe ütköző deportálás ellen tiltakozó szavait felemelni, és százezrek égbekiáltó gyötrelmeit megszűntetni". Mindez süket fülekre talált és a kitelepített svábok helyére 1947-1948-ban az úgynevezett kassai program keretében, a máig fel nem oldott benesi dekrétumok alapján a felvidéki szülőföldjükről elüldözött magyarokat telepítették. S innen már nem sokat kellett várni, hogy a diktatúra a budapesti polgárok és a kuláknak bélyegzett nagygazdák elleni, összehangolt támadását megindítsa. „A cél érdekében ugyanis el kellett söpörni az útból minden más politikai, világnézeti erőt, s e küzdelemben Rákosi a legalantasabb eszközöktől sem riadt vissza."[4]

A kitelepítés előzményei

A magyar, s benne a dombrádi közvélemény a filmekből, újságokból, rádióból többnyire olyan részinformációkat kapott, hogy a Rákosi Mátyás által vezetett kommunista diktatúra idején a fővárosi polgárokat, értelmiségieket, a Horthy korszak hatalmi gépezetének bármilyen rangú képviselőit, majd a koncepciós perek nyomán elítélteket és hozzátartozóikat, az úgynevezett klerikális reakció elleni harcban megbélyegzett elemeket (pl. a hatvani vasutasokat), a munkásosztály ellenségének kikiáltott magyar emberek tízezreit Recskre és Kistarcsára internálták, a kitelepítettek többségét pedig a Hortobágyra száműzte a hatalom.

Sajnos ez mind igaz, de csak részigazság, mert az 1940-es évek végétől Kelet-Magyarországra, a Jászságba, Szabolcs-Szatmár, Hajdú-Bihar, Békés, Heves, Szolnok és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék településeire tízezreket, köztük Dombrádra is „400 ellenséges elemet" telepítettek ki. Sőt a Magyar Rádió egyik műsorában[5] Dombrádot a magyar kitelepítési célállomások, a gulágok[6] között a Hortobágy után az egyik legnagyobbként emlegették.

„A polgári középosztályunk és „kulákságunk" ellen szervezett osztályharc első átfogó, országos hadművelete 1950. június 23-án, a kora hajnali órákban indult útjára. Nem véletlen, hogy ezt a középosztály ellen, a polgárság és a parasztság gerincét adó réteg ellen indították. A párt vezetői előre megtervezett stratégiával jöttek birtokba venni az országot, így azt a réteget vették célba, amelyet veszélyesnek ítéltek. A hatás, amit ez a titokban előkészített, váratlan akció kiváltott, az egész társadalmat ledöbbentette és megfélemlítette.

A begyűjtés megkezdődött: az ismert gazdacsaládokat, vendéglősöket, kereskedőket, iparosokat szinte egyszerre emelték ki egy-egy körzetből, és távolították el őket otthonaikból. Személyenként csak egy-egy húszkilós csomagot készíthettek össze, amibe minden

szükséges dolgot bele kellett kényszeríteni. Majd a kirendelt fogat a legközelebbi vasútállomásra szállította a kijelölt családot, akiket rendőri kíséret mellett vezettek fel, nehogy valaki is megszökhessen."[7]

A Rákosi diktatúra alapvető célja az volt, hogy kitelepítettként megbüntessen mindenkit, aki bármilyen módon kiszolgálta a

Szabolcs-Szatmár megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

250/1951.Eln..szám.

Tárgy:

Hsz.Harsányi Péterné dombrádi város, község Kossuth utca 820 szám alatti lakos 1 szobából álló lakrészének igénybevétele és bérlőjének kijelölése.

Véghatározat.

A fent megjelölt lakás 1 szobából álló lakrészét a 6.000/1948. korm.sz.rendelet alapján igénybe veszem és annak bérlőjéül Szent-Imrei István jelölöm ki. A kijelölt bérlő a lakrészt a következő személyekkel együtt foglalhatja el: neje: Sz.Istvánné, leánya: dr.Kondor Ferencné, veje: Fogarasy György, leánya: F.Györgyné.

A véghatározat fellebbvitel nélkül, azonnal végrehajtható.

Erről a fent megjelölt lakásban lakó Harsányi Péterné -t azzal értesitem, hogy az igénybevett lakrészt a fent megjelölt személyek részére azonnal kiüríteni és átengedni köteles.

Nyiregyháza, 1951. junius hó 27

P.H.

Értesítés özv. Harsányi Péterné dombrádi lakos részére, hogy az 1 szobából álló lakrészét a 6000/1948. Korm. sz. rendelet alapján igénybe veszik, amelyet azonnal kiüríteni és átengedni köteles.

Horthy rendszert, s velük együtt megbüntesse a szovjet mintára kuláknak[8], a nép ellenségének tekintett nagygazdákat is. Az 1930-as évek végén – igen, nem tévedés, a Horthy rendszerben!!– kiadott 8130/1939. ME, és a 760/1939. BM. számú rendeletekre hivatkozó véghatározatok szerint 1951. június végén időskorú színészeket, köztisztviselőket, gyárosokat, bankárokat, katonatiszteket, Auschwitzból vagy a jeges Dunából megmenekült zsidókat, iparosokat, elismert postai és kertészeti szakembereket, tudós professzorokat, vasúti alkalmazottakat, honvédtiszteket és másokat telepítettek ki, és olykor kutyával terelték őket az ÁVH-sok a nyíregyházi kisvonati átrakó állomáson.

„A 'fordulat évében' a maradék magyar zsidóság új bűne lett a cionizmus vádja, amelynek bélyegétől épp úgy retteghetett személyes szabadságában, mint annak idején zsidó mivoltában. Dughatta ismét a menórát[9], a Dávid csillagot a népnevelők elől a szekrény aljába. Az ajtófélfáról jobb volt, ha levette a tízparancsolatot. Az előző rend, igaz, az életét követelte, Rákosi Mátyás rendszere az arcát, a múltját vette el."[10] Éppen ezért a háború után nem volt szerencsés a cionizmusra büszkének lenni, még Izrael állam megalakulása idején sem, mert a bolsevik diktatúra az internacionalizmus jelszavai alatt az antiszemitizmust éppen úgy büntette, mint a nemzetközi imperializmus előretolt bástyájának nevezett cionizmust is. Sőt évtizedekig a zsidó szót nem volt célszerű se leírni, se kimondani, mert belekötöttek, kiforgatták, mert Izrael állam is ellensége volt a kommunista tábornak.[11] Nem volt azonban ritka dolog, hogy belső ellenségként az új kommunista hatalom egyetlen pártjának a tagsági igazolványával rendelkező honvéd és rendőrtiszteket is kutyával terelték az ÁVH-sok, mint a bűnözőket. Szovjet mintára az Andrássy út 60. Magyarországában is a terrort tették a rendszer egyik mozgatójává és a múltat végképp eltörölni vezérelték a az ideológiával elvakított kisemberek tömegeit. Megnyomorító idő volt, mindenki félt, aki kitelepít, és az is, akit kitelepítenek. S nemcsak néhány szerencsétlen emberről és valamiféle egyszeri tévedésről volt szó, hanem egy korszak szörnyű, pokoli valóságáról.[12] Már az utazás alatt érzékelhették a kitelepítettek a kegyetlen bánásmódot. Voltak közöttük, akikben az utazás a hét évvel korábban átélt zsidó szenvedéseket idézték fel, s legfeljebb a koncentrációs táborokba tartó vonatok fegyveres őreinek német vezényszavai helyett most ÁVO-s vezényszavak, utasítások hangzottak.

Az eredetileg 15 ezer családot érintő kitelepítések végső határidejét a hatalom a nemzetközi helyzet éleződésére és a nyugati hatalmak – úgymond imperialisták – támadásának veszélyeire hivatkozva 1951. június 16-ában jelölte meg. A magyar sajtó és a rádió azonban a felturbózott híradásaival valósággal félelemben tartotta az országot és egy várható „imperialista támadás" rémképét vetítette a lakosság elé. Tekintettel arra, hogy a kitelepítettektől elorozott lakások által a legfőbb cél a diktatúra kádereinek lakáshoz juttatása volt, a kitelepítések kezdetét előrehozták május 21-re. Menetközben azonban megjött a hatalom étvágya és a kitelepítő szerelvényeket hiába indították szinte menetrendszerűen hétfőn, szerdán és pénteken a kitelepítési célállomások felé, nemhogy a június 21-i tervezett határidőt nem akarták teljesíteni, sőt még június utolsó és július első napjaiban is vagoníroztak és indítottak kitelepítési vonatokat a budapesti kijelölt pályaudvarokról. Miközben a propaganda szólamok szerint „a szocializmus épült", a kitelepítettek polgári berendezésű lakásaival, villáival a kommunista párt vezetői valóságos maffiát alkotva aljas eljárások, kisemmizések által gazdasági bűncselekmények egész sorát követték el. Az akkori szólás szerint „a villák proletárjai egyesültek" és az ördögtől való, gonosz birodalmában a kitelepítettek ingóságai hatalmas összegekért cseréltek gazdát.[13]

Feltűnő azonban, hogy amíg a májusi kitelepítéseknél a családfők még 500 kg holmit vihettek magukkal, ami felnőtt családtagonként további 250 kg-mal kiegészülhetett, a június végén Dombrád felé tartó szerelvényekbe zsúfolt budapesti polgárok már csak legfeljebb 50 kg-t vihettek személyenként. Jól fizető kótya-vetyét látott tehát a hatalom a kitelepített, „horthysta és fasiszta bérencnek", a nép ellenségének, népnyúzóknak bélyegzett budapesti polgárok ingóságainak elkonfiskálásában. A törvénynek, jognak, emberségnek még a látszatára sem figyeltek, az emberi szánalom pedig teljesen hiányzott

a hatalom kitelepítéssel megbízott kádereinek napi gyakorlatából. Mivel a kitelepített családok többsége a magyar főváros I., II., III, V., XI. és a XII. kerületeinek a keresztény nemzeti középosztályához és polgári középrétegéhez tartozó famíliák közül került ki, a tőlük elrabolt színvonalas ingatlanokba, polgári módon berendezett lakásaikba a diktatúra a saját kádereit, hatalmi embereit ültette.

Szabolcs_ Szatmár,
megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

250/1951 /a. szám.

Tárgy:

Kürti Ferenc, Dombrád, város, község
Vaj Ádám utca. 9 szám alatti lakos 1 szobából álló lakrészének igénybevétele és bérlőjének kijelölése.

Véghatározat.

A fent megjelölt lakás 1 szobából álló lakrészét a 6.000/1948. korm.sz.rendelet alapján igénybe veszem és annak bérlőjéül Schwenner Sándor hordókereskedő váll. túl. állampolgárt jelölöm ki. A kijelölt bérlő a lakrészt a következő személyekkel együtt foglalhatja el: feleség: Sch. Sándorné, fia: Ifj. Sch. Sándor, apja: Sch. Jenő, anyja: Sch. Jenőné

A véghatározat fellebbvitel nélkül, azonnal végrehajtható.
Erről a fent megjelölt lakásban lakó Kürti Ferenc,-t azzal értesitem, hogy az igénybevett részt a fent megjelölt személyek részére azonnal kiüriteni és átengedni köteles.

Nyiregyháza, 1951. junius hó. 28

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE TANÁCSA ... P.H.

Kürthy Ferenc ny. főjegyzőnél Schwennerék már a hetedik kitelepített család volt. s ezért hátoldalilag tintaceruzás betűkkel engedélyezték, hogy Tenke Márton henteshez költözzenek.

A deportálások és a háború utáni kitelepítések dokumentumaiban gyakran a 6000/1948. sz. kormányrendelet paragrafusaira hivatkoztak. Mint később kiderül, ez szerepelt a Dombrádra kitelepítettek dokumentumaiban is. Mégis alapos okunk van feltételezni, hogy Dombrádot, a Rétköz tájegység legnagyobb református települését már a 1947-es, úgynevezett kékcédulás választások után besorolták a kitelepítésre kiszemelt települések közé. Ezen a választáson ugyanis a különféle manipulációk, a Rákosiék által vezényelt és a Szabó Endre pártoskodó tanító hamísításnak beillő könyvében is elhallgatott választási csalások ellenére Dombrádon az országos átlagot jócskán meghaladó arányban, a választópolgárok 68%-a voksolt a Kisgazda Pártra. Mivel nem a kommunista pártra szavazott a község lakossága, ennek bosszújaként kerülhetett minden bizonnyal a megbüntetendő és a kitelepítésre kiszemelt települések közé a Rétköz egyik legnagyobb települése, Dombrád.

A kitelepítettek révén ugyanis hármas csapást mértek a kommunisták a magyar társadalomra és a magyar falura, köztük Dombrádra is:

1.) Egyfelől megalázták és ellehetetlenítették a Horthy korszak trianoni diktátum utáni politikai, katonai, közigazgatási s egyáltalán a hatalmi gépezetében akár csak egy kicsinyke transzmissziós láncszemként közreműködő keresztény nemzeti középosztályhoz tartozó városi polgárokat, alkalmazottakat, ügyvédeket, rendőröket vagy éppen az uralkodó osztályhoz tartozókat és családjaikat.
2.) Másfelől megfélemlítették a magyar lakosságot, embertelen és megalázó feltételek közé kényszerítették azokat – az oroszoktól átvett szóval – kulák családokat, akikhez a teljesíthetetlen beszolgáltatási és adókötelezettségek ráadásaként olykor 4-5 családot is odatelepítettek. Dombrádon és a vele 1889-ben egyesült Ónteleken, a hozzájuk tartozó tanyákon a nagygazdákkal együtt azokat az értelmiségieket (a két világháború közötti időben tanárok, iskolaigazgatók, főjegyző, csendőr) és iparosokat (pl. a szikvízgyáros Szőke Gyulát, a lakatos kisiparos id. Róka Ferencet, az

ecetgyáros Vitéz Uzvölgyi Mónus Ferencet, a hentes Tenke Mártont, a TÜZÉP-es Goldmann Gál Györgyöt) is megalázták, akiket a falu társadalma és a hatalom is a kulák-nagygazdákkal egyenrangúnak tekintett.

3.) Harmadszor a kitelepítéssel teljesen ellehetetlenítették a történelmi egyházakat, vakvágányra terelték, majd megrokkantották a keresztény/keresztyén hitet, erkölcsöt és a népi, nemzeti hagyományokat, szétszakították, felszeletelték a nemzet megtartó erőit. Ugyanis Dombrádon – és máshol is a kitelepítési célállomásokon – a református presbitériumban, a katolikus egyháztanácsokban a kulákoknak bélyegzett nagygazdák voltak évszázadok óta többségben. Az ő vagyonuk, tekintélyük, adományaik biztos bázist jelentettek az egyházban és az általuk működtetett iskolákban, intézményekben még akkor is, ha ennek voltak torzulásai is.

A Rákosi diktatúra szemében pedig ezek megbocsáthatatlan bűnök voltak. Ennek a torz szemléletnek a veszélyeit a még kialakulatlan, félrevezethető, parasztból, agrárproletárból és munkásból toborzott, manipulálható magyar értelmiség nem ismerte fel időben.

„A Rákosi rendszerben a népi értelmiség saját tudatformáló mozgalom nélkül maradt. Az erőltetett iparosítás megtöbbszörözte az értelmiséget. Az utánpótlás – egy tudatos társadalompolitika következményeként – elsősorban munkás és paraszt-származású ifjakból állt. A népi értelmiség mellett a rendszer iránt elkötelezettnek számított az értelmiség zsidó származású része, amelyet az 1944-es üldözés után politikailag megbízhatónak tekintettek. 1948-1953 között a rendszer értelmiségének ebben a két csoportjában nem volt érzékelhető különbség. A hatalom mindkettőben igyekezett kisebbségi érzést kelteni. A zsidó származásúaknak az orruk alá dörgölte a polgári származásukat, a népieknek pedig úgymond fejlődniük kellett ahhoz, hogy az élcsapat követelményeinek megfelelhessenek. Mindkét csoportban végső soron zsoldos-tudatot alakítottak ki: azt, hogy mindent a rendszernek köszönhetnek. A zsidók az életüket, a népi káderek pedig, ha a felszabadulás nem jön el, mezítláb őriznék a kulák libáját, a kulák legelőjén."[14]

Ezt a janicsár szemléletet azonban a zsidó származású káderek közül sem fogadta be mindenki. Sőt volt közöttük, aki a munkaszolgálat, a bujkálás, a svédek segítségével történt megmenekülés után a Harmadik út című könyvében a társadalom torz folyamatait tapasztalva meg merte kérdezni: „Igaz-e, hogy aki nem kommunista, az fasiszta?"[15] Természetes dolog, hogy neki is a betiltás és a kitelepítés jutott osztályrészül. S ez ellen, mint a Dombrádra kitelepítettek is, csak a megaláztatások vállalásaival, a mindenkit reakcióssá, burzsoává, klerikálissá, a rendszer ellenségévé nyilvánító általánosítás tagadásával lehetett tiltakozni még akkor is, ha az új hatalom által gerjesztett indulat nyomán a „feltámadt és elnyomott proletárok" közül sokan ott is rájuk verték éjszaka az ajtót.

Az erősödő bolsevista hatalomnak a kitelepítettek mellett így gyakorlatilag a magyar vidéken a vezető parasztgazdák, iparosok, értelmiségiek, a szakmai és kereskedelmi vezetőréteg is az áldozata lett.[16] Tehát az akkori uszító mozgalmi dal szerint nemcsak a „királyok, hercegek, grófok, naplopók és burzsoák" reszkethettek a feltámadt, többnyire írni is alig tudó falusi proletártól, hanem mindenekelőtt a parasztság jelentős része, elsősorban a szovjet mintára kulákoknak bélyegzett nagygazdák. S reszkettek az igazhitű kommunisták közül is sokan, de a hitét mégsem adta fel mindenki. Számos perben ítélték el azokat, akik szókimondók maradtak és a Rákosi rendszert, a sztálini hatalmat bírálni merték. Egyikük, a weisshausista mozgalomból ismert Párkányi István kifejtette, hogy „nem érti azokat, akik egy állásért eladják magukat és teljesen elfeledkeznek a munkásságról, amely sohasem volt annyira kizsákmányolva, mint jelenleg. Szeptember 2-án közölte: Most miután megismertük az igazi Szovjetuniót, látjuk, hogy az nem más, mint egy nagy koncentrációs tábor, ugyanaz, ami itt van nálunk."[17]

A kitelepítettek aligha tudhattak róla, hogy keserves sorsukat – egy „Lőrinc" fedőnevű, a kistarcsai rabok közé beépített ügynök jelentése szerint – az internált Párkányi István így tette szóvá rabtársai

előtt: „továbbra is Weisshaus híve, aki szintén kommunista volt és szocializmust akart, de ő nem így akarta megoldani, mint ezek: az akasztófák erdejével, a régi rendszer értelmiségének teljes kikapcsolásával és lefogásával."[18]

A dombrádi Vasút utca 31 szám alá kitelepített Bárczy, Istvánffy, Francois, valamint az őket befogadó Harsányi család. Első sor, balról jobbra: Harsányi Berta, Istvánffy Edéné, Francois Cézárné, Bárczy Ágnes, Bárczy Zsolt, Bárczy Pál. Hátsó sor balról jobbra: Istvánffy Mária, Harsányi János, Harsányi Zsigmond, dr. Bárczy Pál, dr. Bárczy Pálné

Bár a következő sorok az 1930-as évek Oroszországáról íródtak, mindenben megismétlődtek az 1940-es évek végétől Magyarországon is. Ugyanis „a várost élelmezni kellett, csakhogy a vidék kevés élelmiszerfelesleget állított elő. Ezért annak érdekében, hogy elkerüljék a városokban az éhínséget, a vidéket tönkretették. Az agrárgazdaságba például nem építették be a támogatásokat, amelyek ösz-

tönzőleg hatottak volna és növelték volna a termelést. Más megoldást választottak: A betevő falatot is elvették a parasztoktól, mondván, hogy azok, akik nekik ellenszegülnek, kártékony emberek, jogosak a velük szemben foganatosított rendőri intézkedések, annál is inkább, mert ők a hatalom birtokosai, a népért harcolva a társadalom többségének érdekében alkalmaznak erőszakot. Ha nem is beszéltek róla nyíltan, végeredményben tisztába voltak azzal, hogy anyagilag, szociálisan és morálisan tönkre akarják tenni a parasztokat, kivált a tehetőseket, a kulákokat.

Ezért vetettek ki rájuk rendkívüli adókat, ezért adtak szabad kezet a helyi hatalomnak, végül tehát az önkény szabta meg, ki kerül kuláklistára, kit küldenek munkatáborba, börtönbe vagy a bitófára. Embertelen és piszkos eszközökkel próbálták a céljukat elérni a dogmatikus pártbürokraták. Ráadásul cinikusan magyarázták intézkedéseiket. Minden tettüket azzal vélték igazolhatni, hogy a kényszerű lépésekre szükség van, mert az osztályharc élesedik, az osztályellenségekkel szemben lépnek fel."[19]

Kik voltak a kitelepítettek?

Az egykori kitelepítettek visszaemlékezéseikben[20] már maguk is keresték a közép- és felső rétegek parasztság helyzetével kapcsolatos, háború előtti szociális érzéketlenségének okait. Több dombrádi adatközlőm is megjegyezte, hogy „a kulákság által a náluk dolgozó cselédeknek, részeseknek okozott kirívó sértések, kiszolgáltatott helyzetek önmagukban is kiváltották a szegénység ellenszenvét. Saját egykori iskolai osztálytársukkal vagy rokonukkal uraztatták magukat, kezet kellett csókolni a feleségeknek, híg ciberét adtak az aratóknak, nem mérték tisztességesen a képét, az aratási pálinkát, szalonnát, s megalázó módon sepertették velük az udvarukat, ami bosszút eredményezett. Mikor ezek a szegények jutottak hatalomhoz, törlesztették a megalázásokat".[21] Végeredményben mindkét réteg képviselői belátták tehát a mulasztásokat. Ezek azonban mégsem lehettek volna a bolsevik diktatúra által központilag gerjesztett indulatok nélkül okozói a zsidókéhoz hasonló újabb megaláztatásoknak, amikor az állatnál is alávalóbb helyzetekbe kényszerítették a kitelepítetteket és velük együtt a szállásadó gazdákat is.

Minden ember manipulálható. Aztán van, aki hamarább, s van, aki később megelégeli a beetetést, és van, aki végképp nem is akar szabadulni tőle. Ezek az emberek engedik magukat vakon vezetni a gyermekkorban, az iskolai tanulmányok vagy az egyetlen ifjúsági szervezetre korlátozott mozgalom (DISZ, KISZ) idején egyoldalúan beléjük táplált eszmerendszerek képviselői által. A marxista ideológia követői például évtizedeken át azt igyekeztek a fejekbe sulykolni, hogy a szegényekért kizárólag a kommunisták emeltek szót a II. világháború előtti időben. Pedig már az I. világháború előtt, majd az 1920-as években főként a népi értelmiségiek és az egyházak is felismerték a helyzet tarthatatlanságát és keresték az egyre bővülő szociális nyomorból, a falusi földnélküliségből kivezető utakat. Hozhat-

nánk itt fel példaként Nagyatádi Szabó Istvántól, Veress Pétertől – Szabó Pálig, a balatonszárszói református SDG táborban tartott találkozókig számos példát, radikális vagy kevésbé harcias törekvéseket. Kétségtelen, hogy ezek nem hoztak minden szegény család számára megnyugtató megoldást. Kovács Imre a Néma forradalom c. munkájában is az egészségtelen földbirtok struktúrát kárhoztatta, s a növekvő városi proletárságot és a szellemi proletárok számának erőteljes gyarapodását látva Magyarországot proletár-országnak nevezte. A Magyar Szemle körül kialakult értelmiség is számos dolgozatot készített a megoldatlan földkérdésről, sőt már náluk és akkor is szóba kerültek az át- és kitelepítések a kisebb népsűrűségű területekre, de semmiféleképpen sem ideológiai vagy kifejezetten politikai büntető jelleggel.[22] Az 1940. évi XXIII. törvénycikkel létrehozott Országos Nép és Családvédelmi Alap (ONCSA) is az eladósodott vagy utód nélküli családok földjeinek megvásárlása után parcellázhatott házhelyeket, amelyeken – micsoda furcsa fintora a sorsnak – később a kitelepített törvényalkotók közreműködésével építették az ONCSA házakat. Mint Telektanyán, a későbbi Tiszateleken is, ahol a Dombrádra kitelepítettek közül többen a családi házak és a tanácsház építésénél voltak segédmunkások.[23]

Ha arra keressük a válaszokat, hogy kik voltak a dombrádi kitelepítettek, a mellékelt lista erről elég változatos képet mutat. Érdemes mégis elmondani: az 1951 májusától az 1953. július 4-én elhangzó Nagy Imre miniszterelnöki beszédéig tartó kitelepítés volt, akit csak fél évig sújtott, s aztán a hatalom érdekei szerint áthelyezték más vidéki településre, konkrét beosztásba (pl. dr. Bárczy Pál), bár ilyen eset elég ritkán fordult elő. Voltak, akik Dombrádon a megaláztatás körülményeit idős koruk, betegségük miatt már nem bírták, és a temetőben örök álmukat alusszák. Volt, aki a zárlat feloldása után is évtizedekig Dombrádon maradt (Zlotzky Magdolna), s elismert számviteli, pénzügyi szakemberként itt is halt meg, miközben az ugyancsak itt rekedt Zsombolyay Béla tábornok halála után idegen nyelvtanár felesége csaknem beleőrült kiszolgáltatott helyzetébe és gyakran a kisvasúti állomás várótermében kiabált[24]. Sőt, volt, aki a

kilátástalanság miatt teljesen leépült, s a cigányok közt is a legmegvetettebb emberként (Lichtenbacher Edit) a kanális medrének oldalfalában vájt putriban húzta meg magát, mert a kivetettség ellenére is élni kellett valahogy, amíg érte is eljött a „kaszás". Tévesen nevezték azonban őt grófnőnek, mert csak az egyik kitelepített, és rangos Bárczy család Franciaországba emigrált tagjának volt a háború előtt az élettársa.

Aztán volt, aki a híres budafoki pezsgő gyáros fiaként a Nagy Imre beszéd (1953. július 4.) után az Egressy dűlőben bérelt a családja számára aprócska házat, a megmaradáshoz fontos kerttel, majd egy tanácsi házban lakott az 1956-os forradalom után az Esze Tamás utcában. Francois József aztán esztergályos, majd technológus lett a Csepel Műveknél, de csak 1961-ben térhetett haza az egész család Budapestre, mert a fővárosi lakásukat elvették, s a megbélyegző tiltások miatt egyébként sem volt hova visszaköltözniük. Dombrádon a szélső utcában gazdálkodhattak és megélt belőle a családjuk. Anyósát, apósát is Dombrádon hantolta el a vészterhes időkben. Budapestről még később is visszajárt Dombrádra a sírokhoz, és Tóth Zoltán fodrászhoz, régi pénzeket cserélni.

Sz. L. játék-gyáros a jeges Dunából menekült meg, mikor a nyilasok sokakkal együtt belelövöldözték őket a zajló folyóba. Mezősi Harsányi János dombrádi nagygazdához telepítették őt a feleségével és Judit lányával. A befogadó gazda, János bácsi unokái Zsolt és Éva még megtalálták a padláson és meg is mutatták nekem azt az építőkocka játékot és viaszfejű babát, amit Laci bácsi budapesti üzemében gyártottak és 1952 karácsonyán kapták a hozzájuk kitelepített úgymond „reakciós" családtól ajándékba. Elmondták az unokák és a csecsemőként a szüleivel együtt hozzájuk kitelepített, ma Budapesten élő Jakóné Vrataric Nóra ének-zene tanárnő, hogy a Sz. család révén a Mezősi Harsányi unokák és a hozzájuk kitelepített családok gyerekei kakaót ihattak, amit rendszeresen postai küldeményként a Joint-tól kaptak.

A Vrataric családot 5 hónapos gyermekükkel, a nagyszülőkkel együtt kitelepítették. Még a nemzetközileg elismert zenetudós, Kodály Zoltán sem tudott nekik segíteni.

Volt, aki emlékezet okáért a Dombrádon született gyermekének a kitelepítési megyére emlékeztető Szabolcs nevet adta, s volt, aki a szomszédban rendezett dörzsölőben, tollfosztóban vigadó lányok, legények dalait zeneszerzőként kottázta le vagy éppen együtt járt Dombrádon a karácsonyi kántálókkal és az ablak alatt tangóharmonikával kísérte a kántálók énekeit (dr. Pápai Vrataric György). S folytathatnánk a sort tovább.

A kitelepítés időszakát a történészek többnyire a már említett 1951-1953 közötti időre szokták megadni. A diktatúra jóvoltából történtek azonban már előtte is kegyetlen dolgok, amelyeknek vannak dombrádi vonatkozásai is.

Miután a magyarországi svábok jelentős részét, mintegy 180 ezer embert úgymond a potsdami szerződés előírásaira hivatkozva 1946-ban Németországba telepítették, a helyükre 1947-1948-ban az úgynevezett kassai program keretében a benesi dekrétumok alapján a felvidéki szülőföldjükről elüldözött magyarságot telepítették. Mikor ez az erőszakos ki- és áttelepítési hullám a nemzetközi tiltakozások miatt alábbhagyott, azokat célozta meg a kommunista párt, akik az egyházi ingatlanok vagy birtokok államosításának útjában álltak, s a háború előtti magyar társadalomban valami tisztséget viseltek, esetleg polgári, értelmiségi, alkalmazotti munkakörökben dolgoztak. Mégsem ők kerültek elsőként Dombrádra és a szomszédos kitelepítési célállomásokra Gégénytől-Berkeszig, Gyulaházáig, Nyírtassig, Nagyhalászig számos kelet-magyarországi településre. Az imperialista támadás veszélyeire hivatkozva először megbízhatatlan elemeknek bélyegezték a nyugati határ és a Jugoszlávia menti településeken élő családok ezreit, és az ő kitelepítésükkel egyidejűleg létrehozták a szögesdrótos, taposóaknás határsáv intézményét. Ezzel párhuzamosan erőteljes politikai támadást indítottak a kommunistáktól eltérő véleményeket képviselő, vagy akár csak közvetve is a Szovjetunió irányvonalával, ellentétes állásponttal és ideológiával azonosítható csoportokat, szervezeteket és azok tagjait.

A közalkalmazottak létszámcsökkentésére, az ún. „B" listázást alkalmazták. A közalkalmazotti létszámot csökkentő „B" lista bizottság tagjainak a meghozott határozatot nem kellett indokolni, ezzel minden politikailag nem kívánatos személyt állásától, nyugdíjától meg lehetett fosztani és meg is fosztották. A cél az volt, hogy ily módon betölthető állásokat biztosítsanak a szakmailag érdemtelen, de politikailag megbízható kommunista káderek számára. A vizsgálat során háromféle névsort készítettek, amelyben A-betűvel a megbízhatóak, B-vel az elbocsáthatóak, de egy éven belül visszavehetők, C-vel a politikailag megbízhatatlanok, nem visszavehető személyeket jelölték. Rajk László belügyminiszter 1946-os titkos rendelete alapján folyt egy külön „B" listázás is. A tisztviselők egy részét a politikai rendőrség internálta vagy rendőrhatósági felügyelet alá helyezte.

Ezeknek a megbélyegzett alkalmazottaknak az állásait a kommunisták a saját embereikkel azonnal betöltötték. Ez a letámadás, mint látni fogjuk, egyszerre csapás volt az egyházakra és a kommunisták hatalmát vazallusként nem támogató elemekre. Az ő internálásuk mellett a bármikori elítélésükre jogalapot biztosított az MKP nyomására 1946-ban elfogadott és hóhértörvényként emlegetett VII. törvény.

A dombrádi Római Katolikus Egyházközség képviselőtestületének feljegyzése szerint 1947. szeptember 16-án tartott ülésükön „Poszt József rk. kántortanító szolgálatának szomorú megszüntetéséről döntöttek. Az Egyházi Főtanfelügyelő Hivatal 99/1947. sz. határozata értelmében ugyanis megszűnik a tanító megbízatása és ezért az egyházközség kénytelen neki felmondani".[25] Feltűnő, hogy még ugyanazon a napon rendkívüli ülést tartott a Katolikus Elemi Népiskola iskolaszéki testülete, ahol Baranyi Sándor plébános tájékoztatta az egybegyűlteket, hogy a Szabolcs Vármegyei Tanfelügyelőség 3559/1947. szám alatt értesítette a dombrádi rk. iskolaszéket, hogy iskolájához a Vallás és Közoktatási Miniszter szolgálattételre beosztotta Molnár Jánosné állami tanítónőt".[26]

A hatósági kényszernek engedve tűrték

Ki is volt ez az állami tanítónő? Molnár Jánosné Prisztás Arankáról, az én áldott emlékű, második osztályos tanító nénimről, tudjuk, hogy Csilla lányával együtt előbb Márton Sándor önteleki nagygazdához, majd onnan az Alvégre, a Veress féle portán álló épületbe telepítették. A férje a kitelepítéskor már börtönbe zárt brazíliai hittérítő volt, amiért a hatalom sokat zaklatta a családot. A tanító néni előbb az alvégi katolikus iskolában tanított, ahol ő vezette 1948. augusztus 30-án azt a jegyzőkönyvet, amely a felekezeti iskola államosításáról szólt. Mai szemmel nézve is bátor kiállás volt, hogy a jegyzőkönyvbe fel merte venni Gondos János és Kerner Ferenc egyháztanács és iskolaszéki tagok véleményét, miszerint „Az állami általános (volt róm. kat.) iskola vagyontárgyai a fentiek alapján adottak, illetve vétettek át. Az egyes leltári tételek értéke az általános iskola igazgatóságának és a szakleltár készítőnek becslése alapján 16.000 Ft összegre tehető. Az átadók a leltározást *csakis a hatósági kényszernek engedve tűrtük és írtuk alá.* Kmf. jegyzőkönyvvezető: Molnár Jánosné, átadó: Baranyi Sándor plébános, az iskolaszék képviseletében átadók: Gondos János, Kerner Ferenc, átvevő: Horváth József áll. ált. isk. igazgató."[27] A *hatósági kényszer* eredményessége érdekében az átadással kapcsolatos ülésen az adatközlők szerint egy fegyveres rendőr is jelen volt.

Molnárné a római katolikus iskola államosítása után egy ideig az Alvégen, majd a polgári iskolába járó alsó tagozatos osztályokat tanította. Engem második osztályos koromban tanított, és nagyon sok szeretettel, igazi néptanítói lelkülettel és segítőkészséggel halmozott el bennünket.

Belügyminisztérium.

Szám: 02145/1-1951.

Dr. K a n d ó F e r e n c n é

B u d a p e s t .

Utasitom, hogy kijelölt lakhelyét szüleinél Szabolcs-Szatmár megye Dombrád községben 48. órán belül foglalja el.
Megérkezése után az illetékes járási rendőrkapitányságon jelentkezni köteles.
Engedélyezem, hogy kiskoru gyermekét magával vigye.
Amennyiben rendeletemnek nem tesz a megjelölt határidőn belül eleget, ugy közigazgatásilag fogom felelősségre vonni.

Budapest,1951.szeptember 30.

aláirás.

Aki a szüleit kitelepítő BM Véghatározat ellen kifogást emelt, azokról 48 órán belül végrehajtandó, személyre szóló kitelepítési rendelkezést foganatosítottak.

1949. június 8-án előbb a Bukócra[28], a Papp László féle tanácsi lakásba, majd az alvégi Veress féle portára, a későbbi bölcsőde épületébe egy másik családot is kitelepítettek Debrecenből: Dr. Orsós Jenő sebész professzort és fogszakorvos professzor feleségét. Nekik az volt a bűnük az új hatalom szemében, hogy Dr. Orsós Jenő testvérbátyja, az időközben jó előérzettel a diktatúra elől Németországba emigrált Dr. Orsós Ferenc nemzetközi hírű agysebész tagja volt a katyni erdőben 1940 áprilisában lemészárolt lengyel tisztek meggyilkolását vizsgáló nemzetközi bizottságnak. A Szovjetunió vezetése ugyanis hosszú ideig tagadta a tömeggyilkosságot, sőt Lengyelországnak a Molotov – Ribbentrop paktum szerinti felosztását is, amit pedig a napvilágot látott térképek is igazoltak. Sikerült a Szovjetuniónak a propagandával a világot egy időre félrevezetni. A nemzetközi vizsgálat azonban nem maradhatott el. A németek „később fe-

dezték fel a tömegsírt és semleges szakértőket hívtak, hogy tartsák meg a halottszemlét a tetemek fölött, mielőtt visszatemetnék őket. Az oroszok azonban továbbra is a németeket vádolták a tett elkövetésével és bűnüket csak mintegy 50 évvel később ismerték be."[29] „A tizenkét főből álló bizottságunk egyik tagjának sem volt semmiféle kétsége, nem volt egyetlen megjegyzése sem. Mindent eldöntött egy koponyatető felnyitása, amelyet a magyar Orsós professzor végzett el. A koponya belső falán olyan anyagot talált, amely csak három évvel az ember halála után alakul ki. Hároméves volt az a nyírfaerdő is, amely a sírt borította. Hajnali háromig szerkesztettük az orvosi jelentést, hogy egyeztessük a legapróbb részleteket is, valamint a bizottság minden tagjának a megjegyzését. A jelentés vitathatatlan. Lelkesen aláírta mind Markov professzor (Bulgária), mind Hajek professzor (Csehszlovákia). Nem kell csodálkozni, hogy később viszszavonták a vallomásukat. Talán én is ugyanezt tettem volna, ha Nápolyt a Szovjet Hadsereg szabadítja fel"[30] – mondta 1955-ben a bizottság olasz tagja. A magyar agysebész kétségbevonhatatlanul bebizonyította, hogy „az áldozatok mindegyikével tarkólövés végzett, ami az NKVD (szovjet titkosrendőrség) szokásos kivégzési módszere volt."[31] Az áldozatok számát a szakirodalom 15 ezres nagyságrendben említi, s további 3 millió lengyelt telepítettek Szibériába és a távol-keleti területekre.

Dr. Orsós Ferenc professzort a kommunisták nyomására a Magyar Tudományos Akadémia 1949-ben kizárta tagjai soraiból arra hivatkozva, hogy tudományetikai vétséget követett el, s a felsőházban úgymond a zsidótörvények mellett faji alapon foglalt volna állást és „a katyni vizsgálatban ő volt a koronatanú."[32] Dr. Tamáska Lóránt, a törvényszéki orvostan nemzetközi hírű tudósa nyilatkozta 1992-ben: „Orsós Ferenc professzor, akiről az Akadémia életrajzi lexikonjában még most is az olvasható, hogy az ismert katyni mészárlás ügyében a németek felkérésére hamis orvos-szakértői véleményt adott és ezért a nürnbergi perben bűnösnek minősítették."[33] 1949-ben orosz nyomásra a magyar Államvédelmi Hatóság Orsós professzor után kutatott, s mivel a professzor még időben Németországba emigrált, a család többi tagját, a testvérét vették célba. Ekkor már a Rajk László vezette Belügyminisztériumban külön ügyosztály volt, ahová az internálási javaslatokat lehetett felterjeszteni. A debreceni felterjesztés hamar meg is érkezett, s a sztálini orosz-szovjet hatalmi gépezetet vazallusként kiszolgáló magyar ÁVH már csak az első moszkvai jeladásra várt és 1949-ben Dombrádra száműzte az agysebész Debrecenben élő testvérét és családját. Dr. Orsós Jenő professzor fogorvos felesége praktizálhatott, de Jenő bácsit eltiltották mindentől és gyakran ellenőrizték is. Mivel a semmittevést nem szerette, előbb orvosi szakkönyveket, majd a befogadó gazda padlásáról előkerült Zilahy Lajos összes műveit elolvasta. Ez még a Veress családtól maradt az alvégi ház padlásán. Aztán sokáig figyelgette a szemközti ház udvarán, a Berencsi féle kovácsműhelyben a lovak patkolását. Berencsi Laci bácsi házát, kovácsműhelyét és az alkonyatot is lefestette az idős kitelepített orvos, amelyek szinte egy fénykép hitelességével mutatják az Alvégnek ezt a jellegzetes, korabeli részét. Én a festményt, Csepegő Bálint dombrádi festő orosz partizán által átlőtt képével együtt, Dr. Harsányi Nándor körzeti orvos lakásán láttam, ahol az orvos felesége, Aranka néni mutatta meg a képeket és fűzött hozzájuk megjegyzéseket. Dr. Orsós Jenő bácsi mégsem lett hűtlen orvosi esküjéhez, mert sok emberen segített. Ezért pénzt nem fogadott el, legfeljebb egy kis krumplit, babot, egy koszorú fokhagymát, és a betegektől azt kérte, hogy ne szóljanak róla senkinek.

Említésre érdemes, hogy Budapest XIII. kerületét a XIX. században a jórészt németnyelvű Budapesten Angelsfeld-nek, vagyis Angyalföldnek hívták. Kassák Lajos: *Egyedül az éjszakában* c. verse szerint az úgynevezett angyalcsinálást, vagyis a nem kívánt terhességet a kuruzsló bábák ott szűntették meg. A két világháború között Vitéz Nagybányai Horthy Miklós kormányzó feleségéről Magdolna-városnak nevezték el. A Magyar Államvasutak Budapest-Esztergom vonalán fekvő egykori Északi pályaudvarát még a második világháború után, 1949-ben, sőt még azután is Budapest-Magdolnaváros pályaudvarként említették a menetrendek. Aztán 1950-ben a diktatúra – igen, nem tévedés, a kommunista hatalom! – ismét visszaadta az

Angyalföld nevet a munkáskerületté nyilvánított XIII. kerületnek. Nem lehet nem észrevenni a diktatúra fanyar cinizmusát abban, hogy az 1951-ben a kitelepítés utolsó hullámaként szabadságuktól, lakásuktól, ingóságaiktól megfosztott budapesti polgári családokat, azokat, akik a két háború között a Horthy rendszer, s egyáltalán Magyarország elismert szakemberei, a rendszer oszlopai voltak, megalázásukat tovább erősítve a Horthy feleségéről elnevezett Magdolna-városi teherpályaudvaron, vagyis a mai Angyalföld vasútállomáson vagonírozták be és június 29-én[34] indították a bizonytalan és ismeretlen cél felé. A hatalom fegyvereseinek kegyetlen bánásmódját megtapasztalva egy székely mondás jutott néhány kitelepített eszébe: Az embereknek Istenük van. Az emberekkel egyezkedni lehet. Akinek nincs Istene, az bármit elpusztít. A vonat indulása után egy idős kitelepített asszony a nagy svájci pedagógus, Pestalozzi 1944-ben írt sorait idézte: „Nincs nagyobb szerencsétlenség a világ számára, mint az, ha az emberiség elveszti Isten iránt érzett gyermeki lelkületét." Az idős, kitelepített nénit még a vele együtt száműzött családtagok is becsmérelték, mert a napi imádságban mondott „megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek" hitbeli elvek alapján imádkozott az ellenségeiért és az őket őrző ÁVH-s őrökért is.

Hantó Zsuzsa történész-szociológus, egyetemi tanár is utalt[35] rá, s miután a dolgozataimban feldolgoztam már a dombrádi és vecsési zsidók deportálásának, a vecsési svábok kitelepítésének keserves kálváriáját, én is elmondhatom, hogy 1944. május-július között a deportáló vonatok Kassán át a lengyelországi Auschwitz felé indultak az üldözött zsidókkal. Alig két év múlva az elüldözött svábokkal is lezárt, beszegelt és lefestett ablakú vagonokból álló kitelepítő szerelvények indultak a nyugati bizonytalanság felé. Újabb öt év múlva, 1951-ben ugyanolyan beszegelt és lefestett ablakú vonatokban indultak a kelet-magyarországi kitelepítési célállomások felé a vasúti menetrendekben, vonatforduló tervekben éppen úgy nem szereplő kitelepítő vonatok is a megalázott budapesti polgárok családjaival. Ugyanolyan keményen bántak velük a fegyveresek az angyalföldi

vagy a nyíregyházi átrakodó állomáson, csak a vezényszavak, a felszólítások nem németül, hanem magyarul hangzottak.

Már a kitelepítő vonatokat indító Magdolna-városi állomáson, sőt még a nyíregyházi átrakodás után a kisvonaton is azt kérdezgették egymástól és őreiktől a kitelepítettek: Merre van az a Dombrád, ahol nekik kötelező lakhelyet jelölt ki a hatalom? Mert a legtöbben azt hitték, s erre volt is alapos okuk, hogy Szibériába viszik őket. Majd csak a Nyíregyháza-Dombrád között közlekedő kisvonatok átrakodó állomásánál jöttek rá, hogy mégsem Szibéria lehet a cél, mert oda keskeny nyomközű vonattal aligha mehetnének. A Nyíregyháza és Dombrád közötti állomások közül Kótajban, Bújon, Nagyhalászban és Ibrányban is leszállítottak fegyveres kísérettel 2-4 családot, akik, később rendőrségi engedéllyel meglátogatták a Dombrádra került ismerőseiket, rokonaikat.

S micsoda furcsasága az életnek, 1951. július 1-én délben a két vasúti szerelvénnyel érkező fővárosi kitelepítetteket a korábban Dombrádra kitelepített Orsós professzor várta a vasútállomáson a kisvárdai ÁVH-sokkal és a forspontra kirendelt fogatos nagygazdákkal együtt. Sz Lukács Imre mellékelt interjújában is szó esik róla, de az adatközlők részletesebben is elmondták, hogy az érkezőket a rendőrök sorba állították, mint egykor a faluból deportált zsidókat, s olvasták a neveket. „Volt egy fanyar, de igen kemény humora is az elhúzódó létszámellenőrzésnek. A járási tanácselnök, Szövérfi István, amikor Károlyi György kitelepített nevét olvasta, senki nem jelentkezett. A sok ÁVH-s egyenruhás a géppisztolyokkal, meg a sok civil rendőr ott sétált közöttük, nehogy egymással szót válthassanak a száműzöttek. Szinte az egész kisvárdai ÁVH-s állományt kivezényelték akkor Dombrádra. Aztán még egyszer olvasták a nevet, mire egy kisvárdai ÁVH-s a dobtáras és fatusás „gitárral" (géppisztollyal) végig vágott a hátán, majd a fegyver csövét az oldalába nyomta az idős, az eljárás ellen konok hallgatásával tiltakozó embernek.

– Nem hallja maga rohadt reakciós, a maga nevét olvasták! – kiabálta neki a rendőr.

A kitelepített azonban továbbra sem szólt, s ezért a fegyveres még erősebben és kétszer is rávágott a hátára a puskatussal. Az idős tábornok felszisszent, de most sem jelentkezett, sőt a zsebéből elővette a fehér kesztyűjét és komótosan kezdte felhúzni a kezére. A hatalom emberei idegesek lettek és ismét kiabálták a nevét, de ő tovább hallgatott. Ismét odament a rendőr és a fémbetétes bakancsával durván megrúgta a sarkán az Achilles int, mire az idős ember a fájdalomtól hangosan feljajdult és ezt kiáltotta:

– Károlyi György az trafikos Pesten, a Vörösmarty téren, én kérem, Gróf Károlyi György tábornok vagyok.[36]

Az ÁVH-sok hatalom-ittasan és megvetően összenevettek és folytatták a szekatúrát:

– Testvére maga Károlyi Mihálynak? – hangzott a járási tanácselnök következő kérdése. Erre az idős gróf határozottan és derültséget keltve mondta:

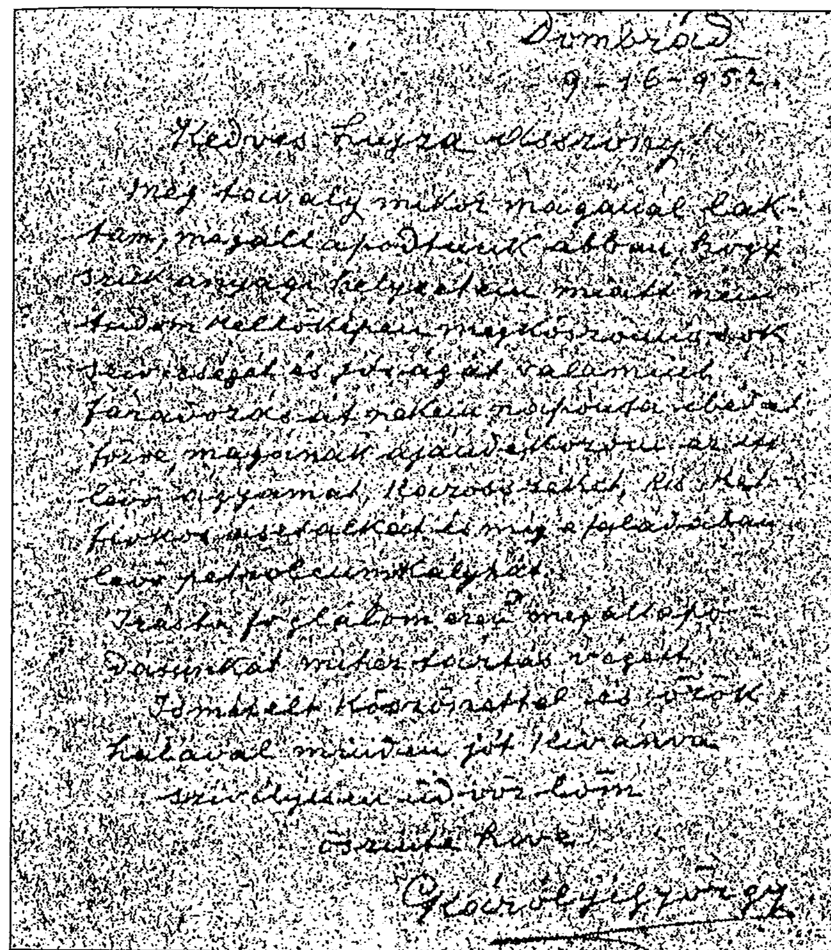
– Nem kérem, kitagadtuk, mert átadta a hatalmat 1919-ben a kommunistáknak és ezzel megásta a Történelmi Magyarország sírját."[37]

A Gróf Károlyi György tábornokkal Dombrádon megesett párbeszéd ellentmondani látszik Sz Lukács Imre Dr. Bárczy Pállal készült, a szegedi Tiszatáj c. folyóiratban még a szocializmus idején közölt, és a Mellékletben olvasható interjúnak. Ő így idézte az egykor Dombrádra kitelepített Dr. Bárczy Pál szavait: „A Szekfű-féle neobarokk nacionalizmusnak, amit Bethlen István csinált, aki egy nagy magyar volt, kérlek, ehhez kétség se férhet, már akkor a világon sehol, és az egész Európában sehol nem lehetett létalapja. A csehek demokratizálódtak, a románok úgyahogy, csak mi tartottuk, csak mi erőltettük azt a merev vonalat. Akkoriban vicc is szólt róla: Magyarországon még forradalmat is csak gróf tud csinálni, Károlyi Mihály. Ez lehetetlen állapot, s ami történt, az a világégés, áldozattal kellett, hogy járjon, éppen úgy, mint az inkvizíció. Az az időszak egy lázas gyermekbetegség, amelyen át kellett esni."

Tény, hogy a Gróf Károlyi György tábornokkal megtörtént, iménti jelenettel elég hosszúra nyúlt a létszám ellenőrzés, s egy 43 éves ki-

telepített terhes asszony, éppen dr. Bárczy Pálné rosszul lett. A férje így emlékezett 1982-ben erre az eseményre egy vele készült riportban:

„A velem együtt kitelepített feleségem áldott állapotban utazott. A vonatban csak ülni lehetett, kimenni nem, s az ablakhoz állni sem.

Dombrád
9-16-952.
[illegible]
Károlyi György

Gróf Károlyi György tábornok levelezőlapon üzent a házvezetőnőjének a bútorok ügyében. Hiába, mert a bútorokat az új tulajdonosok már elkótyavetyélték.

Engem már este telefonon értesítettek, hogy a szerelvényen Walkó Károly százados és felesége majd megjátsszák, hogy vöröskeresztesek, s végigjárják a vonatot. Úgy is történt, ez az önálló akciójuk sikerült, bár gyógyszerük nem volt, csak aszpirin. Viszont jól esett a figyelmességük. Őket is Dombrádra száműzték. Hajnalban Nyíregyházán átrakodtak bennünket a keskenyvágányúra, ott már nekünk is tehervagonok jutottak. Dombrádon, az állomáson sorba álltunk, ott történt meg a számbavétel, kiabálták a neveket, ki hol lakik. Az elébünk kirendelt kulákok fogattal vártak és a batyuinkat, holmijainkat rakodták fel a szekérre. A feleségem rosszul lett és az állomási váróterembe kísérhettem. (Megint elérzékenyül, látom, hogy könnyes a szeme.) Kapott egy injekciót, ugyanis Dr. Orsós Jenő már tudta, hogy jövünk. Neki Pestről megtelefonálta egy jó barátom, Kratochwill Ede, akivel a piaristáknál együtt jártam, s akinek a lányát később a fiam vette el."[38]

A Szabolcs-Szatmár megye más falvaiba érkező kitelepítetteket is így alázták meg. Például a Polgárra száműzötteket, akikről előbb MÁV vezérigazgatósági mérnökként egy vasutas mesélt nekem, majd Filep Tibor könyvében olvashattam is:. „Hozták éjjel, különvonattal a kitelepítetteket. A vonat azonban nem az állomáson állt meg, hanem a nyílt vonalon. Amint a kitelepítettek leszálltak és összeverődtek, kezdték a Himnuszt énekelni, az ÁVH-sok meg puskatussal verték őket."[39]

Tény, hogy a kitelepítetteknek és az őket kényszerűségből befogadó kulákoknak a szörnyű megalázó helyzetben is volt tartásuk. *„Isten a mi oltalmunk, erősségünk, mindig biztos segítség a nyomorúságban."* (Zsolt 46;2) – hallottam a befogadó kulák családok evangéliumi alapokon nyugvó véleményét többször az adatgyűjtés során, majd Matherny Ödön kitelepített altábornagy özvegyétől is. Az evangélikus asszonyt, Matherny Ödön tábornok feleségét Dombrádon a férje tábornoki rangja után „Tábor néninek" becézték. Ő Dr. Fónyad Dezső monori református lelkészt, a Soli Deo Gloria (SDG) egykori titkárát idézte: „Milyen természetes volt egykor gyermekszemeim előtt a lehajló szamaritánus, milyen csodálkozó és áhítozó érzésekkel nézem őt ma. Őt, a segítő szeretet Szent Névtelenjét. Ő tudta azt, amit mi rég elfelejtettünk: a szenvedésnek, a nyomornak, a tragédiának nincs nacionáléja, rangja, felekezete, kora, csak egyetlen igénye van: a segítség. Egy népet naggyá sohasem az embertelensége, hanem csak az embersége tehet."

Tény, hogy a kitelepítettek és a nagygazdák egy ideig nem adták fel keresztény / keresztyén hitüket, elveiket, még ha életszemléletük a keserves tapasztalatok nyomán sokat formálódott is. A régi társadalom több milliós szegénységére, a falusi, tanyai nyomorra, s az annak nyomán felhalmozódott és elszabaduló indulatokra azonban csak most láttak rá igazán.

A Rákosi által vezetett diktatúra ugyanis „a volt agrár és ipari szegénység évszázados dühét engedhette ki 1949-ben"[40] és szabadította az országra. Ez aztán nem kímélt rangot, hitet, kulturális vagy bármilyen, nem általa létrehozott egyesületet, egyházi és egyéb közösséget, Istent vagy annak szolgáját, és valóban végképp el akarta törölni a múltat. Helyébe egy csalfa proletármennyország ábrándképét villantotta fel, amelyről keserves tapasztalatok árán ma már tudjuk, csak utópia maradt.

Mi volt a bűnötök?

A kitelepítettek közül Dombrádon többben angolt, németet, hangszeres zenét oktattak főként a helyi értelmiség és a gazdák gyerekeinek. Ők mutattak rá a falubelieknél, hogy a tudás az, amit soha sem lehet elvenni az embertől. Közben azonban ők is sokat tanultak: találékonyságot, igénytelenséget, származástól, rangtól függetlenül mások tiszteletét, paraszti bölcsességet, s közvetlenül megtapasztalták az adók és a hihetetlen beszolgáltatások terheivel megnyomorított parasztság sorsát. Erről azelőtt hallani sem lehetett a sztahanovista mozgalommal elkábított városi környezetben. Éppen ezért úgy vélekedtek, mint az ellenreformáció idején a katolikus klérus javaslatára gályarabságba hurcolt magyar református lelkészek: *„Noha mi testünkben eladattunk, de néma bálványnak fejet nem hajtunk"*.[41]

Sokszor és sokan – újságírók, rádió és TV riporterek – tették már fel az egykori kitelepítetteknek a kérdést: mi volt a ti bűnötök? A legtöbben úgy vélekedtek, hogy máig sem tudják, mi szolgáltatott alapot a kitelepítésükre. Nem kímélte ugyanis az új hatalom a kommunista párttagsági igazolvánnyal rendelkező saját honvéd vagy rendőr őrnagyát sem, mert az elvette feleségül az Üllői-úti zöldséges leányát, s ezzel úgymond a „szocialista társadalom ellenségével" cimborált. A legtöbbször az volt a kitelepítés oka, hogy az új hatalom káderei kinézték maguknak a kitelepített polgárok jól berendezett lakásait. A kitelepítetteket ugyanis mindenüktől megfosztották: otthonuktól, vagyonuktól, nyugdíjuktól, állampolgári jogaiktól, szabadságuktól. Dokumentumok igazolják, hogy a szüléshez közeledő nő, az ágyhoz kötött agg beteg, de a csecsemő sem kaphatott felmentést a kitelepítés alól.

A kitelepítések előtt, 1951 márciusától tudatosan megkezdődött az alkalmasnak tartott budapesti villák és lakások feltérképezése. Az ÁVH. tisztjei a házmesterekkel és a kiszemelt villák, lakóépületek

bizalmi embereinek részvételével négy oldalas, 19 kérdésből álló adatlapokat tölttettek ki.

A kérdőív a lakásban lakó személyek adataira vonatkozó kérdéseket tartalmazott, egyebek mellett ilyeneket: hányan és mióta laknak ott, milyen a lakás nagysága, komfort fokozata és a lakbér ösz-

Nem sikerült a hatalom összeuszítási terve, hiszen a kitelepített Vratarics családnak a befogadó Mezősi Harsányi János nagygazda napraforgószárral elkerített veteményes kertet adott, ahol zöldségfélét termeltek maguknak.

szege. A főbérlő vagy lakástulajdonos esetén feltüntették a jelenlegi foglalkozását, hol dolgozik, mennyit keres, milyen iskolai végzettsége van, hol és mikor folytatott iskolai tanulmányokat. Feltűnő, hogy a foglalkozásokat gyakran és tudatosan a háború előtti társadalmi rangokkal, hovatartozással cserélték fel, s így herceg, földbirtokos, arisztokrata, fasiszta ügyvéd, stb. foglalkozásokat rögzítettek a kérdőíveken.

Az egykori MÁV Nyírvidéki – Rétközi Kisvasút dombrádi állomása, ahová a kitelepítettekkel a két szerelvény 1951. július első napján megérkezett

A kitelepítendő családokról készült összesítő információk között egy kiegészítő adatlapon feltüntették annak a pályaudvarnak a nevét, ahonnan a családot Budapestről el fogják szállítani. Sőt, nagy gondossággal még a vagon számát is ráírták. Egy másik adatlapon a kijelölt kényszerlakhely címét és a befogadásra kényszerített gazda nevét tüntették fel. Milyen nagy cinizmust mutat, hogy az adatlapok rovatai szerint a kitelepítésre kiszemelt családok úgymond minden esetben önálló „lakrészbe" költöztek, melynek nagysága általában 5X5 vagy 4X4 négyzetméter volt. Hogy az ilyen méretűre tervezett

szobákban, kamrákban, melléképületben, sőt a Hortobágyra kitelepítettek esetében a juhakolban még hány másik család húzta meg magát, arról nem adhattak információt az ÁVH tisztek és a házbizalmiak által kitöltött adatlapok. Voltak olyan kitelepített családok, akik úgy tudták, hogy valaki feljelentette őket. Mások úgy érveltek, és igazuk is volt, hogy az új hatalom embereinek: rendőröknek, pártapparátusi dolgozóknak, ÁVH-soknak, személyzeti és munkáskádereknek volt szükségük a polgári lakásukra, igényes bútoraikra, értékeikre. Dr. Sztriha László szegedi főorvos írta meg nekem: „Közismert, hogy aki bűnös volt, bármilyen módon, akár azért, mert nyilas volt, akár azért mert németbarát volt, sokkal súlyosabb elbánásban részesült. Az egyszerű kitelepítettek, mint mi, 'csak' az osztályharc áldozatai voltunk, és persze a kapzsiságé, mert valakiknek megtetszett a Ferenc körúti lakásunk."

Ez végeredményben már közel állt az igazsághoz, hiszen a kitelepítési véghatározatokban a II. számú pontban is ez szerepelt: „megüresedő lakását (lakrészét) a 6000/1948. sz. Korm. rendelet értelmében igénybe veszem, lakását 24 órán belül átadni köteles". „Megüresedő", vagy a hatalom által Budapestről kitiltásra és kitelepítésre kényszerítés hatására kiürített lakás fogalma az azért egészen más! Panasznak azonban nem volt helye sem értelme, mert a véghatározat szerint a „panasz a végrehajtás szempontjából halasztó hatállyal nem bír".

Ismerjük meg Dr. Bárczyházi Bárczy Pál, a Községi Takarék ügyvédje részére kézbesített véghatározatot.

„Belügyminisztérium

02134. számú

Véghatározat

Dr. Bárczyházi Bárczy Pál, eredeti foglalkozása fasiszta ügyvéd, Budapest VIII., Gutenberg utca 4. sz. alatti lakost és vele egy háztartásban élő felesége: B.B. Pálné, 3 gyermeke a 8130/1939. ME számú rendelet és a 760/1939.BM számú rendelet alapján Budapest terüle-

téről azonnali hatállyal kitiltom és lakhelyéül Szabolcs-Szatmár megye Dombrád, Vasút út 31. várost, községet jelölöm ki. Amennyiben más községben (rokonainál, ismerőseinél) kíván elhelyezkedni, jelen véghatározatban kijelölt lakhelyének elfoglalása után ez irányú kérelmet terjeszthet az új lakhely szerint illetékes megyei Tanács elé. Ehhez mellékelni kell annak a személynek (a lakása szerint illetékes helyi Tanács által láttamozott) nyilatkozatát, aki elszállásolását vállalja.

E véghatározat ellen a budapesti rendőr-főkapitányságnál benyújtandó panasznak van helye. E panasz a végrehajtás szempontjából halasztó hatállyal nem bír.

II.

A kitiltás következtében megüresedő lakását (lakrészét) a 6000/1948. sz. korm. rendelet értelmében igénybe veszem, lakását 24 órán belül átadni köteles.

Budapest, 1951. június 28.

PH.

Olvashatatlan aláírás sk.

Tudnivalók:

1.) Véghatározattal együtt kézbesítésre került a kijelölt lakhely szerint illetékes megyei Tanács véghatározata, amely lakásáról gondoskodik.
2.) Új lakhelyén munkába állításáról kívánságára a helyi Tanács gondoskodik."[42]

Talán annyi mégis kimaradt ebből a túlrészletezett véghatározatból, hogy a kitelepítettek személyenként legfeljebb 50 kilogrammos csomagot vihettek magukkal. A véghatározat megfogalmazásai a kor gyakorlatát tükrözik, és máig is nagyon sértőek az utódokra. Azt például az se tudná megmondani, aki megfogalmazta, hogy egy

ügyvéd meddig ügyvéd, és mettől fasiszta ügyvéd. Ez teljesen jogosan és máig sérti dr. Bárczy Pál egyetemi tanár fiait, mert az apjuk a Községi Takarék jogásza volt és nem fasiszta ügyvéd. Akkor azonban elég volt egy rosszindulatú feljelentés és a házmester, a vasutas, a postás, a trafikos is hamar fasisztává változhatott és változott is.

A Dombrádra kitelepítettek közül talán Vitéz Somogyváry (Freissberger) Gyula[43] író családja válaszolt másként arra a kérdésre, hogy bűnösök-e. Az író édesanyja magyarul is alig tudott, s a befogadó dombrádi gazda családjának nagy türelmére volt szükség, hogy megértsék tört magyar beszédjét. A Rákóczi utcai házigazda, Siket Orosz Károly családjában akkor még nem volt idegen nyelvet beszélő, de még iskolázott ember sem.

Somogyváry (Freissberger) Gyuláról külön is érdemes szólni. Burgenland peremén, Füles községben (mai neve Nikitsch Ausztriában), sváb családban született. A németet anyanyelvi szinten beszélő író az édesapja első világháborús érdemeiért kapott vitézi rangot, előnevet. A trianoni diktátum következtében a szülőfaluja osztrák területre került, s így nem is csoda, hogy a magyarság tragédiáját okozó terület-elcsatolások ellen számos verset, könyvet írt. Az I. világháborús, már említett katonatrilógiája nagy sikert aratott, még a II. világháború után, a betiltások ellenére is sokan olvasták. Az *És mégis élünk* c. könyve pedig a trianoni tragédia iránt érdeklődőknek forrásértékű mű. Bár Somogyváry német származású volt, és minden fórumon kiállt a trianoni revízió ügye mellett, rossz szemmel nézte a Német Birodalom nagyhatalmi politikáját, és a nemzetiszocializmust, valamint a nyilas hungarizmust is, ezeket ugyanúgy elítélte, mint a bolsevizmust. Országgyűlési képviselőként szót emelt a zsidótörvények ellen, és nem is szavazta meg azokat. Gyakran bírálta nyilvánosan a német politikát erőszakossága miatt. Váteszi módon előre látta a feketébe, barnába és pirosba színezett diktatúrák szörnyűségeit, a lombiktársadalmak utópiájának XX. századi veszélyeit. Bár ő volt a Magyar Rádió igazgatója, származása ellenére mégis a németellenességéről volt ismert. Ennek eredménye, hogy Magyarország német megszállása után, 1944. március 21-én a Ges-

tapo letartóztatta és a magyar zsidókkal együtt a mauthauseni haláltáborba került. 50 évesen, testsúlyának a felére fogyva, gyalog tért haza Magyarországra. Szomorúan tapasztalta, hogy a fiát és a lányát orosz fogságba hurcolták. Fia 2,5, lánya 10 év után térhetett haza a Szovjetunióból. Irma néni, a felesége, a vallásos hitben talált menedéket, s majd a „fűzfa”, azaz a férje hazatérése után lehetett ismét új feltámadásban reménykedni. Az új feltámadás szabadsága azonban csalfa, vak remény maradt a diktatúrában, nekik és még sok tízezrek számára.

Vitéz Somogyváry (Freissberger) Gyula rádió-igazgatónak 1950 márciusában még a csökkentett nyugdíját is megvonták, majd az ÁVH egy neki tulajdonított, de nem általa írott versért ismét a hírhedt kistarcsai internáló táborba vitte. Később a családja az 1951. június végén induló transzporttal Dombrádra került. Somogyváry Gyula a mauthauseni haláltábort kibírta, de az annál is szörnyűbb kistarcsai állapotokat és az embertelen kínzásokat már nem: 58 évesen az ÁVH kórházában hunyt el, s a Gyula diákot is a rákoskeresztúri temető 301. parcellájában, emberhez méltatlan módon temették el.[44]

A családja úgy vélte, hogy a kitelepítés valószínű oka a *Ne sárgulj fűzfa* c. kötetben közölt politikai megjegyzés lehetett. Az 1920-as években Somogyváry Gyula író hihetetlen ráérzéssel így írt az említett kötetben a Szovjetunióról: „Végeredményben sajnálom ezt a szerencsétlen Oroszországot. A bolsevizmussal valami gigantikus vivi-szekciót (élve boncolást) kísérel meg rajta Lenin. Azt, hogy mit akarnak, talán csak ők tudják. Hogy jobb sorsot tudnak-e elérni, majd a jövő mutatja meg, de hogy húsz-harminc évig pokol lesz az életük, az egészen bizonyos... Az írót sajnos igazolta a hitleri, sztálini és a rákosista diktatúra: hetven év lett a pokolból. A megpróbáltatások azonban rá is lesújtottak...Döbbenten kell azonban látnunk Somogyváry tisztánlátását.”[45] Kísértetiesen hasonlított Vitéz Somogyváry (Freissberger) Gyula oroszországi értékeléséhez Polányi Mihály észrevétele is, amit az 1930-as évek elején fogalmazott meg: „Egy gazdasági rendszer oly rosszul működik, hogy az alapját képező kétes

értékű elveket az eredményekből megítélni lehetetlen. Mindent átjár egy erőszakos, bornírt fanatizmus, amely számára minden eltérő vélemény ördögi alávalóság”.[46] Ezt a „militarista gondolkodásmódot akarta a Szovjetunió átplántálni, ráerőltetni Kelet-Közép Európa demokratikus hagyományokkal rendelkező, (felemás) polgárosodáson egyszer már átesett, fejlődését civil társadalomban elképzelő orszá-

A szép szerelmek regénye

Somogyváry Gyula: Ne sárgulj, fűzfa!

Ács László

Ács László cikke a Vas Népe c. megyei lap 1990. december 23-i számában. Vitéz Somogyváry (Freissberger) Gyula előrelátását „sajnos igazolta a hitleri, sztálini és rákosista diktatúra”

gaira",[47] különösen is a „Hitler utolsó csatlósának" bélyegzett Magyarországra.

Végül is a kitelepítetteket, a bármilyen ellenvéleményt megfogalmazót egy kalap alá soroló és burzsoának, reakciósnak minősítő, a parasztokat kulákká, a hitét megvalló és ahhoz ragaszkodó embert a klerikális reakció szekértolójává, a polgárt is a burzsoázia részeként megbélyegző magyarországi kommunista rendszer teljesen és kritikátlanul lemásolta az oroszországi sztálini módszereket. Sőt esetenként túl is teljesítette azokat.

Az 1990-es évek közepére a titkos iratok hozzáférhetővé váltak. Azok átvizsgálása után a szakemberek által készített felmérések és kimutatások szerint 1950 és 1954 között 781 ezer embert állítottak bíróság elé[48], százezrekre rúgott a bebörtönzöttek és internáltak száma, s Magyarországon több mint 80 ezer kitelepített volt. Más források szerint a kitelepítettek száma elérte a 300 ezret. Somlay Artúr a népszerű színész is 1951-ben a kitelepítések elleni tiltakozásul lett öngyilkos.[49] Ugyanakkor érthetetlen, hogy az arisztokrácia 1945 utáni sorsát gazdagon elemző Gudenius János és Szentirmai László az *Összetört címerek* c. könyvükben (Bp. 1989) nem említenek semmit a dombrádi kitelepítettekről. Ha visszatérünk a hatalom viselt dolgaihoz, láthatjuk Rákosiék törvényesített formuláját, hogy a konkrét bizonyítékok hiánya esetén a következőkre hivatkozva ítéltek el ezer-tízezer számra ártatlan embereket: „feltételezem, hogy a szocializmus megdöntésére, államellenes cselekedetre készültek", „jobboldaliak és feltehetően a rendszer nemzetközi megbecsülését csorbító nyilatkozatot tettek."[50]

Rákosi 1949. május 30-i sportcsarnokbeli beszéde, „az 1930-as évek második felét idéző sztálinista megnyilatkozások megalapozták az éberségi hisztériát, a társadalom minden tagjában ellenséget kereső politikai gyakorlatot. A politikai berendezkedés sztálinista kiépülése során politikai gyilkosságok, jogtalan internálások és kitelepítések mellett kisebb-nagyobb mértékű, de százezreket érintő elmarasztaló ítéleteket, közigazgatási határozatokat hirdettek ki."[51]

Dombrádi vonatkozásai miatt érdemes még egy kicsit korábbra visszatekinteni. „1948-ban a hadifogoly kérdés azzal került le az aktuálpolitika napirendjéről, hogy az utolsó fogoly is hazaérkezett a Szovjetunióból.... Maga a hadifogoly elnevezés önmagában is csúsztatás volt, hiszen sok tízezer, 3-4 évre elhurcolt civil, jóvátételi munkára, málenkij robotra gyalog és vonaton elindított kényszermunkást és legalább ennyi – ma már erről is tényszerű adatok vannak – koncepciós perben elítélt magyar állampolgárt takart.

Hiába jelentette be Rákosi, hogy Sztálin a magyar nők és asszonyok kérése alapján valamennyi magyar hadifoglyot hazaküldte"[52], Dombrádra még azután is vártak több elhurcolt embert haza az orosz lágerekből. A kutatók még 1948-ban is 650-850 ezerre tették a szovjet lágerekben szenvedő, a donyecki bányákban, Kazahsztánban, az Ural hegységben, a sarkkörön túli Vorkután, a távol-keleti és más gulágokon szenvedő magyar hadifoglyok számát. Kutatásaim során láttam egy német térképet, amely a táborok szovjetunióbeli elhelyezkedéséről nyújtott hiteles képet. A Szovjetunió európai részét a térkép sűrű pontokkal szinte perforált lemezhez hasonlóan mutatta be. Még 1953-ban és 1955-ben is érkeztek haza a Szovjetunióból elítéltek, sőt Szabolcsiak, Szatmáriak, Beregiek és olyanok is, akit a falunkból hurcoltak el (Szakos József).

A régi kisgazdapárti kapcsolatokon keresztül a hadifoglyok érkezéséről viszonylag jó információkat kaptak a dombrádiak, bár az is igaz, hogy akkor már a nagygazda kulákok a megfélemlítés miatt mindenkivel és minden hírrel szemben bizalmatlanok voltak.

A II. világháború pusztításainak lassú kiheverése és helyreállítása után a „20 holdon felüli gazdaságok túlnyomó többsége 1949-re növelte állatállományát, s képessé vált a piaci termelésre. Ekkor azonban a beszolgáltatási és adóterhek radikális megnövelése, a parasztellenes politika felszámolta ezeket a gazdaságokat."[53] „Ők voltak azok, akik a nemzedékről nemzedékre hagyományozódott kertészeti kultúra továbbfolytatói és fejlesztői voltak. Termelő munkájukat nagy szakértelemmel, szorgalommal, igyekezettel végezték, a vállalkozó szellem jellemezte őket."[54]

A politikai értelmező szótár készítői óvatosan, valójában két megfogalmazást adtak a kulák szó jelentésére: „Olyan paraszt, akinek 25 holdnál nagyobb szántóterülete, vagy 5 holdnál nagyobb szőlője, gyümölcsöse van, illetve évi kataszteri jövedelme meghaladja a 350 aranykoronát, s általában minden olyan falusi tőkés, aki mások munkájából, kizsákmányolásából él." Még az 1989-ben megjelent Idegen szavak és kifejezések szótára is így határozta meg a kulák szó jelen-

Sokat szenvedtek a kitelepítettek a higiéniával. Akkor még Dombrádon nem voltak fürdőszobák. A Rétköz-csatorna torkolatánál októberben is fürödtek a Tisza hideg vizében, s tábortüzet raktak, annál szárították magukat, miközben az Elindultam szép hazámból c. Bartók Béla által gyűjtött népdalt énekelték

tését: „mások munkájából, kizsákmányolásából élő paraszt, zsírosparaszt."[55]

Tény, hogy a kulákok szántóterületének meghatározása községenként változott, sőt, ha nem volt elég kulák, kerestek okot, hogy a szegénység által irigyelt feltörekvők közül kit lehetett azzá nyilvánítani. S volt, aki az 1945-1947 közötti földosztáskor a sok gyermek miatt kapott földdel átlépte a 15 vagy 20 holdas határt és kulákká nyilvánították.

Édesapám nagybátyjai is kulákok voltak, így hozzájuk is telepítettek Budapestről magas rangú embereket. Mint említettem, a mi családunk elszegényedett volt, több kulák család és a rokonok földjén is dolgoztunk harmadában. Az én tapasztalatom szerint a kulákok többségének fiai, lányai, még ha tehetősebbek is voltak, ugyanolyan szorgalmasan dolgoztak, mint mi, s a vagyon megtartására, fejlesztésére törekedtek. S mi, szegényebbek, pár holdasok is hallatlan erőfeszítésekkel arra törekedtünk, hogy szorgalmunk, munkánk eredményeként megannyi lemondással, a kulákokhoz hasonlóan megkíséreljük a lehetetlent: a boldogulásunk alapját jelentő földterület növelését, ha volt egyáltalán eladó, a tszcs-be még be nem kényszerített föld, s a nagygazdák nem ígértek érte többet.

Ádáz roham a kulákok ellen

„Az 1940-es évek legvégén a hatalom ádáz rohamra indult a kulákság ellen. Elég előszedni a korabeli sajtót, alig múlt el nap olyan írások nélkül, melyben ne esett volna szó a közellátást veszélyeztető zsírosparasztokról, az általuk elkövetett törvénysértésekről: verembe dugdosott búzáról, szalmába rejtett boroshordókról, vagy tiltott vágásokról. A korabeli karikaturisták jóvoltából kialakult bennünk az állandósult kép a kulákról: idétlen has, cipó nagyságú toka, az összképet lapcsánka[56] fizimiska és sunyi szemek egészítették ki. Ezeken vidulva eszünkbe sem jutott, hogy ehhez a közmegvetésnek örvendő társadalmi réteghez nemcsak középkorú vagy éltesebb emberek tartoznak, hogy van közöttük huszonéves is, akik annyit szenvedtek a rájuk aggatott stigmáktól (bélyegektől), hogy megátkozták a születésük percét."[57]

Valóban szenvedtek a jogfosztástól, s a hatalom Dombrádon és máshol sem gondolt arra, hogy ez a jogfosztás előbb vagy utóbb legalább annyira torzítja azt, aki. elköveti, mint akit megfosztanak a jogaitól. Végül is mindkét fél szenvedője lett a folyamatoknak. Rákosi ugyanakkor úgy vélekedett, hogy „mi a középparasztot nem azzal fogjuk megnyerni, hogy udvarolunk neki, és azzal még kevésbé, ha a választóvonalat a szegényparasztság és a középparasztság között vonjuk meg. Az udvarlás a középparasztnak nem imponál. Neki az imponál, ha látja, hogy a népi demokrácia állama vaskézzel sújt le a kulákra, következetesen erősíti a szegényparasztságot és nem csak politikai felvilágosító munkával, de kézzelfogható tettekkel segít a középparasztoknak is. Ha ezt a politikát végrehajtjuk, akkor hamarosan éles határ keletkezik a kulákok és a középparasztság között. A középparasztság egésze, amely már most tiltakozik az ellen, hogy őt a kulákok közé sorolják, az ipari munkásság szövetségesévé válik."[58]

Ez a rafinált, beetetős „oszd meg és uralkodj" taktika sajnos sok embert megtévesztett Dombrádon is. Pedig már a dombrádi kis- és

középparasztoknál is előfordult, hogy a családból az iparban, vasúton, BKV-nál dolgozó fiak keresetét is elnyelte a beszolgáltatás feneketlen bendője. Ugyanis „a szocialista iparosításnak aránytalanul nagy terheit viselte az ország lakosságának többségét jelentő parasztság. A mezőgazdasági felhalmozás elvonására gyakran használtak

Dombrád Nagyközség
Polgármesteri Hivatal
Dombrád, Rákóczi ut 36.
Távbeszélő: 1
Száma : 1741/1990.

M E G B I Z Á S

Megbizom Orosz Károlyt (Szül: 1948.jul.20. an: Nagy Erzsébet lakik Vecsés, Sárosi u. 2. szám alatt), hogy Dombrád község 1951-1953 közötti időszakáról az egykori községi tanácsi jegyzőkönyvek alapján kutatásokat végezzen.

Kérem a Megyei Levéltárat, hogy munkájához segitséget nyujtani sziveskedjék.

D o m b r á d, 1990. december 21 .

Harcsa Bertalan
körjegyző

Csak a dombrádi jegyzőtől kapott írásos megbízás alapján engedték a megyei levéltárban a kutatást.

kényszerintézkedéseket: kötelező beszolgáltatást, erőszakos kollektivizálást, a parasztok számára kényszerlakhely kijelölését."[59]

Dombrádon az egykori Kis utcában (ma Rákóczi út), egykori felmenőim jobbágytelkén, az ősi Orosz portán laktak a távoli rokon Harsányi Gyuszi bácsiék. „Tehetős, szorgalmas középparaszt család volt, s nekik volt gyerekkoromban a legnagyobb asztagjuk az utcában, amit az alvégi iskolába menet naponta láthattunk. Bár apósa, Mártha András dombrádi cséplőgép-tulajdonos volt, azonban az 1950-es években – lehet, hogy éppen az apóstól elkonfiskált és már – a gépállomáshoz tartozó cséplőgéppel etették meg a hatalmas búzakéve csomót. A terményt pedig kötelező beszolgáltatásként már a cséplőgép alól az egészet elvitték. S hiába sírt a néni, hogy legalább a vetőmagot hagyják meg, a hatalom feketeképű képviselője szemrebbenés nélkül elhajtotta a szekereket".[60]

A falusi kisipart és a Hangya Szövetkezetek maradványait az 1950-es évek elejére már ellehetetlenítették, s Dombrádon is megalakították a „földmíves" szövetkezetet, majd a kisipari termelő szövetkezetet, a KTSZ-t is. A nagygazdák elnyomását tovább fokozták azok az egykori cselédekből lett kommunisták, akiknek a kocsma, a semmittevés, az élősdi életmód volt az „istenük", s az új pártot éppen olyan demagóg módon szolgálták, mint a háború alatt a nyilasokat.

A korabeli tanácsi jegyzőkönyvekben a következő megnevezésekkel szerepeltek a nagygazdák: büdös kulák, szabotáló kulák, zsugori kulák, kupec kulák, feketéző kulák, reakciós kulák, klerikális kulák, spekuláns kulák, pogány kulák. Olykor a demagóg gondolkodásból és a párt által nagyra értékelt tettként éjszaka a nagygazdák kerítésére ezeket a megbélyegző elnevezéseket mésszel fel is festették. Magam is emlékszem még a polgári iskola mellett osztálytársunk, Szécsi Pista nagyapjának a kerítésén a „pogány kulák", „piszkos kulák" felfestésekre.

Sajnálatos, hogy Szabó Endre marxista tanító, „történelmi objektivitással" még 1975-ben (!) is úgy rögzítette a könyvében, hogy a párttagok „éberen őrködtek az időrendek betartása felett és leleplezték a *szabotáló kulákokat*, sőt közhírré is tétették az elöljárósággal".[61]

Pár lappal előbb még azt írta: „le kell vonni azt a következtetést is, amelynek alapján a pártszervezeteknek Dombrádon elsősorban a parasztság közötti munkát kellett javítani. Nemcsak a középparasztok és a régi gazdák megnyerése volt a fontos, hanem az újgazdáké is, akik közül sokan bedőltek a kolhozról terjesztett rémmeséknek (és) idegenkedtek a kommunista párttól".[62] Önmagának mégis újból ellentmondott, mert ezt is rögzítette „...a község szavazó polgárainak túlnyomó többsége igenli és követi az MDP politikáját."[63] Ilyen ellentmondásos és fura ideológiai tálalás ellenére én nem ezt éreztem ki ugyanazokból a jegyzőkönyvekből, amelyekből Szabó Endre „tanító elvtárs" és az 1956-os forradalom eszméit eláruló szerkesztőbizottsági társa, Nagy László egykori nemzetőr is dolgozott, de az adatközlők visszaemlékezéseiből sem. Kár hogy a Dombrád 30 éve c. hamis helytörténeti kiadványnál a párton kívüli adatközlők véleményét meg se kérdezték, az 1956-os forradalomban nemzetőrséget vállaló, egyetlen helyi születésű szerkesztőbizottsági tag pedig elvesztette paraszt őseinek realitásérzékét és egyéni karrierje érdekében (tanácselnököt kreáltak belőle, amibe hamar belebukott) a nevét adta a szembetűnő hamisításokhoz.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg m. Levéltárban – ahol még az 1990-es évek elején is csak vb titkári, majd körjegyzői írásos engedéllyel és megbízással kutathattam a korabeli dombrádi tanácsi és végrehajtó bizottsági jegyzőkönyvekben! – a XXIII/222 és a XXIII/223 hivatkozási számú dossziékban őrzött jegyzőkönyvek szerkezete mind így épült fel 1951-1952-ben:

1.) *Begyűjtés (behajtás, beszolgáltatás, beadás)*
2.) *Őszi (tavaszi, nyári) mezőgazdasági munkák*
3.) *tszcs fejlesztés (később toborzási keretterv valóra váltása).*

A fentieken túl az aktualitásoknak megfelelően a feketevágás, a kontárok, feketézők, a saját erdejükben engedély nélkül fát kivágók elleni fellépés, a községi apaállatok takarmányozásának, a gépállomási gépek üzemkészségének gondjai, a Sztálin és Rákosi születés-

napjait megelőző és megmosolyogtató felajánlások, békekölcsön jegyzések, Munkára Harcra Kész (MHK) próbázások szervezésének meggyorsítása, légoltalmi és tűzfigyelő szolgálatok megszervezése, az amerikai fehér szövőlepke és a répabarkó elleni intézkedések stb. szerepeltek. A Vadkanosban például az odarendelt kitelepítettekkel ásatták a répabarkó ellen a vegyszeres árkokat. Kiemelt szerepet kapott a tszcs szervezés és a beszolgáltatás a jegyzőkönyvekben „Azokban a községekben (s emlékezetem szerint ilyen volt Dombrád is), ahol a tszcs fejlesztés nem megy az által, mert a meglévő tszcs-ink tagjaival a kívülállók nem szimpatizálnak, ott fokozottan fogjuk az eredményt a kívülálló dolgozó parasztság felé tudatosítani, hogy általában legalább hetenként 3-4 családi belépés legyen."[64]

Ezekben az években nemcsak a disznóvágáshoz, egy fa kivágásához, fővárosi munkavállaláshoz stb. kellett hatósági engedély, hanem a korabeli dombrádi jegyzőkönyvek szerint a krumpli vermeléséhez is. Ugyanakkor a pártoskodók, a vitézkedők véleményét így rögzítették: „a leleplezett feketevágások bűnvádi tárgyalásait a járásbírósággal soron kívül tárgyaltatjuk és a hozott ítéleteket a községekben közhírré tétetjük."[65] Az már nem is számított, hogy a süldőt a gazdák a saját óljaikból, a fát pedig a tulajdonosok a saját erdejükből vágták ki.

A tanács három főre duzzasztott kisbírói állománya[66] nem győzte a kulákoknak, kitelepítetteknek a büntetésekről szóló kiértesítéseket kézbesíteni, a beszolgáltatási és versenyfelhívásokat dobszó által közhírré tenni. Akkor már a községházára minden bizonnyal a kitelepítések miatt a kisvárdai néggyel szemben Dombrádra öt lakossági nyilvántartással foglalkozó munkakört rendszeresítettek.[67]

„A tervet nem teljesítő kulákok", a „szabotáló kulákok" ellen rendelt el vizsgálatot több járási tanácsi VB jegyzőkönyv, s az utolsó előtti felszólaló szerint „akkor végzünk jó munkát, ha a dolgozó parasztjaink felszólítás nélkül, önként teljesítik kötelezettségeiket".[68]

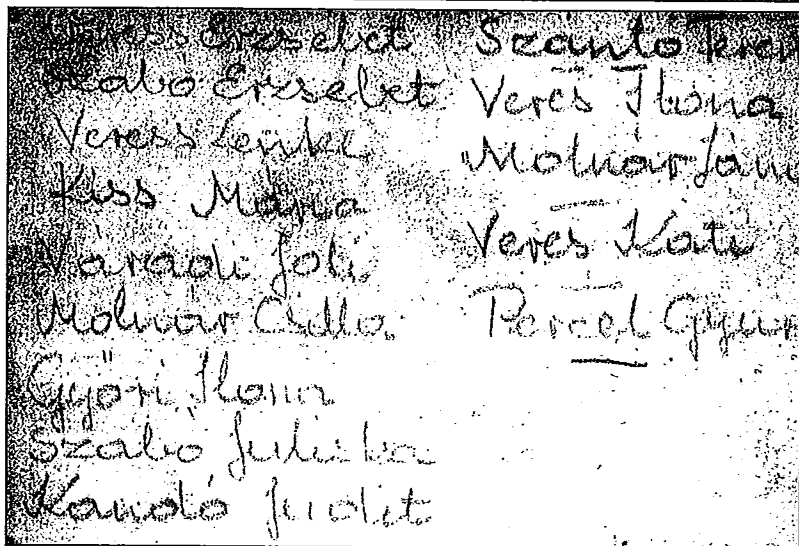
Hazug és erőltetett tszcs népszerűsítés

Az 1950-es évek elején a mezőgazdaságból élő népesség helyzete tovább romlott, pedig „a nagyüzemesítés átgondolt finanszírozása jelentősen csökkenthette volna a termelésre gyakorolt kedvezőtlen hatásokat. Az ötvenes évek első felében végrehajtott kollektivizálásnál azonban ez a szempont elsikkadt. Tény, hogy a kitelepítettek és a nagygazdák egy ideig nem adták fel keresztény / keresztyén hitüket, elveiket, még ha életszemléletük a keserves tapasztalatok nyomán sokat formálódott is. A régi társadalom több milliós szegénységére, a falusi, tanyai nyomorra, s az annak nyomán felhalmozódott és elszabaduló indulatokra csak most láttak rá igazán.

A népgazdasági beruházásoknak mindössze 14%-át fordították a mezőgazdaságra, de ennek nagyobb részét is az állami gazdaságokra és gépállomásokra fordították, s csupán 16% jutott a termelő-szövetkezeteknek. Jó része ennek is improduktív volt, s nem pótolta a termelésből kiesett földet, munkaerőt, kisüzemi épületeket és eszközöket. A termelőszövetkezetek önerejükből pedig nem ruházhattak be. Elsősorban azért, mert termelésük színvonala még alacsony volt. 1949-1956 között a termelőszövetkezetek egységnyi területen 20-25%-kal, (vagy még többel) kevesebbet termeltek, mint az egyéni kisgazdaságok. A termékek kötelező beszolgáltatásán és az árrendszeren keresztül a termelőszövetkezetekből is oly mértékben elvonták a jövedelmet, hogy a maradék sem a szükséges beruházásokat nem fedezte, sem a volt kisparasztok korábbi jövedelmét."[69]

Ezért volt hazug és erőltetett a hangulat, ahogy a hatalom a dombrádi tanácsi jegyzőkönyvekből is kiérezhetően istenítette a mezőgazdasági termelőszövetkezeti csoportot, vagyis a tszcs-t, amelynek sikerében a szegénységből toborzott tagság maga sem nagyon hitt. Az újságírók, mindenekelőtt a Szabad Nép szerkesztősége szinte naponta hozta az álságos híreket, hogy „a dolgozó parasztság a kö-

Egy 1952-ben, Dombrádon, az Alvégen egy gyermek előadásról készült csoportkép, amelynek a hátoldalán felsorolt nevek között három kitelepített gyermek nevét is ott találtam: Molnár Csilla, Kandó Judit és Perczel Gyuri.

telező beszolgáltatáson felül önként és jelentős mennyiségű terményt ajánlott fel.” Önkéntelenül felvetődik azonban a kérdés: *lehetett-e a diktatúra, a kommunista hatalom elnyomó gépezete mellett valamit is nem önként csinálni?*

A propaganda a népi demokrácia, a közös gazdaságok, a szocialista üzemek, bányák munkaverseny eredményeiről öntötte a csalfa információkat. Még a gyufacímkékről, amit a fél falut bejárva az utcán szedegettünk össze, vagy a levélbélyegekről is ez áradt felénk. A klerikális reakció elleni harcot azonban mindennél fontosabbnak tartották. 1950-52-ben több járási tanácsi jegyzőkönyv a hittan oktatás elleni fellépéssel foglalkozott. „A hittanról való lemorzsolódás és a természettudományos nevelés eredményesebbé tételére vasárnap délelőtti foglalkozásokat szerveztek a tanulóifjúság részére...”[70]

A megyei tanács Oktatási és Népművelési Osztálya valamennyi település iskolaigazgatójának ebben az időben a következő tartalmú levelet küldte:

„A tanulóifjúság részére a szovjet és haladó filmek látogatása döntő segítséget nyújt az ifjúság szocialista fejlődéséhez és tanulmányi előmeneteléhez. Ezért fontos, hogy az ifjúság rendszeresen és kollektíven járjon moziba. Különös fontosságot tulajdonítunk a klerikális reakció elleni harc szempontjából a délelőtti filmmatinék és a látott filmek ankét formájában való megvitatásának. Fontosnak tartjuk ezt továbbá azért is, mert így tudjuk őket kivonni a klerikális reakció aknamunkájának hatása alól”, vagyis a vasárnap délelőtti istentiszteletekről, a vasárnapi iskolai órákról, a hitoktatásról.

A mai dombrádi és elszármazott középkorosztályúak velem együtt még emlékezhetnek erre az időszakra, amikor a moziban még csak hosszú lócákon ültek az emberek. Az első sorokba igyekeztek az idősebbek ülni, hogy „jobban lássák” a filmet, és a film végére a nyakukat fájlalták. A filmben az orosz katonák csak lőttek, lőttek, de a tárukból sose fogyott ki a lőszer, a pionír pedig az apja helyett öntudatból beállt a gőzmozdonyra fűtőnek, s a mozdony csaknem a „nézőtérre gördült” a filmvászonról, mire valaki felállt az első lócán és félre akart ugrani.

Arra is emlékezhetnek még többen, esetleg maguk is részesei voltak annak az ifjúsági kezdeményezésnek, amit a járási DISZ-vezetés felhívására szerveztek. Vasárnap a délelőtti istentisztelet egész ideje alatt a református templom előtt az utcán felállított színpadon (dobogón) néptáncbemutatót tartottak, miközben a templomban a gyülekezet a *„Perelj uram, perlőimmel, harcolj én ellenségimmel, te paizsodat ragadd elő, én segedelmemre állj elő!"* kezdetű zsoltárt énekelte.[71]

...nyvi sorszáma: 21.

FÉLÉVI ÉRTESÍTŐ

... tanuló által ... általános iskola/népiskola ...osztályában az 19..../.... isk. év első felében elért eredményről.

...tartása	5. példás
... és erkölcstan	—
...lgetés — Szabadbeszélgetés	—
...s — Magyar nyelv és irodalom	5. jeles
	—
...lmazás	—
...vi ismeretek	—
...énelem	—
...- és néprajz	5. jeles
...mber élete	—
...észetrajz	5. jeles
...észettan — Vegytan	—
...olás és mérés	5. jeles
...olás	5. jeles
	5. jeles
...nevelés	5. jeles
...sztható tárgyak, gyakorlatok:	
... gyakorlatok	
orosz nyelv	5. jeles
...	5. jeles
...nos tanulmányi eredmény:	5. kitűnő
...velő testület határozata:	
...et:	Mulasztott órák/napok száma: igazolt: 1. igazolatlan:

Anyakönyvi sorszáma: 21.

BIZONYÍTVÁNY

... tanuló által a ... általános iskola/népiskola ötödik osztályában az 1952/53 iskolai évben elért eredményről.

Magatartása	5 példás
Hit- és erkölcstan	—
Beszélgetés — Szabadbeszélgetés	—
Olvasás — Magyar nyelv és irodalom	5 jeles
Írás	—
Fogalmazás	—
Nyelvi ismeretek	—
Történelem	—
Föld- és néprajz	5 jeles
Az ember élete	—
Természetrajz	5 jeles
Természettan — Vegytan	—
Számolás és mérés	5 jeles
Rajzolás	5 jeles
Ének	5 jeles
Testnevelés	5 jeles
Választható tárgyak, gyakorlatok:	
... gyakorlatok	
orosz nyelv	5 jeles
...	5 jeles
Általános tanulmányi eredmény:	5 kitűnő

A nevelő testület határozata: Felsőbb osztályba léphet

Jegyzet: | Mulasztott órák/napok száma: igazolt: ... igazolatlan: ...

Kelt ... 195.. évi ... hó 17. n.

igazgató. osztályfő.

Javítóvizsgálati záradék:

Kelt ... 19... évi ... hó ... n. P. H. igazgató.

Egy kitelepített kislány Illyés Károly igazgató, a kitelepítettek „puszipajtása" által is aláírt iskolai bizonyítványának lapja az 1952/1953-as tanévben

A klerikális reakció és a szekták elleni harc jegyében a délutáni futballmeccseket délelőttre kellett átütemezni, s rendszeressé tették a hittanórák ellenőrzését.[72]

Az egyház elleni támadás újabb lépéseként cinikusan eltörölték karácsony másnapjának évszázadok óta, még a jobbágy időkben is megtartott ünnepi jellegét és munkanappá nyilvánították. Ennek a megvalósítása is érdekes volt, amelyről a következő miniszteri rendelet jelent meg:

„A minisztertanács a dolgozók régi kívánságára május 2. napját fizetett munkaszüneti nappá nyilvánította. Mivel a munkaszüneti napok számának növelése a termelésben nagy kiesést idézne elő és a népgazdaság számára jelentős kárral járna, a minisztertanács egyidejűleg elrendelte december 26. napjának rendes munkanappá való változtatását. Rákosi Mátyás sk. a minisztertanács elnöke".[73] A magyarországi diktatúra akkori vezetői elhárították maguktól a legkisebb felelősséget. Az adatközlők a gyűjtés idején elmondták, Isten és önmaga ellen vét az a nemzet, amely az ideológiai harc részeként lerombolja azokat a fundamentumokat, alappilléreket, amelyeket a Teremtő örök és kikezdhetetlen igazságaként rendelt a teremtett világba.

A valláselenes harc azonban tovább folytatódott, amelynek a vad indulatait jól tükrözte az is, hogy a világirodalom legszebb Himnuszát, Kölcsey Ferenc reformkori fohászát meg akarta a hatalom változtatni.

„Az ötvenes évek első felében az ateista vörös diktatúra rá akarta venni Kodályt, hogy írjon új Himnuszt. Ez nemcsak Kölcsey művének Istenhez való fohászával magyarázható. Egy több mint évszázados szakrális hagyományt akartak elvenni a magyarságtól a nemzetellenes politikával. A nemzetközileg is elismert tekintéllyel rendelkező Kodály Zoltán azonban nem vállalta a szellemkasztráló merényletet, s a dallam helyett Kölcsey sorait így írta át: az Úr tovább büntet bennünket az orosz rabigával és magyar janicsárjaival."[74] Aztán a kor ismert költőjét, a Franciaországban is rangosnak számító Illyés Gyulát, a Puszták népe szerzőjét akarta az új himnusz megírá-

sára rábírni a zsarnok Rákosi, de a költő egyszerűen csak ennyit mondott: Megvan az már írva! Sőt 1950-ben, a letartóztatások, bebörtönzések és kivégzések idején megírta az *Egy mondat a zsarnokságról* című versét, ami a sajtóban csak az 1956-os forradalom napjaiban jelenhetett meg. A verset még a Kádár érában is betiltották, mert „hol zsarnokság van, ott zsarnokság van, nem csak az ernyedetlen tapsoló tenyerekben", de „ha magadban beszélsz, ő, a zsarnokság kérdez, képzeletben se vagy független".

Az 1949-1953 közötti időszakot az úgynevezett BM III/3-as csoportvezetője vezérőrnagyi minőségben az egyház elleni küzdelem első szakaszának nevezte, amikor az Állami Egyházügyi Hivatal segédletével nekimentek az egyházaknak.[75] Nem csoda, hogy a História c. folyóiratban így vették számba az 1944-től sorozatban elkövetett nemzeti öngyilkosságokat: „A holocaust, a kitelepítések? Vallás, származás, etnikai hovatartozás alapján fizikailag, erkölcsileg kitaszítani a középosztályok és a paraszti-iparos-kereskedő munkavégzők sok értékét! Az egyházak elleni ateista háború megsemmisítette az évezrede szolgáló egyházi értelmiséget és az erősen hívő-vallásos középosztályt lelkiismereti válságba, egymást gyanúval néző félelembe sodorta.

Aztán a szociális kitagadás: a régi középosztály maradványát, a legjobb szakértelemmel bíró kis- és középparasztot, majd a legképzettebb ipari szakmunkás réteget semmisítették meg. Horthysta, kulák, munkás-arisztokrata vádaktól harsogtak az új őrségváltók. Gyermekeik mindenkire gyanakvással néztek, visszafojtott, lázas indulatokkal keresték hivatalban, társasági fórumokon nagyatyáik, atyáik volt ellenségeit."[76]

S ez az időszak az, amikor a gyülekezetekbe is „eljött az Ércmíves Sándor és meghasonlást plántált, s nyomában megutálta testvér a testvért, koma a komáját, tanítvány az egykori mesterét, régi barát a barátját... Aztán eltüntette Ércmíves Sándor a magyar presbitériumok legjavát, kuláknak minősítette drága embereinket.[77] Ennek következtében sajnos egykori egyházi közmunkások, gondnokok, presbiterek, egyháztanács-tagok családjai, pedagógusok, közhivatalban

állással rendelkezők és családjaik, majd nyomukban mások is elmaradtak a templomokból, s meggyengültek a gyülekezetek. A templom falai közé kényszerített egyházak pedig félelemből, vagy kényelmes oldalazásból a családok látogatását, a missziót elhanyagolták.

Minden dombrádi istentiszteleten, egyházi vezetőtestületi ülésen ott voltak a hatalom beépített besúgói és a durva zsarolás sem hiányzott a hatalom eszköztárából. Miután Haja Mihály a katolikus egyház harangozója látta, hogy a hatalom nyomására a templomba járók száma megfogyatkozott, a menye pedig MNDSZ tisztségviselő lett, Asth Ferenc plébános pedig a rangbeli visszalépést is vállalva és életét mentve elmenekült a Jászságba káplánnak, ő is lemondott. Milyen furcsa fintora a sorsnak, hogy a harangozóságot nem helybeli, hanem egy kitelepített ember, a Kassa-Oderberg Vasúttársaság nyugdíjas, kitelepített titkára, Sehr Gusztáv[78] látta el. Mindenféle zaklatás és megfélemlítés ellenére is kitartott egyháza mellett.[79] Minderről sajnos a helyi polgári iskolában a Dr. Sípos József által, 2015-ben, a múltat végképp eltörölni régi jelszóval rendezett, úgymond „helytörténeti" kiállításon hiába keresnének egyetlen mozaikot vagy egyszerű utalást is a tárlat-látogatók, mert nincs, mint ahogy a 10 kötetes Dombrádi olvasókönyvről sem. Sőt, a kiállítás rendezőjének ideológiai vaksága miatt álságosan egymás mellé került a falon Kádár János MSZMP főtitkár és a dombrádi 1956-os hősök, Dr. Bereczky Zsigmond és Séra Ferenc fényképe. A kitelepítettek már nem tudják ezeket szóvá tenni, de a helyi katolikus és református egyházaknak, valamint a katolikus polgármesternek kötelessége lett volna.

Titkos ügykezelés a hivatalokban

1952 végétől jelenik meg a titkos ügykezelésre vonatkozó rendelet. Az osztályellenség tanácsokba, pártalapszervezetekbe, üzemekbe történő beépülésétől félve még az erőltetett tanácstagi és munkaverseny beszámolókról, a zárszámadásokról és beszolgáltatásokról készített értékelések is titkos ügykezelési, rövidebb néven Tük-ös számot kaptak. Talán éppen ezekkel lett Magyarország „nem rés, hanem erős bástya" a szocialista országok között. Az „ellenség azonban ezután sem aludt" és „a falnak is füle van" megfontolásból megjelentek a párnázott ajtók a dombrádi tanácsnál, a hivatalok, intézmények vezetőinek, pártvezetőinek irodáján, s március 15-e, április 4-e, május 1-je és más ünnepek előtt minden írógépet a Tük. utasítások szerint viaszpecsétes ajtók mögé kellett zárni. Sőt, mosolyra késztető, hogy még a MÁV rétközi keskeny-nyomközű kisvasútjának dombrádi állomása mellett is megjelent a fényképezni tilos tábla, mintha a nyugati imperialisták ügynökeit pont a Rétközi Kisvasút szállítási technológiája és a szánalmas állapotú vágányhálózata érdekelte volna a legjobban. Egyenesen csodának számít, hogy akkor minden tiltás és óvatosság ellenére a kitelepítettek érkezésekor a vasútállomáson titokban fényképek készülhettek, mert a kitelepített városiak még nem látták a fényképezni tilos táblákat.

Aztán újra a kulákok és a begyűjtés lett a villámhárító, a feszültség-levezető. 1953 áprilisában a jegyzőkönyvek szerint „súlyos a lemaradás a begyűjtési terv teljesítésében, ami semmivel sem volt indokolható."[80] Ezt követően igen kevés kivétellel valamennyi jegyzőkönyv és határozat kemény állásfoglalást tartalmazott a kulákoknál végzett begyűjtésekről. Május 14-én, majd május 21-én is ez volt az ülés témája, s „a begyűjtést szabotáló kulákok lejáratását az osztályharc szellemében kell erőteljesebben végrehajtani" egyebek között Dombrád, Mezőladány, Tiszakanyár, Pátroha és más községekben.

Dr. Harsányi Nándor néhai körzeti orvos felesége által vezetett betegnyilvántartó könyv lapjain a név mellé húzott függőleges vastag vonallal jelöltük a kitelepítetteket. Ezek sokat segítettek a kitelepítettek neveinek pontosításában. (1.)

Dr. Harsányi Nándor néhai körzeti orvos felesége által vezetett betegnyilvántartó könyv lapjain a név mellé húzott függőleges vastag vonallal jelöltük a kitelepítetteket. Ezek sokat segítettek a kitelepítettek neveinek pontosításában. (2.)

Sőt új javaslatként és határozatként a kulákok naponkénti beszámoltatását kezdeményezik és a járási tanács által kiküldött tanácsadókat is utasítják, hogy ehhez „gyakorlati segítséget" adjanak.[81] Júniusban is folytatódott a kulákok beszámoltatása a beszolgáltatásról, a kiszabott vetési normák és növényápolási munkák elvégzéséről.

A járási tanácsi jegyzőkönyvek mellett nézzük meg, hogy a dombrádi tanácsi jegyzőkönyvek hogyan fogalmaztak erről a nehéz korszakról. Előbb azonban említsük meg, hogy 1951 első napjaiban egy dombrádi pártrendezvény után „a párttagok vállalásokat tettek a kukorica beadására. Így Formeszter Sándor 100 kg szemes kukoricát ajánlott fel, Fülöp Károly 150 kg-ot, Molnár István 50 kg-ot, K. Harsányi Balázs 50 kg-ot, aki kijelentette, hogy csak úgy várhatunk valamit a demokráciától, ha mi is adunk a nép államának. Kozma Balázs 50 kg, Nagy János 100 kg-ot és 20 mázsa begyűjtését, Móré Teréz 15 mázsa begyűjtését, Boros Bertalan a DÉFOSZ részéről 30 mázsa begyűjtését, Somogyi Józsefné az MNDSZ részéről 10 mázsa begyűjtését, Szalai Vilmos a KIOSZ részéről 10 mázsa begyűjtését vállalta." – idézte a Dombrád 30 éve c. könyv szerzője.[82] Azt már nem tette hozzá a szerző és egyik felajánló sem, hogy az oly könnyen megajánlott begyűjtéseket, vagyis nem a sajátjukat, hanem a *másét* (!) az amúgy is ellehetetlenített parasztságtól és a kuláknak bélyegzett „burzsoá elemektől" kellett sok fenyegetéssel és megalázással elrekvirálni, a padlásukról leseperni.

Aztán a tanácsi jegyzőkönyvek arról tudósítottak, hogy az egyik tanácstag „úgy szeretne harcolni a békéért, hogy a beszolgáltatási ütemtervet teljesíti". Az egyik felszólaló azt javasolta, hogy „a népboltokat és az üzleteket is ellenőrizze a tanács, ne csak a parasztságot". S itt az időrendi sorrendet megtörve érdemes megemlíteni, hogy a népboltokban később a Budapestről kitelepítettek és a nagygazdák „úgy vásárolhattak sót, köménymagot és egyebeket, hogy a vásárlásuk mellé egy Lenin vagy Sztálin képet, brosúrát is meg kellett vásárolniuk."[83]

1951 júniusában a járási tanácsadók javaslatára az egyik dombrádi ülésen „az is felvetődött, hogy közös szérűn csépeltessenek a

gazdák, de a tanácstagok nagyon ellene voltak."[84] Ez később is többször felmerült, de a szegényekből, kisparasztokból, középparasztokból, munkásokból álló testület ezt már megsokallta és bölcsen, rendre ellene szavazott. Inkább vállalták, hogy tovább szigorítják a tűzőrséget a református templom tornyában, s még a mezei szalonnasütéshez rakott tüzeket is jelentik a hatóságoknak. Jelentették is, ami miatt ismét a parasztok büntetéseit növelték.

Egy hónappal később „a tanács a dolgozó parasztság nevében versenyre hívta a kisvárdai járás községeit a beszolgáltatások cséplést követő 8 napon belüli 100%-os teljesítésére".[85] A járás tanács küldötte ugyanakkor felhívta a dolgozók figyelmét az éberségre, a beszolgáltatás teljesítésére, a népnevelés fontosságára. Ennek minden bizonnyal az lehetett az oka, hogy az ülés idejére 1951. július 8-ára már megérkeztek Dombrádra a kitelepítettek. S itt legyen szabad megemlíteni egy abban az időben a Népnevelési Minisztérium megbízása alapján a Magyar Foto Dia Osztálya által készített diafilmet. Ezt *A mi falunk lesz a győztes* c. diafilmet megküldték a hazai települések pártbizottságainak, községi tanácsainak és kultúrházainak. Sőt a XXI. század első évtizedének közepén, az interneten úgymond a *„Régi magyar diafilmek"* sorozat 6. filmjeként is körözte valaki. Ebből a Gergely Miklós által írt és Korcsmáros Pál által rajzolt diafilmből idézem a következő, szánalmas, korabeli strófát:

„Büszke pirulással veszi
Azt az írást szemre:
Kerékfalva Derékfalvát
Kihívja begyűjtési versenyre,
S csak egy pont vagyon abban:
A gabonát melyik falu
Adja be gyorsabban."

Sajnos, Dombrád is sokszor és még sokáig szenvedett az ilyen gyarló beszolgáltatási versenyektől és a népnevelési propaganda szovjet mintákat követő kísértéseitől. Ugyanakkor figyelmet érdemel, hogy az 1951. szeptember 25-i jegyzőkönyv szerint az egyik felszólaló a kitelepítettekre tett utalásában így fogalmazott: „ne tűrjük azt, hogy nekünk hazudjanak". Az ideológiai harc tehát Dombrádon is élesedett, „a falu lakosságát azonban mindez nem érdekelte. Neki dolgoznia kellett, ha a pulyájának enni akart adni, vagy az egyre súlyosabb beszolgáltatást és adókötelezettségeket – a zaklatásokat elkerülendő – teljesíteni akarta."[86]

Ezt erősítette meg az említett szeptember 25-i ülés is, ahol a Dombrád községi MDP titkár és a járási tanács jelenlevő vezetője szóvá tette, hogy a „népnevelőkkel a község lakossága durván beszél, sőt sok esetben egyenesen kiutasítják őket". Az előzmények, és a padlásseprések után ezen nem is lehet csodálkozni. A hatalom kiküldött képviselői azonban nem tágítottak. „Nem szuronnyal... hanem szívós kitartó népnevelő munkával hajtják végre a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérést" – mondta a helyi MDP titkár és a járási vezető, majd megjegyezték, hogy „a dolgozó parasztság és a tanács a nyáron nem vette fel a harcot az ellenséggel."

Ennek előzménye, hogy gyerekkoromban Dombrádon vagy a határban még a rőzsét cipelő cigányembert is felvették a fogatos gazdák a szekérre, ha volt hely rajta. Az ősi hit és a keresztyén segíteni akarás még élt az emberekben, s komolyan vették a Szeretet Himnuszának sorát, hogy *„ha szeretet nincs bennem, semmi se vagyok"*. (1Korinthus 13;2)

„A kitelepített is ember, különösen, ha az tüzelnivalót cipelt a hátán, ezért mások is, mi is felvettük a szekérre. Pár nap múlva az írni is alig tudó Birinyi Sanyi bácsi, a párttitkár, és Béni Oláh Bandi bácsi a tanácselnök megállított, hogy nem gondolták volna, hogy a reakciósokkal és az ellenséggel cimborálunk. Azt is mondták, hogy vigyázzunk, mert még egyszer a szalmánkat is felgyújtja az osztályellenség. Akkor már tudtuk, hogy a kitelepítettekre célzott. Nem azoktól kellett félni, inkább a pártoskodó hivatalnokoktól, akik még az ágyat, meg a kotlós alatt a tojást is felhányták, mert nem tudtuk fizetni az adót és a beszolgáltatást, s azt hitték, hogy az ágyba, vagy a kotlós alá dugtuk el a pénzt."[87]

Kelet		Az átvevő neve és telephelye	Vételi jegy		A beadott termény, termék vagy állat	
hó	nap		jele	száma	neve	mennyisége kg, db, mázsa

A beszolgáltatási könyvek 1951-ben a nagygazdák megfojtásáról tanúskodtak. A beszolgáltatást a földműves szövetkezet átvevői igazolták.

„Minket is megszólított Birinyi Sanyi bácsi és Oláh Bandi bácsi az utcán, mert amikor az orvosi rendelőben beszélgettünk, odajött hozzánk egy szerencsétlen kitelepített asszony valamit kérdezni, s nem küldtük el, hanem Dr. Harsányi Nándor körzeti orvos felesége és asszisztense, Aranka bekísérte a rendelőbe. Azt mondta a párttitkár és a tanácselnök, hogy ezek a reakciós bitangok eleget élősködtek már rajtunk, még a levegőt is sajnálják tőlük".[88] „Olyan elvakított emberek voltak, hogy szerencsétlen Luby Jancsit, meg Harsányi Janit, a paraszti munkát jól ismerő, tapasztalt nagygazdákat februárban, a falu központjában, a Sétakert mellett azzal piszkálták, hogy kezdhetik a tavaszi vetést, mert olvad a hó. A gazdák visszakérdeztek: hogy lehetne ilyen sárban vetni, amire az volt a válasz, hogy vessenek lóhátról".[89]

Még egy kicsit térjünk vissza az 1951. szeptember 25-i ülés jegyzőkönyvéhez, melyben így rögzítették a járási vezető sunyi megjegyzését: „sok becsületes dolgozó paraszt van a községben, azonban fekélye is van: a községben lakó 68 kulák és a 400 kitelepített", majd ismét utalt „a tanácstagok éberségének fontosságára" és arra, hogy „a harciasságot fokozni kell az ellenséggel szemben".

Érdemes megjegyezni, hogy kutatásaim során ez volt az egyetlen olyan jegyzőkönyv, amelyben számszerűen is meghatározták a kitelepítettek létszámát. Hibavaló dolog lenne azonban ezeket a számokat is abszolutizálni, hiszen ezek lehetnek közelítő számok is. Sok okom volt azonban arra, hogy ne bízzak meg egy gyarló tanácsi jegyzőkönyvnek nevezett irományban és más utakon is igyekeztem ellenőrizni a kitelepítési keretszámokat, de bázisként a 400 főhöz mértem a listám. Nekem még abban a kegyelemben volt részem, hogy azokat a (nem csak) nagygazdákat ismerhettem, és az 1980-as évek legelején személyesen beszélgethettem velük, akikhez a budapesti kitelepítetteket a hatalom által kreált rendőrségi határozatok és listák alapján állandó lakosként beköltöztették.

Sajnos néhány nagygazda családja vagy kihalt, vagy elköltöztek Dombrádról, akikkel már nem tudtam a kitelepítettek neveit egyeztetni, de ezek nagyságrendileg nem számottevőek. Még így is min-

tegy 370 fő nevét sikerült a gazdákkal vagy utódaikkal személyesen pontosítani. Az is tény, hogy volt több olyan gazda, akik nem emlékeztek pontosan a nevekre, amit korrigálnom kellett, de ez nagyon kevés volt, nem érte el a fél tucatot. Még kevesebb azok száma, akikre egyáltalán nem emlékeztek volna. A gazdák nagy többsége ugyanis még a lakónyilvántartó könyveket is meg tudta nekem mutatni, amit ma már a sok lakásépítés és elvándorlás miatt hiába is keresnénk. Több nevet Dr. Harsányi Nándor körzeti orvos felesége által vezetett betegnyilvántartásból tudtam pontosítani.

2011-ben a kitelepítések 60. évfordulójának évében Dabóczy András a Politikai Foglyok Országos Szövetségének (POFOSZ) aktivistája, egykori kitelepített keresett fel, hogy a rendőrségről származó iratok közül a kezébe került egy kitelepítési lista. Egyeztette a dolgozatom végén szereplő névsorral és közel száz nevet talált, ami ezen a listán szerepel, és a rendőrségi listán nem, vagy az én listámon nem szerepel és a rendőrségi listán pedig igen. Aztán kiderült, hogy a rendőrségi lista kizárólag a Budapesten bevagonírozottak neveit tartalmazza, míg az én listámon már szerepeltek olyanok is, akiket korábban telepítettek ki és első kitelepítési célállomásuk nem Dombrád volt (Molnárék, Turákék, vagy az Orsós család, akiket nem Budapestről, hanem Debrecenből és más városokból száműztek). A rendőrséginek vélt listán ugyanakkor nem szerepelnek a Dombrádra telepített Bárczy, Matherny, Nemes Nagy, Vitéz Somogyváry vagy Kandó és más családok nevei sem, pedig néhányuknak az immár nyugdíjas korú gyermekeivel a 60. évfordulón közösen avathattuk fel a Dombrádra kitelepítés emlékművét. Matherny Ödön tábornok 97 éves feleségével (Tábor nénivel) pedig az 1980-as évek végén, hosszú estéken át elevenítettük fel Szemere-telepi lakásukban a kitelepítés eseményeit. Tényként kezelhetjük tehát, hogy az eltúlzott befogadó kapacitások pontatlanságai miatt a kitelepítő hatóságok az utolsó pillanatban is módosították a családok kitelepítési célállomásán, de a listákon ezeket már nem vezették át.

Tudunk olyan családokról is, akiknek Dombrádra szólt a kitelepítési értesítésük, de végül Gyulaházára, vagy Nagyhalászba kerültek. Az is tény, hogy volt néhány család, akiknek a nevére a dombrádi gazdák és a szomszédjaik – akikkel a gyűjtéseim során mindenütt tudtam még beszélni – már nem emlékeztek pontosan, de az kizárható, hogy az előkerült rendőrségi lista szerinti 90-100 fős nagyságrendben ez előfordulhatott volna. Tehát a 2011-ben megtalált és rendőrséginek vélt lista sem ad jobb eligazodást, mert azokon sok olyan név szerepel, akik nem Dombrádra voltak kitelepítve, és sok Dombrádra kitelepített nevét pedig nem tartalmazza. Úgy tűnik, a nagy kitelepítési igyekezetben a listákat is összekeverte az egyébként félelmetes, ördögi precízségre törekvő diktatúra hatalmi gépezete. Végül is felül kellett emelkednem a néhány néveltérés pontosításának igényén, és sokkal inkább a magyar történelemből évtizedeken át elhallgatott mozaikok mentésére, a kitelepítés keserves előzményeinek és eseményeinek hiteles feltárására kellett inkább törekednem.

Megsokallták a tanácselnök viselt dolgait

Folytassuk a kitelepítés idejének történéseit azzal, hogy továbbra sem szűnt meg a kulákság erőteljes támadása. Ha nem volt elseperve az udvar, ha nem volt megkötve a kutya, ha kevés volt a tűzoltó víz, ha hosszú vagy rövid volt a csáklya nyele, ha gabonafélét evett a tyúk, ha be volt zárva, ha nyitva volt a kiskapu stb. mind ok volt arra, hogy a kulákot büntessék.

„Egy dombrádi rendőr, Szilágyi különösen kegyetlen volt velünk. Búzát tett a zsebébe, a zsebét kilyukasztotta és végigsétált az udvarunkon. A lyukas zsebéből kihullott búzára odaszaladtak a tyúkok, s ő visszafordulva elkiáltotta magát: – Na nézze meg az ember, a piszkos kulák búzát etet a tyúkjával, a városi munkások meg éheznek, és már írta is a feljelentést, ami alapján meg is büntettek. Az igazság az, hogy ekkor már a városi munkás nem éhezett, sőt a városban dolgozó dombrádiak hozták haza a kenyeret, mert a féllábú és a cigányképű begyűjtők mindent elvitettek, egyenesen a cséplőgép alól.[90]

Szécsi Károly néhai dombrádi presbiter még megmutatott néhány büntetőparancsot, ami jól szemlélteti a zaklatásukat. Márciusban azért, mert „2 hamis kutyája szabadon volt és a kapura a figyelmeztető tábla kitéve nem volt"[91] 150 forint, két hét múlva visszamenőlegesen azért, mert a „köztisztasági ellenőrzés alkalmával udvara trágyás, piszkos, szemetes volt"[92] ismét 150 forint, novemberben (!!) két tanú vallomása alapján azért, mert „júliusban a terhelt kukoricája gyomos volt… és júliusban nem volt olyan esőzés, amely akadályozta volna a tavaszi (sic!) mezőgazdasági munkálatok időben való elvégzésében"[93], 500 Ft, decemberben „azért mert földjét nem az előírásnak megfelelő mélyen szántotta fel"[94], 1000 Ft 15 napon belüli megfizetésére büntették.

kisvárdai járás i tanács Vb. II. Igazgatási osztály... Tol. 19..
A .... járásxxfőjegyzőjexxmintxIxfokuxrxbxbíróság
194 51 Kih. ...... 2.6/4 szám.

Büntetőparancs

Szécsi Károly 1912 évf. dombrádi Sztálin ut. 1808 szám
.... foglalkozású ....
lakos ellen ...... Államrendőrség .... feljelentése (magánindítványa) alapján azért, mert
... Dombrád .... községben az 194 51 évi ... február ... hó 19 napján
köztisztasági ellenörzés alkalmával udvara trágyás, piszkos, szemetes volt.
Ezért az 3141/1949 N.M. számu rend. 4 és 13 §§-aiban ... a 26 §-a
....
.... alapján ...... 1950. évi II. tv. 79. §-a .... alkalmazásával
150 .... forint pénzbüntetést állapitok meg és meghagyom, hogy ezt az összeget a kézbesitéstől számitott 15 napon belül ...... Dombrád ...... község elöljáróságánál a kihágási csekkszámlám javára teendő befizetés céljából fizesse le.
a 771/1948 Korm. számu rend. alapján
A megállapitott pénzbüntetés az 1901: XX. t.-c. 23. §-ának, az 1922: XII. t.-c. 114., 115., 122. §-ának, az 1935: IV. t.-c. 283. §-ának, az 1936: V. t.-c. 58. §-ának, az 1938: XII. t.-c. 37. §. 2. bekezdésének, az 1400—1939. F. M. rendeletnek, az 1921:XXX. t.-c. 14. §-ának és az 1940:XX. t.-c. 16. §-ának rendelkezései szerint ...... teljes egészében az Államkincstárt illeti.
illeti és behajthatatlanság esetén az 1928:X. t.-c. 10. §-a alapján azt a rendőri büntetőbíróság ... 15. napi önköltséges elzárásra fogja átváltoztatni.
Kötelezem terheltet, hogy az erdei, mezei károsítás miatt az érték és árszabályzat szerint a becsatolt kárbecsű bizonyitvány szerint, az 1894:XII. t.-c. 110. §-a szerint kárösszeg címén ...... f ...... fillér .... község elöljáróságánál a kézbesítéstől számitott 15 napon belül a rendőri büntetőbíróság kihágási csekkszámlája javára teendő befizetés végett fizessen le.
XX
.... lakos, lakosok
részére ...... forint ...... fillér eljárási költséget megállapitok és kötelezem ....
.... terheltet, terhelteket, hogy ezt az összeget ....
.... terhelttel, terheltekkel egyetemlegesen ....
.... lakos, lakosok részére a kézbesitésétől számitott 15 nap alatt ....
község elöljáróságánál a kihágási csekkszámlám javára teendő befizetés céljából fizessen, fizessenek le.
A lefoglalt ....
.... elkobzását, értékesitését, megsemmisitését a Btk. 61. §-a és a Kbtk. 25. §-a alapján elrendelem, jogos tulajdonosának visszaadni rendelem, igénylőjét polgári perre utasitom. Az értékesitésből befolyt összeg a pénzbüntetéssel azonos célra forditandó.
Erről az illetékes m. közellátási felügyelőséget a büntetőparancs megküldésével értesitem: Amennyiben a büntetőparancs közlésétől számitott 60 nap alatt a 6110—1941. M. E. sz. rendelet 2. §-ának 1. bekezdésében, illetve a 7730—1941. M. E. sz. rendeletben emlitett hatóság vagy szerv a dolog hovaforditásáról a rendőri büntetőbiróság előtt nem nyilatkozik, az elkobzott bűnjeleket a 105.000—1909. B. M. sz. rendelet 37—56. §-ai és a 6110—1941. M. E. sz. rend. 2. §-ának rendelkezései szerint

Szécsi Károly nagygazdának küldött büntetőparancs első oldala: „köztisztasági ellenőrzéskor az udvara trágyás, piszkos, szemetes volt, ezért 150 Ft-ra büntetem".

1951 októberében azt rögzítették a dombrádi tanácsi jegyzőkönyvben, hogy „a hízlalási szerződés szerint volt, aki felvette a szerződési előleget, a sertést pedig feketén árusította, így súlyosan károsította meg a népgazdaságot". Mikor megvizsgálták az esetet, nagy meglepetést okozott, hogy nem is kulákról volt szó, hanem egy Vörös Csillag TSZCS tagról.

Az október 21-i tanácsülésen tették szóvá, hogy „a petróleum és villanyvilágítás hiánya milyen károkat okoz". „A dolgozó parasztság egyedüli zsírozója" a napraforgóolaj, amit a helyi malomban ütöttek „miután zsírt, húst a jegyrendszer[95] ellenére se lehetett kapni", mert mindent elvitt a beszolgáltatás. Jut eszembe a petróleumról, hogy még később, az 1950-es évek közepén is hány boltnál álltunk sorba, mert csak egy fél litert adtak a világítanivalóból. Négyen voltunk testvérek, négy boltnál vártunk hajnaltól a sorban, amíg a nagyhangú és termetes téeszcsés asszonyságok ki nem könyököltek a sorból, de nem hagytuk olyan könnyen magunkat.

Folytassuk inkább azzal, hogy 1951 végén megsokallták a Béni Oláh András tanácselnök viselt dolgait, mert több egykori tanácsi dolgozó szerint könyörtelen volt, s már nemcsak a kulákokkal, hanem sok kis- és középparaszttal is. Önteleken még a terhes asszonyt is felpofozta, mert a „büdös kulákja nem teljesíti a beszolgáltatást".[96] Nem csoda ezek után, hogy 1956-ban az adatközlők szerint a tiszaújsori szomszédjának a törekesében a szénába bújt, s a gazda nem tudván a dologról, majdnem beleszúrta a villát, mikor a teheneinek vitt szénát. Úgy vitette át magát a Tiszán túlra, Cigándra egy szénával rakott szekérrel, mert megijedt, amikor a forradalmárok hangját hallotta a Poca[97] sarokról. Pedig nem kellett tőlük félnie, hiszen nem bántotta őt senki. Sokkal inkább a saját lelkiismerete elől menekült az ideológiai csalfaságokkal nagyon becsapott, mozgássérült ember. A forradalom után nem is politizált tovább, az 1961-ben alakult Szőke Tisza TSZ-ben fizikai dolgozóként a nyugdíjazásáig végezte a munkáját, s még magam is sokszor dolgoztam vele diákként a kertészetben.

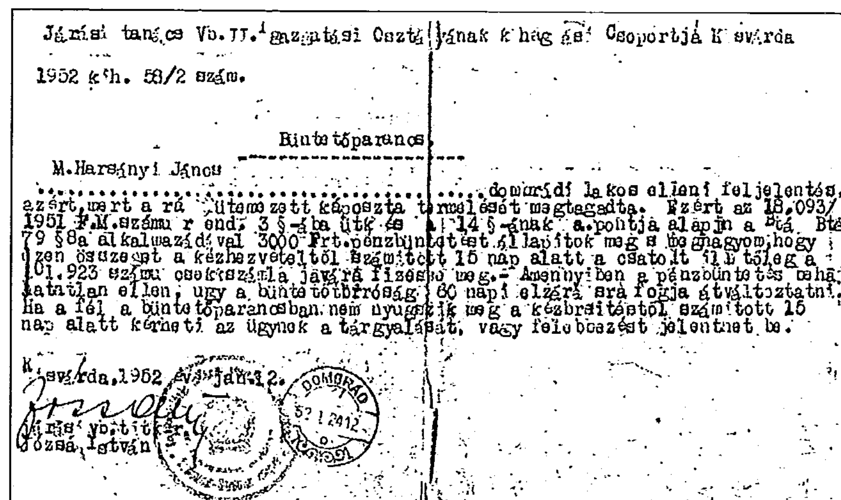
1952-ben tehát már Albert István vette át a dombrádi tanács irányítását. Az akkori üléseken résztvevőknek az adatközlők szerint nem volt nagy tekintélyük még a szegényparasztság előtt sem, példaképnek pedig végképp nem tekintették őket. Közülük többen írni, olvasni is alig tudó pártoskodó, fontoskodó emberek voltak, akik a vélt vagy valós sérelmek miatt személyes bosszútól és a politikai demagógiától, üres ideológiai jelszavaktól vezérelve gerjesztettek félelmet Dombrádon, a vele egyesült Önteleken és a hozzá tartozó tanyákon. Voltak köztük azonban olyanok is, akik gazdálkodó emberek voltak, és közülük többen az 1952. február 10-i jegyzőkönyv sejtelmes utalása szerint nem szívesen adták már a nevüket a szenynyes munkához, sőt visszaadták a tanácstagi megbízatásukat is. Szép Sándor a rendőri rangjáról is lemondott és később elköltöztek a családjával a községből.

Meg kell állapítani, hogy az akkori pártoskodók tudatlanságból, hitetlenségből, műveletlenségből, szeretetlenségből, félrevezetettségből és olykor nagyon is tudatos bosszúból súlyosan vétettek, jóvátehetetlen lelki megalázást és bűnöket is elkövettek szülőfalunk – nemcsak kulák – lakosságának terhére. Dombrád lakossága volt annyira megfontolt és megbocsátó – nagyon helyesen és bölcsen –, hogy a bűnösök utódait, a leszármazottakat az 1956-os forradalom és szabadságharc idején, majd az 1989-ben bekövetkezett változások előtt és után sem okolta és nem büntette meg az apák vétkeiért.

1952. márciusban a tanácstagi beszámolók alkalmával a jegyzőkönyv szerint „a dolgozó parasztságunk a begyűjtési terhek nehézségei miatt siránkozott, de a járási küldött szerint ilyen egyszerű fondorlattal nem lehet a nép államát becsapni".[98] Ugyanakkor az egyik hozzászóló szerint a rendőrség még „a cukorrépát is elkobozta tőle".

Ez az időszak, amikor a beszolgáltatások érdekében szinte mindenről tudni akart a hatalom: arról is, hogy mi van a padláson, és arról is, hogy mi van a határban. Feltűnő a korabeli jegyzőkönyvekben, hogy az aktíva és besúgó hálózatot hihetetlenül megerősítették. Dűlőfelelősöket, mezőőröket, tanácstagokat, MNDSZ tagokat és más aktívákat vontak be a parasztság ellenőrzésébe, persze már aki erre

hajlandó volt. Ezek többnyire a Tisza-újsorról, a Pátrohai útról, a Rákosi telepként emlegetett Újtelep, a Balaton, a Vásártér és a Bukóc szegényebb családjai közül kerültek ki. Szembetűnő, hogy a tanács mellett működő állandó bizottságokat is erőteljesen kibővítették. Ugyanakkor az egyik felszólaló szerint „ha nem tudja kifizetni az adótartozását, akkor elviszik a sertését, s ez az ő meglátása szerint terrorisztikus adóvégrehajtás”.[99] Ismét felvetette az új tanácselnök a közös szérű ügyét, mert „amikor a Szovjetunió a szocializmus útjára lépett, az ellenség dühében igyekezett felgyújtani a dolgozók kenyerét. Ez itt is megtörténhet, mert az ellenség nem alszik, nekünk kell ébernek lennünk és a veszélyt megelőzni”.[100] A testület azonban a szegény- és kisparaszt származású tanácstagok közös összefogásának eredményeként most sem fogadta el a javaslatot. Ugyanebben a jegyzőkönyvben egy utalás szerepel arra, hogy „azoknak a dolgozóknak, akik építkezéseken dolgoznak” az utazási lehetőséget biztosítani kell. Tény, hogy nagyon sok földnélküli szegény ember és a

Járási tanács Vb. II. Igazgatási Osztályának Kihágási Csoportja Kisvárda

1952 kih. 58/2 szám.

Büntetőparancs

M.Harsányi János .... dombrádi lakos elleni feljelentés, azért, mert a rá ütemezett káposzta termelését megtagadta. Ezért az 18.093/1951 F.M.számu rend. 3 §-ába ütk. és a 14 §-ának a. pontja alapján a Btá. Bté 79 §-a alkalmazásával 3000 Frt. pénzbüntetést állapitok meg s meghagyom, hogy ezen összeget a kézhezvételtől számitott 15 nap alatt a csatolt illetőleg a 101.923 számu csekkszámla javára fizesse meg.- Amennyiben a pénzbüntetés behajthatatlan [illegible], ugy a büntetőbíróság 60 napi elzárásra fogja átváltoztatni. Ha a fél a büntetőparancsban nem nyugszik meg a kézbesitéstől számitott 15 nap alatt kérheti az ügyben a tárgyalását, vagy felebbezést jelenthet be.

Kisvárda, 1952 évi jan. 12.

Járási vb titkár
Józsa István

A Járási Tanács VB titkára, Józsa István által aláírt, 3000 forintról szóló büntetőparancs Mezősi Harsányi János dombrádi nagygazdának, mert a falu határában soha nem termő káposzta ültetését megtagadta. Ez az összeg akkor egy hivatalnok több mint féléves bérét tette ki.

háború után földhözjuttatott új gazda – mivel nem értettek a földhöz és azt a párt nyomására a Vörös Csillag TSZCS-be adták – a városi építkezéseknél helyezkedett el.

S nemcsak ők. Több kulákcsalád fiai és lányai az ellehetetlenítés miatt hagyták el a falut, s küldték haza városról a pénzt, hogy az adót és a teljesíthetetlen beszolgáltatás elmaradása miatt kiszabott büntetéseket a szülők fizetni tudják. S voltak sokan, akiket kulák vagy presbiter családok fiaként hivatalosan vagy besorozott katonaként internálták a munkatáborokba, hogy a „vas- és acél országát” és az úgynevezett „szocialista városokat” Sztálinvárosban, Inotán, Kazincbarcikán, Komlón, Tiszalökön a szocialista üzemeket, vagy Kunmadarason a szovjet repülőteret építsék, mert otthon kellett a helyük a sok kitelepítettnek.

A katonaságnál is bizalmatlanok voltak a kulák fiúkkal, sőt lapátos, MUSZ-os, megbízhatatlan katonaként, osztályellenségként többnyire a katonai repülőterek építésére küldték őket Kunmadarasra, Tökölre, Taszárra, Mátyásföldre. Úgymond „fasiszta bitangoknak” nevezett, a II. világháború doni poklából megmenekült, de a Rákosi rostán fennakadt katonatisztekkel, pap-jelöltekkel, karpaszományosokkal, egykori kereskedőkkel, részvényesekkel, a régi uralkodó osztály kényszermunkára ítélt fiaival dolgoztak együtt, fegyveres őrök vigyáztak rájuk, mozgalmi dalokat tanítottak velük és politikai „fejtágításokon” kellett az üres frázisokat hallgatniuk.[101]

Az adatközlők információit erősítik meg a következő sorok is. „A magyar párt és katonai vezetés a háborúra való felkészüléssel egyidejűleg a hadsereg személyi állományának ideológiai megdolgozására, a marxizmus-leninizmus elveinek maradéktalan elfogadtatására, Sztálin, a Szovjetunió, Rákosi és a párt iránti bizalom és szeretet elmélyítésére törekedett. A kommunista öntudat megszilárdítása és a már-már betegessé váló éberség és titkolózás betartása céljából a hadseregben is bevezették a totális ellenőrzés rendszerét mind az általuk kreált új, munkás-paraszt tisztikarban, mind a legénység körében. Az ötvenes évek katonáját az élet minden pillanatában figyelő szemek kísérték, hiszen parancsnoka, politikai tisztje, párttitkára,

DISZ titkára, személyügyi tisztje mellett az ÁVH katonai elhárítói is mindenütt ott voltak, és mindenről tudni akartak. A tájékozódás, az információszerzés egyik fontos eszközévé váltak a hangulatjelentések"[102], s a katonák leveleit előbb az ÁVH olvasta el. Ebbe a miliőbe azok a magyarságban és nemzetben gondolkodó tábornokok, ezredesek, őrnagyok, századosok, akiket Dombrádra kitelepítettek, már valóban nem illettek bele. Sőt még egymással sem tarthattak a faluban kapcsolatot, pedig azelőtt jó kapcsolatban voltak, mint egykori alá és fölérendeltek. A megfigyelés ugyanis nemcsak a sorkatonákra, de a kitelepített katonatisztekre is kiterjedt. Sőt volt, akit be is szerveztek közülük. „A férjem Matherny Ödön altábornagy volt, a jutasi tiszthelyettesi iskola parancsnoka. Német-ellenessége miatt 1939-ben lemondott tisztségéről és a nyugdíjazását kérte. A háború után az igazoló bizottság semmit sem tudott a férjem ellen felhozni, így a rangját is megtarthatta, de csak egy ideig. A Rákosi rendszer ugyanis megvonta tőle a rendfokozatát és a nyugdíját is. 1951 júniusában kitelepítettek bennünket Dombrádra, ahol 1955 márciusában halt meg. Az egykori beosztottját is oda telepítették. Egyik alkalommal feltűnt, hogy a temetőbe hívta találkozóra a férjemet és ott mondta el, hogy neki fiatal felesége, lánya van. Egész éjszaka a nyakukon ülnek, már majdnem beleőrül a család. Nem tehetett mást, a család nyugalma érdekében elvállalta, hogy a kitelepítettekről jelentéseket küld az ÁVH-nak."[103] Említést érdemel, hogy Matherny Ödön altábornagyi rendfokozatát Göncz Árpád köztársasági elnök 1992. július 15-én, posztumusz, helyreállította.

Nemcsak a katonaságnál különböztették meg az osztályellenséggé kiáltott kulákok fiait, lányait. A háború előtt és után természetes volt, hogy a nagygazdák gyerekei tanítottak a helyi elemi népiskolában és a polgári iskolában is, mert a nagygazdáknak volt pénzük a taníttatásukra. A Rákosi korszak legkeményebb időszakában, valójában már az iskolák államosításától, de leginkább 1950-től egy időre megváltozott ez a helyzet. „A nagygazdák továbbtanult és katedrához jutott gyerekei diplomájuk ellenére sem taníthattak Dombrádon, mert úgymond kulák csemetékkel nem lehet a dombrádi iskolákat teletömni és a szocialista ifjúságot nevelni. Megpróbálták őket beszervezni, hogy jelentsék a tantestületben elhangzott beszélgetéseket. A dombrádi tanítók többsége, főként a tehetősebb családok fiai, lányai közül csak kevesen vállalták a piszkos munkát. Inkább vállalták a más faluba áthelyezésüket. „Akkoriban ugyanis nevelési célzattal, olykor havonta is áthelyezték a tanítókat, nehogy idejük legyen valahol valamit szervezni a bontakozó népi demokrácia ellen."[104] A helyükre már vegyesebb összetételű, idegen tantestület került Dombrádra, akik között ugyancsak volt több kulák, de nem helybeli születésű tanító. Így került el átmenetileg a faluból Borsai Béláné, Orosz Rózsika, Porzsolt Judit, Nagy Jolika, Orosz Géza, Bötykös Zoltán, Csáki Béla, Veress Sándor, Csáki Lenke, Márton József, akik Botpalád, Nyírcsaholy, Jánd, Nyírmeggyes, Nyírvasvári, Nyírpilis, Pócspetri, Tiszalök-Szorgalmatos tanya, Tiszakanyár, Kótaj és Tiszatelek általános iskolái között a megyei tanfelügyelőség rendeletei szerint ingáztak és akár többször is iskolát cseréltek."[105]

Terv- és békekölcsönnel a világbékéért

Dombrádon az Illyés Károly által vezetett tantestületbe a személycserékkel egyidejűleg újabb besúgókat épített a hatalom. Ezt annyira nyíltan csinálták, hogy 1952. januárban a tanácsülésen jegyzőkönyvileg is figyelmeztették Illyés Károly igazgatót, hogy „nézzen körül a tantestületben, mert vannak, akik a reakció ellen harcolni akarnak".[106] Egyes nevelők azonban „a kitelepített fasisztákkal puszipajtások, velük barátkoznak".[107] Illyés Károly ezt már akár figyelmeztetésnek is tekinthette volna, hiszen rá céloztak ezek a megjegyzések, jóllehet ő nemigen emlékezett már ezekre az esetekre. Történt ugyanis, hogy a szembe szomszédjához, Orosz Gusztáv nagygazdához telepített Matherny Ödön tábornok feleségével, Tábor nénivel jó kapcsolatba került az igazgató és családja. Az altábornagy rangú Ödön bácsi öccse Amerikából küldte a csomagokat a kitelepített családnak, amiből egy kis apróság mindig jutott az igazgató velem egy osztályba járó lányának, Marikának is. Tábor nénit többször felrendelték hivatalosan a tanácsházhoz, hogy jegyezzen békekölcsönt.

„Ezzel zaklatták a kulákokat és a hozzájuk kitelepítetteket egyaránt. Én arra hivatkoztam, hogy nincs jövedelmem, mert az uram nyugdíját megvonták. Visszavágtak azzal, hogy úgyis méhészkedünk, jut annak a bevételéből. Valóban voltak Rákoskeresztúron és Dombrádon Kürthy Ferenc nyugalmazott főjegyzőnél, a Tisza töltés mellett méheink, de abból nekünk pénzbevételünk nem volt, csak egyéb élelemre cseréltük a mézet. Aztán többször felrendeltek a tanácshoz és elég durván bántak velem. Sőt rohadt dögnek neveztek, olyanok, akik az unokáim lehettek volna. Illyés Károly iskolaigazgatót kérdeztem, aki jobban ismerte a helyi hivatalosokat, hogy mitévő legyek. Azt mondta, ha azt akarom, hogy békén hagyjanak, jegyezzek valamennyit, s kérjem részletre. Másnap már meg se vártam Balla Lajost, vagy Fábián Bélát, a kiértesítő kisbírót, magam

mentem el a tanácshoz. Nagyon meglepődtek, mikor azt mondtam, hogy szeretném én is békekölcsönjegyzéssel segíteni a világbéke őrzését. Még el is mosolyodott a hivatalnok, mikor rám nézett a szeme sarkából. Aztán mondtam, hogy csak akkor jegyzek 200 Ft értékűt, ha részletre lehet venni. Beleegyeztek, s valóban nyugtot hagytak, de csak a következő békekölcsönjegyzésig."[108] Nos ezt a tanácsadást – amit a besúgók jelentettek – nevezték puszipajtásságnak az 1952. január 6-i tanácsi jegyzőkönyvben. A figyelmeztetést komolyan vette a hivatal, mert szeptember 7-én már az írni, olvasni is alig tudó tanácstagok és meghívott vendégek kérdezgették, sőt beszámoltatták az iskolaigazgatót és az úttörőcsapat vezetőjét az iskolai ideológiai nevelés új tanévre készített tervéről.

Ha már a békekölcsönök kerültek szóba érdemes megemlíteni, hogy „a belső források maximális kisajtolására épülő gazdaságpolitika legősibb eszközei az ár és adópolitika, valamint a beszolgáltatás voltak. A jövedelem-elvonás sajátos eszközeként tarthatjuk számon a tervkölcsönt és a békekölcsönt, amelyek a kereslet-kínálat egyensúlyában fellépő zavarok kezelésére is szolgáltak. A kötelező állami kölcsönjegyzés az ötvenes években a munkás és alkalmazotti családok keresetét önmagában 3-5 százalékkal csökkentette. Ilyen típusú jövedelem-elvonás volt először 1949 szeptemberében az ötéves tervkölcsön bevezetése. Ezt követte 1950. szeptember 28-án az első békekölcsön meghirdetése, amit 1955-ig minden évben megismételtek."[109]

A központi propaganda hazug módon igyekezett főként a bérből és fizetésből élőket a békekölcsön jegyzésére mozgósítani. Sőt a po-

Második Békekölcsön jegyzés igazolás Sorszám: 00056

Ft-értékű Második Békekölcsönt jegyzett.

(pontos cím): Dombrád, Bethlen u. 152

Kelet. 1951. október 3

95

FONTOS! Befizetési szelvényekkel együtt a kötvény-átvételig gondosan megőrzendő.

Békekölcsönök jegyzésére többször is kényszerítették a kitelepítetteket és a gazdákat, ami tovább terhelte nyomorúságukat.

litikai és kulturális szervezetek apparátusából egész brigádok, önkéntes csoportok alakultak, akik járták az üzemeket, falvakat és erőszakosan is igyekeztek a jegyzésre rábírni még a határban kapáló lakosságot is. Hangzatos felhívások jelentek meg: „Az ország dolgozó lakossága a békekölcsön jegyzésével tesz bizonyságot arról, hogy minden áldozatra kész a békéért vívott harcban. Felismerték, hogy az ötéves terv megvalósításához, a dolgozók általános jólétének megteremtéséhez elsősorban béke kell. Felismerték, hogy csak békében erősödhetik népi államunk, az építés lendülete, a minden dolgozónak boldog, gond nélküli életet adó szocializmus. Ez a felismerés tette versenymozgalommá a békekölcsönök jegyzését. Versenyeznek Szabolcs-Szatmár megye községei, járásai is egymással, hogy elszánt békeakaratukat minél előbb, eredményesebben kinyilvánítsák. Egyre-másra jönnek a megyei tanácshoz a jelentések a földnélküli agrárproletárok, dolgozó kisparasztok, középparasztok, az értelmiségiek kölcsönjegyzéséről... Sajnos jelentős azoknak a száma is, akiket öt éven át csak segített a népi államunk, jólétbe helyezett a demokrácia, s most, amikor tettekkel is bizonyítani kellene hűségüket népi államunkhoz, mereven elzárkóztak a segítségnyújtástól. Az ellenség befolyása alá kerülve hangoztatják, hogy a békekölcsön nem a békét szolgálja, az a háborús célokra kell, s pénzzel nem lehet megvédeni a békét."[110]

A bérből és fizetésből élőknél nem okozott gondot a békekölcsön jegyzések behajtása, mert egyszerűen levonták a keresetekből. Nehezebb volt a helyzet a kis- és középparasztokkal, alkalmi munkát végzőkkel. „Az ő esetükben gyakran került sor akár zálogolásokra és lefoglalásokra is. Különösen a kulákokat szorították nagy összegű jegyzésekre."[111] Nem csoda, ha az amúgy is adókkal, beszolgáltatásokkal, illetékekkel terhelt parasztok és nagygazdák között sokan ellenezték a békekölcsön-jegyzéseket, s villát ragadva elzavarták a békekölcsön jegyzések szervezését végző „népnevelőket".

Említést érdemel, hogy a megye járásai között 1952-ben a mindent túllihegő kisvárdai járás a fehérgyarmatiak mögött 54,2%-kal a stabil második helyet szerezte meg a „versenyben". Mindent egybevetve a lakosság a tervkölcsönöket és a békekölcsönöket a meghirdetett propagandacélok hazug jelszavai ellenére Dombrádon, a megye és az ország más településein is adónak, a nagy csinnadrattával tartott nyereménysorsolásokat kirakatnak tekintette és soha sem hittek a kölcsönök visszafizetésében.[112]

A 13/1952 sz. tanácsi határozat 4. pontja szerint Dombrádon a tanácstagokat, a végrehajtó-bizottsági tagokat és az állandó tanácsi bizottságok tagjait politikai és szakmai továbbképzésre kötelezték. Ennek oka az lehetett, hogy az 1952. július 13-án délután fél hatra meghirdetett tanácsülésre csak 3 tanácstag és a 10 meghívott vendég jelent meg. Azt a felvett jegyzőkönyv szerint elismerték, hogy „sok a munka a határban, s egy köztiszteletben álló kulák presbiter is meghalt". Harsányi Zsigmond nagygazdáról van szó, Dombrád legtehetősebb gazdájáról, akit embersége, becsületessége, tudása miatt a lakosság nagy része, pártállásra való tekintet nélkül tisztelt. A temetésére még a tanácsi dolgozók és a régi rendőrök közül is sokan elmentek. Mégis valami tiltakozásfélét vélt a helyi hatalom a dologban a súlyos beszolgáltatási és adóterhek ellen. Ráadásul a község új tanácsi és pártvezetői még túl is akarták teljesíteni a túlfeszített élőállat beszolgáltatási terveket, ami végül durva módszerekkel sikerült is. A tehén beadások miatt később azt rögzítették, hogy „a hordást és tarlóhántást is emiatt nem tudták időben elvégezni" a gazdák. Ráadásul 1952-ben igen rossz időjárás, aszály volt. Nem volt takarmány, kiszáradt a csapadékhiány miatt minden, s bizonyára ezért szabadultak a gazdák olyan könnyen a teheneiktől, vágómarháiktól. Valószínűleg a rossz időjárás és így a kevesebb termés miatt döntött úgy a tanács, hogy „a csépléstől számított 3 órán belül eleget kell tenni a beadási kötelezettségeknek", s szóba került a cséplőgépek gyakoribb és szigorúbb ellenőrzése is.[113]

1952-ben jelent meg Balázs Anna könyve 7000 példányban (!), amely a kor mozgalmi hangulatát és a kulákellenes kitöréseket jól tükrözi. Egy beszámoltatást szemléltet benne a hatalom tollnoka, melyben a tszcs-t szervező brigád tagja, egy vasút-politikai tiszt beszélget egy kulákkal, a következőképpen: „Nyugodtan végighall-

gatta a kulákot. Figyelte hogyan akad el a biztos beszéd a száján, mikor felolvasták előtte a falujából jött levelet. De ráfelelte: neki csak a szántója ér valamit, a többi kaszáló, miegymás, értéktelen. – No, akkor minek bajlódik vele? Ajánlja fel a termelőcsoportnak, azok majd értékesebbé teszik! A kulák nem jött zavarba: odaadja ő, csak fogadják, de akkor viseljék a terhét is, fizessék ki az adóját."[114]

1952 őszén részben a rossz időjárás, részben a súlyos beszolgáltatási terhek miatt volt „sok a lopás a határban".[115] Olyan jelzéseket is kapott a dombrádi tanács, hogy a Vörös Csillag TSZCS tagjai közül sokan nem vigyáznak a közös vagyonra és az orszószögi kertészetből sok a lopás. „A dolgozó emberek nem érezték – nem érezhették – magukénak az állami tulajdont, amelynek eltulajdonítása, hanyag kezelése általános szokássá vált."[116] Tegyük azt is hozzá, hogy ez a jelenség még később is általános volt. Az egykori uradalmi cselédek, napszámosok azt szokták meg, hogy „nyomtatós lónak nem lehet bekötni a száját". Egyébként is az igen szegény Vörös Csillag TSZCS-ben, sőt a későbbi, többi dombrádi téeszben is sokan úgy érezték, úgy éreztük, „az a mienk, amit haza lehet vinni". Mert a rétközi településeken és az ország településeinek többségében is az 1970-es évek közepéig igen gyengén haladt a közös gazdaságok „szekere".

Padlássöprés és beszolgáltatás

1952 nyarától egyébként is súlyosabbá váltak a parasztság terhei. A 18.093/1951. sz. FM. rendelet alapján, vagy arra hivatkozva, a korábbinál lényegesen szigorúbb és súlyosabb büntetéseket szabhattak ki a kulákokra, de a kis és középparasztokra is. A parasztemberek Dombrádon és az országban „a beszolgáltatást már a háború éveiben megismerték, de azt, hogy mire jó, ha a beszolgáltatás végett olyasminek a termelésére is kötelezzék őket, ami a helyi talajon nem lehet eredményes, megérteni nem lehetett."[117]

Mezősi Harsányi János kuláknak minősített nagygazdának, református presbiternek a falu a Köszöntgetős Harsányi becenevet adta, mert még a saját napszámosának és az iskolába járó gyerekeknek is előre köszönt az utcán. A hatóság azonban nem volt tekintettel semmire. A dombrádi határ agyagos talajában csak aránytalanul nehéz munkával megtermelhető káposztából egy meghatározott dűlőben teljesíthetetlen vetésterületet szabtak ki rá, amelyhez vetőmag sem volt. Mivel ezt szóvá tette, a tanács földművelési osztálya a dűlőfelelős jelzése alapján feljelentette, s az „ütemezett káposzta termelés megtagadásáért" 3 ezer forintra büntették.[118] Ezt az összeget is 15 napon belül kellett befizetni, egyébként könyörtelenül jöttek a végrehajtók. Érdemes megemlíteni, hogy a dombrádi átlagkereseteket alapul véve a 3 ezer forint akkor több mint félévi keresetnek felelt meg. S ahhoz még jött az újabb békekölcsön-jegyzés, melynek során súlyos beszolgáltatási és bírságolási többletterhek mellett kötelezték a gazdákat a jegyzésre.

Nem véletlenül írta tehát Szabó Pál az 1956-os forradalom idején, hogy „kegyetlen, alig kibírható volt az elmúlt öt-hat esztendő. Az apró kis falvakat éppen úgy, mint a mezővárosokat és az egész magyar életet elborította a hazugság, a terror, a brutalitás... A falu értelmét és gerincét megtörte az eszmék, szavak és fogalmak meghami-

sítása. A falu saját testéből szakított ki a brutális hatalom olyan ékeket, mint ahogy a fát is a saját darabjával hasogatják széjjel az erdőn."[119] A párt és az állami vezetés azonban továbbra is érzéketlen volt a parasztságtól, a falusi népességtől érkezett jelzésekre, „amelyek a lakosság köréből a törvénysértések elszaporodásáról, a rendőrség, az államvédelmi szervek helytelen, a dolgozókkal szembeni rideg magatartásról, a tanácsok gyakran rossz, a néppel szemben igazságtalan és jogtalan ténykedéseiről, s a bíróságok nagyszámú ítéleteiről stb. érkeztek.[120] Pedig a dombrádi vezetők előtt a terhek súlyosbodását – ha nem is a kulákok – de a tanácsülések felszólalói is szóvá tették.

Az 1952. novemberi ülésen így rögzítették jegyzőkönyvbe az elégedetlenséget: „A tanácsnál durván és gorombán beszélnek az emberrel, mert az adóba csak 400 forintot tudott adni. A tanácsi dolgozók durván rátámadtak az adófizetőre és azt mondták elvisszük a dunyháját, meg a párnáját, ha nem fizet … A nép szinte már fél odamenni."[121]

Többen elmondták, hogy aki befizette az adóját, jött egy feketeképű hivatalnok, és úgy tett mintha ellenőrizni akarná a befizetést és elkérte az igazolást, majd széttépte. Az igazoló szelvény hiányában újra követelték tőle a pénz befizetését, amire még több mint 20 év után is emlékezett az odatelepített budapesti professzor.[122]

Ezt erősíti meg egy kitelepítettnek, Dr. Zlinszky Györgynek az 1970-es években egykori dombrádi nagygazda szállásadójának, Márton Sándornak írott levele is.

„Csilla leveléből mélységesen elszomorodva értesültem feleséged elhunytáról. Jól és kedvesen emlékezek reá. Példát mutatott életével arra, hogy gyenge testben is lehet erős lélek. Egy férfit megszégyenítő szívósággal és bátorsággal állott melletted abban az embertelen hajszában, amit az ötvenes években pokolból kiszabadult ördögök folytattak ellened. Emlékszem szegény feleségem megrendülésére, akinek a szemeláttára szakította ki Zsófika kezéből az akkori községi közigazgatás ragyogó csillaga, egy cigány suhanc az adótartozásod megfizetését igazoló nyugtát…"[123]

Márton Sándor

4492 Dombrád
Esze Tamás u. lo.

Kedves Sándor !

Csilla levelóból mélységesen elszomorodva értesültem Feleséged elhunytáról. Jól és kedvesen emlékezek Reá. Példát mutatott életével arra, hogy gyenge testben is lehet erős lélek. Egy férfit megszégyenitő szivóssággal és bátorsággal állott Melletted abban az embertelen hajszában, amit az ötvenes években pokolból kiszabadult ördögök folytattak Ellened. Emlékszem, szegény Feleségem megrendülésére, akinek szemeláttára szakitotta ki Zsófika kezéből az akkori községi közigazgatás ragyogó csillaga, egy cigány suhanc, az adótartozásod megfizetését igazoló nyugtát. Jobb már nem gondolni arra a szégyenletes időre.

De azt hiszem, kell gondolni, és pedig tisztelettel és szeretettel azokra, akik azokban az időkben rendületlenül megállták helyüket és zokszó és remegés nélkül teljesitették emberi kötelességüket. Ilyen volt melletted Zsófika, akit szegény feleségem nagyon becsült és nagyon szeretett s haláláig emlegetett.

Családod körében talán könnyebb elviselni azt a sulyos veszteséget s remélem Gyermekeid nem felejtik el, már csak az ő kedves emléke miatt is, hogy mivel tartoznak Neked. Kis unokád, remélem, elől jár ebben is, mint a tanulásban Kecskeméten, Igazgatójától, Filius barátomtól, eddig csak jót hallottam Róla.

Régi barátsággal gondol Rád:

Budapest, 1974. november 4.

/:Dr. Zlinszky György:/

Dr. Zlinszky György botanika professzor, nemzetközi hírű kertész levele 1974-ben az őket befogadó Márton családnak a dombrádi Esze Tamás utcába. A Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének háború előtti ügyvezető igazgatója a kitelepítés és a Kompoltra áthelyezés keservei ellenére 91 évet élt, és a Kertészet Szőlészet c. lap is megemlékezett róla.

Mások így emlékeztek az akkori időkre: „Én Dombrádon, a Páskomon[124] a mai futballpálya helyén a földműves szövetkezet bálázó részlegének megbízott vezetője és alapszervezeti MDP titkár voltam. Több, rangos kitelepített dolgozott velünk együtt: Dr. Vidra Béla budapesti rendőrkapitány, Zsombolyay Béla idős tábornok és négy ezredes rangú honvéd és rendőrtiszt. Nem voltunk embertelenek velük, mások is tanúsíthatják. Egyszer Luby Jancsi nagygazda jött oda, mert a beszolgáltatással nagyon meggyötörték és ráadásul az akkor már négy gyermeke mellé két kitelepített családot is rájuk telepítettek. Valamikor éveken át náluk dolgoztam aratóként. Megszólított, félrehívott. – Berti, én is segítettem a ti családotokon, most viszonozhatod. Teljesíthetetlen adót szabtak ránk, ki tudja hányadszor. Minden jószágot eladtam, a terményt már a cséplőgép alól elvitték. Már nincs mit eladnom, csak ez a kis szalmám, vedd már át. Formeszter Sanyi és Beni Bandi eltépték a vágási engedélyemet, kellene egy helyette, te ezt is meg tudod tenni, ha akarod. – No, majd szerzek egyet helyette – mondtam neki. Menj el Czövek Klárihoz a tanácsra, hogy írja meg és hozd el ide a bálázóba. Mire a szalma és a szénabálákat felraktuk a szekerekre, hogy a vasúthoz vigyék és a fél kettes vonattal Nyíregyházára szállítsák a katonasági lovak részére, vissza is ért Jancsi. – Ezen még pecsét nincs, ezzel én nem érek semmit! Nem baj, add ide! És én elmentem Vígh Lacihoz, a községi csúcstitkárhoz, hogy pecsételje le. Hosszas magyarázkodás után rá is ütötte a bélyegzőt, de felhívta Formeszter Sanyit, hogy ne akadékoskodjanak. No, ebből lett aztán a galiba, mert Formeszter jelentette, és másnap Vígh Lacival együtt berendeltek mindkettőnket Nyíregyházára, az ÁVH-hoz és kihallgattak. Kulákbérenceknek mondtak bennünket, de szerencsére megúsztuk. Pedig hány-meg hány embert elvittek így kényszermunkára, meg a börtönbe! Vígh Laci később is felhánytorgatta nekem, mert karácsonykor Dr. Vidra Béla kitelepített rendőrkapitányt és a családját meghívtam szentestére. Sírva jöttek el, jól éreztük együtt magunkat. Másnap már a rendőrök jöttek értem és Várdába vittek kihallgatásra, hogy a reakciós elemekkel való cimborálásra magyarázatot kérjenek. Valahogy kivágtam magam, de ez-

után elmozdítottak a bálázóból és nagyon figyeltettek engem is."[125] – mondta az egykori párttitkár adatközlőm, egykori iskolatársam édesapja. Pócsik Berti bácsiról van szó, aki azután a helyi földműves szövetkezet szárítójában a napraforgó tisztítását és a kukoricamorzsolók munkáját irányította a Pocán, a nagykerti magtárban, ahol több kitelepített is dolgozott, pedig a port szinte „vágni" lehetett. Ma a Móra Ferenc Általános Iskola sportpályája van a helyén. Dr. Hollóssy Miklósné Török Gabriellát, Horváth József rendőr ezredest és Tápay Gabriellát, kitelepítetteket pedig a Terményforgalmi Vállalat faluszéli magtisztítójába rendelték, ahol a városi emberek számára elképzelhetetlenül poros és piszkos körülmények között dolgoztatták őket.

Akkor már a beadási lapok helyett beadási könyveket rendszeresített a hivatal, amibe tintaceruzával jegyezte be a deportálásból megmenekült Barabás Klein Ferenc[126] átvevő, vagy a helyi „Földmívesszövetkezet" Baromfi Osztályának felvásárlója, Pálúr Miklósné Ilonka néni a beszolgáltatott tételeket. Nézzük meg mi fért egy ilyen beszolgáltatási könyvbe 1952. április 27-től november 19-ig:

IV. 27-én	vágómarha	316 kg
V. 7-én	tojás	50 db
V. 17-én	tojás	20 db
V. 24-én	tojás	70 db
VI. 5-én	tojás	30 db
VI. 19-én	tojás	60 db
VI. 23-án	baromfi	60 db
VI. 23-án	tojás	35 db
VII. 27-én	tojás	395 db
olvashatatlan dátum	zab	20 kg
IX. 8-án	rozs	108 kg
IX. 10-én	burgonya	500 kg
IX. 11-én	lucerna	550 kg
IX. 21-én	májusi m. kukorica	400 kg
IX. 25-én	napraforgó	140 kg

X. 2-án	baromfi	8,7 kg
X. 12-én	vágómarha	156 kg
X. 13-án	vágómarha	383 kg
X. 13-án	napraforgó	100 kg
XI. 2-án	kövér baromfi	13,5 kg
XI. 6-án	baromfi	8,9 kg
XI. 6-án	kövér baromfi	6,5 kg
XI. 9-én	baromfi	1,8 kg
XI. 11-én	burgonya	60 kg
XI. 11-én	napraforgó	89 kg
XI. 19-én	napraforgó	100 kg

Mindezek átvételét az Állatforgalmi Vállalat, és a Földmíves Szövetkezet baromfi osztályának, burgonya osztályának, termény osztályának vezetői tintaceruzás aláírással, vagy átvevői pecséttel is igazolták. A beadott terményért csak a piaci ár töredékét fizették, de a parasztságnak erre a kevés pénzre is nagy szüksége volt, mert a mértéktelen adókat, büntetéseket fizetni kellett. Feltűnő a sok baromfi, vágómarha és napraforgó beszolgáltatás. A napraforgó beadással kapcsolatos szigorítás a tanácsi jegyzőkönyvekben is nyomon követhető. Az 1952. november 2-i ülésen rögzítettek egyértelműen arról árulkodnak, megirigyelhették a hivatalosok, hogy olajjal legalább főzhettek a gazdaasszonyok, „mert ha ellenőrzéskor valakinél találnak napraforgót, az el lesz kobozva" sőt a fejadagot is megvonják tőlük.[127]

Csoda-e, ha az erőltetett beszolgáltatás és a tszcs szervezést mindenek fölé emelő politikai nyomás hatására „egyre kevesebben és egyre kevésbé a földben látták a család megélhetésének forrását. Már nem ragaszkodtak a régi módon a földhöz és a faluhoz sem. Százezrek adták fel az egyéni gazdálkodást és ajánlották fel földjüket az államnak."[128] Régi tekintélyes, az egyházaknál is tisztséget viselő paraszt családok indultak el az ellehetetlenülés miatt a városi agglomerációk felé, s végleg odahagyták a szülőföldet, ahol őseik évszázadokon és generációkon át éltek és szolgálták a hazát.

A hivatalosokat azonban mindez nem zavarta. Sőt, tovább szigorították az élőállat beszolgáltatást, s kihágási feljelentést helyeztek kilátásba a beszolgáltatni nem tudó, idős kulákokkal szemben is, „nehogy a tervszerű termelés szenvedjen csorbát".[129]

1952-ben már radikálisabb hangon értékelték a tszcs munkáját is. „A tszcs szervezés körüli nehézségeket abban látják, hogy az ellenség Dombrád községben szabadon garázdálkodhat, uszíthat a tszcs és a népi demokrácia ellen. Ki kellene közülük emelni egy párat, hogy lássák: harcunkat az osztályellenség ellen folytatjuk és kemény kézzel, megalkuvás nélkül visszük végbe. Nem lehet eltűrni, hogy a dolgozó paraszt megverje a tanácsházán az asztalt és megígéri, hogy ellenmozgalmat szervez."[130]

A kitelepített Dr. Vidra Béla, budapesti rendőrfőkapitány és felesége, még a kemény télben is Harsányiék nem fűthető kamrájában húzták meg magukat, mert máshol nem volt hely.

A szemlélet átalakítására Szabad Föld és Szabad Nép vasárnapokat, téli estéket szerveztek, ahol a népi demokrácia és a béke védelmére mozgósították a hivatalok dolgozóit, a pedagógusokat, tanácstagokat. Sőt, rendszeressé váltak a vasárnapi begyűjtési napok, amit a klerikális reakcióra és a kulákokra mért csapásként értékeltek. Formálisan tudatosították, hogy „a népi demokráciában a munka tisztesség és becsület dolga", sőt ezt a tanácsház falán kifeszített vászonra is kiírták, csak ezt a mindennapi tapasztalata alapján senki sem vette már komolyan.

Megállapították a tanácsülésen azt is, hogy „a tífusz elleni védőoltást a cigány-telepen és a Rákosi telepen nem hajtották végre".[131] Vagyis a lápostói, kanálisparti cigány putrikban és az újtelepi, a mai Hunyadi és Táncsis utcákban nem merték végrehajtani, mert félt a hatalom a szegény nép lázadásától.

1952. augusztus végén a kitelepítettek gyerekei közül többet a berkeszi állami gondozottak nevelőintézetébe vittek, úgymond a fertőzés veszély miatt és azért, mert az iskolában a kitelepített gyerekek nagyon összebarátkoztak a reakciósok gyermekeivel. A szülők tömeges tiltakozására azonban néhányat visszahoztak közülük.

1952 őszétől monotonná, egysíkúvá váltak a tanácsi jegyzőkönyvek, mintha a hivatalosoknak is unalmasak lettek volna már a Szovjetunióról, a békéről, a népi demokráciáról, a beszolgáltatásról, az osztályellenségről, a munkaversenyről stb. hallott, megmosolyogtató általánosságok. Azért a hatalom mégis nagyon éber volt. Történt, hogy 1952 augusztusában a beszolgáltatások végrehajtására kiküldött dolgozók „a hivatali idő alatt elmentek a kocsmába"[132], s fegyelmezni kellett őket. Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért, az adatközlők szerint a végrehajtók rendőri segédlettel a beszolgáltatások miatt parasztokat – köztük nemcsak kulákokat – vertek meg, sőt a végreható a mankójával sokak lábujjára ránehezedett, mert élet és halál urának hitte már magát. (Megjegyzés: A mankó említése itt utalás a kegyetlen és embertelen Bara György végrehajtóra, aki a háború idején, de nem a fronton, vesztette el a lábát és mankóval járt a beszolgáltatásokat a paraszt gazdáktól behajtani.)

1953-tól, a titkos ügykezelés következtében nagyobb figyelemmel voltak „a kitelepített osztályellenségre". Több jegyzőkönyv szerint a közelgő ünnep miatt szükség van erre, „mert a községben igen sok az osztályidegen és az ellenség soha nem alszik, és ott igyekszik romboló munkát kifejteni, ahol éppen rést talál."[133] Ez később is ismétlődik és az úgynevezett csasztuska brigádok szerepe jól érzékelhető módon tovább nőtt.

Az iskolában az új káderek intették a gyerekeket, hogy „a kitelepítettekkel ne cimboráljanak, mert azok mérgezett édességgel kínálják őket és a kutakat is megmérgezik. Név szerint is mondták, hogy a fehérkesztyűs Károlyi gróftól óvakodjunk, pedig nem bántott az senkit. Mi az egykori Koppancs Nagy féle kovácsműhely udvarán,

Szekrényessy Lászlóné, Világhy Lászlóné és dr. Pápai Vratarics Györgyné kitelepítettek csak a faluszéli legelőnél mertek Dombrádon találkozni. A szabadság visszanyerése után azonban életük végéig barátnők maradtak.

a mai Kanyar Bisztrónál a Rákóczi út végén laktunk gyermekkoromban, így gyakran találkoztunk velük, mert a szomszédban Balla Menyus bácsinál, a mai Vajda féle házban laktak. Voltak azonban kitelepítettek Abodéknál és Révész Gézánénál is a közelben. Ezért mondták a tanáraink, hogy az úttörőknek nemcsak vidámnak, hanem ébernek is kell lenniük."[134]

„Akkor a faluban szinte minden nagyobb utcasarkon rendőr posztolt, az őrsöt megerősítették, a létszámát a többszörösére bővítették, hogy az ellenség felé a hatalom az erejét mutathassa. Történt, hogy a Liga elé mentünk az artézi kútra egy kanna vízért, s feltűnt, hogy előttünk fehér kesztyűben, öregurasan a kitelepített Gróf Károlyi György tábornok ment. Szembe jött vele két rendőr, akik a gumibotot maguk előtt forgatva mondták az idős embernek: térjen ki öreg! A gróf csendben megállt, s nem szólt. Majd újra mondták a rendőrök: kitérni, öreg!

– Fiaim, az ilyenek nekem még a csizmám se pucolhatták volna! Önök már tudhatják, hogy én még soha, senkinek sem tértem ki, még az ellenségnek, az oroszoknak sem a Pripjaty mocsaraknál. Nektek sem fogok kitérni! A rendőrök jobbnak látták elengedni az idős grófot, majd belénk kötöttek, hogy minek járunk a közkútra vízért."[135] A diktatúra által hatalomhoz juttatott emberek magabiztossága és gonosz indulatai tehát továbbra sem csökkentek. Mintha Sztálin még mindig élt volna[136] „a hatalom szilárdan őrködött a világbéke és a népi demokrácia felett."

Térjünk azonban vissza a kitelepítés részleteire, hiszen számos vonatkozásban kötelességünk az eddig elhallgatott és meghamisított tényeket történelmi hűséggel rögzíteni.

Út a bizonytalanság felé

A kitelepítést a 02134 sz. belügyminisztériumi és a 250/1951. Eln. számú megyei tanácsi véghatározatok alapján hajtották végre. Tény, hogy 1951. június 28-án és 29-én éjfélkor kézbesítették a fővárosi családoknak a BM véghatározatokat. Ebben értesítették az érintetteket, hogy az éjszaka folyamán és a reggeli órákban kitelepítik őket, készüljenek az útra. Valójában a budapesti polgárok kitelepítése már 1951. május 21. óta folyt, ami ördögien gonoszul összehangolt dolog volt, mert egyidejűleg a Szabolcs-Szatmár megyei Tanács véghatározatát a kulákoknak bélyegzett gazdáknak is kézbesítették arról, hogy melyik községben, kinél helyezik el a budapestieket, állandó lakosként bejelentve őket. S a döntés ellen hiába is fellebbezett bárki, a kitelepítési véghatározatok megmásíthatatlanok voltak. Így fordulhatott elő, hogy egy, azaz egy nappal a kitelepítés után már úgy postázták a hivatalok az iratokat a kitelepítetteknek, mint akik már ősidők óta azon a címen bejelentett állandó lakosok.

Két mentesítési szándékról mégis említést kell tenni, mert jól mutatja a kommunista diktatúra merevségét. Az egyik esetben Kodály Zoltán a saját személyes nemzetközi tekintélyét latba vetve megkísérelte a lehetetlent. Ő sem merte a kérelmezett mentesítését kérni, mert tudta, hogy a kitelepítési véghatározatok megmásíthatatlanok. Az istenháta-mögöttinek tűnő Dombrád helyett a fővároshoz közelebbi Pásztóra, a zenei és tudományos életből jól ismert barátja, Dr. Rajeczky Benjámin cisztercita szerzetes, perjel, zenetudós, egyházzenész, népzenekutató közelébe kérelmezte Dr. Pápai Vratarics György zeneszerző, minisztériumi tanácsos kitelepítésének átirányítását. A fiatal és tehetséges zeneszerzőben a saját szakmai és tudományos munkatársát látta Kodály, akivel a Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoportjában a Lajtha-Rajeczky kettőst akarta megerősíteni. A diktatúra azonban könyörtelen maradt, pedig

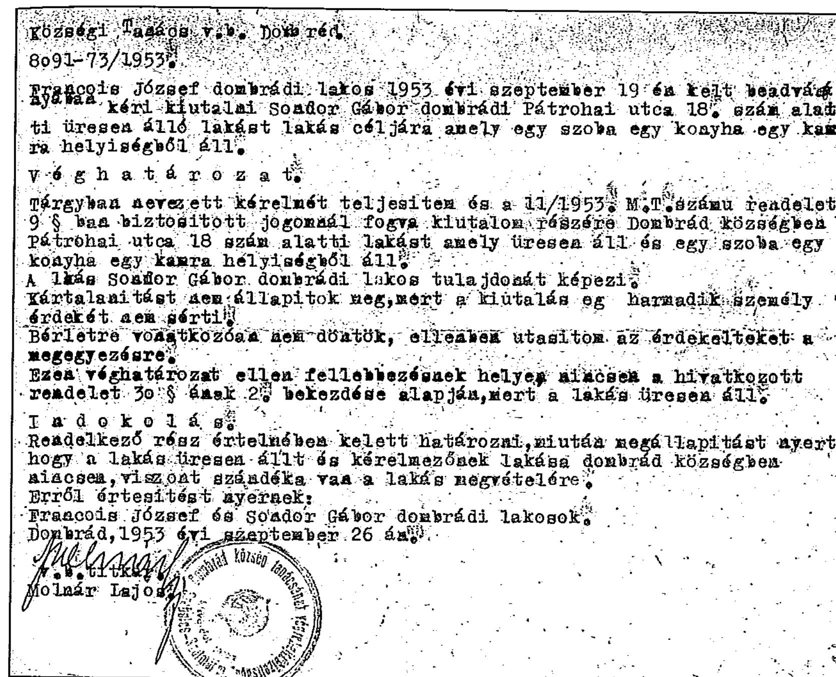
Dr. Pápai Vrataries György tanácsos két zsidó ismerősét is huzamos ideig bújtatta az üldözés idején, és a két zsidóember igazolta is ennek tényét, de a megerősödő kommunista hatalom ettől még kirúgta a jogi doktorátussal és közigazgatási szakvizsgáival rendelkező, önmagához szigorú, mások felé mindig segítőkész, becsületes emberként ismert miniszteri tanácsost a kultuszminisztériumból, majd a Levéltárból is, aki hallani sem akart a mentesítésről és az átirányításról sem. Még jó hogy a zeneakadémiai diplomájával zenetanárként átmenetileg el tudott helyezkedni.

Aztán 1951 június végén mindenétől megfosztották és földönfutóvá tették a családját, sőt az általa megmentett zsidók is ugyanúgy féltek az új diktatúrában is. Így a fiatal, 5 hónapos csecsemővel kitelepített zeneszerző katolikus vallású családjának egyetlen kárpótlása az lehetett, hogy Dombrádon egy református presbiter családjához kerültek, akik Isten gyermekeként és családtagként szerették, tisztelték az eltérő felekezetű kitelepített család tagjait. Pedig akkor még ökumenizmusról szó sem lehetett, s egy katolikus messze elkerülte a protestáns családot és fordítva is. Egymás templomába pedig még be sem nézhettek. A kitelepítés azonban lerombolta az elválasztó felekezeti falakat és a kitelepítettek számára is a szeretet volt a legnagyobb ajándék.

A másik esetben Tápay Miklós magyar királyi honvéd alezredes azonos nevű, orvos végzettségű, medikus fiáról volt szó, akit a családdal együtt kitelepítettek Dombrádra, a Vay Ádám utca 5. szám alá, Kürthy Ferenc nyugalmazott főjegyzőhöz. Velük együtt 18 kitelepítettet irányítottak egy szobába és egy előszobába, akik közül a tanács a kitelepítési véghatározat hátoldalára tintaceruzás felirattal 8 főt más nagygazdákhoz irányított át, mert nem fértek a kis helyen. A szüleivel ott maradó ifj. Tápay Miklós medikusnak már csak a kórházi szakterületeken eltöltött (az akkori fogalommal élve a 'cselédkönyvben' rögzített és igazolt) gyakorlatok hiányoztak, de a hatalom jóvoltából Dombrádon kellett munka után néznie. Így Csűrös Sándor vízügyi felügyelő irányításával, majd a Rétközi csatornán épített dombrádi szivattyútelepen különféle betonozási munkákkal kereste

a kenyérrevalót, miközben a diktatúrában orvos-hiány volt. Augusztusban azonban a nemzetközi szaktekintélynek számító Dr. Hajnal Imre orvos-professzortól egy levelet kapott, hogy tud-e más orvosgyakornokról, akit hozzá hasonlóan kitelepítettek?

Mivel Dr Hajnal Imre professzor a hatalom magas rangú, belügyminisztériumi vezetőit is gyógyította, a nagy orvoshiányra hivatkozva elintézte velük, hogy ifj. Tápay Miklós visszatérhetett Budapestre, majd a több kórházban letöltött gyakornoki idő és a szakvizsgák után orvosként alkalmazták.

Községi Tanács v.b. Dombrád.

8o91-73/1953.

Francois József dombrádi lakos 1953 évi szeptember 19 én kelt beadványában kéri kiutalni Sondor Gábor dombrádi Pátrohai utca 18. szám alatti üresen álló lakást lakás céljára amely egy szoba egy konyha egy kamra helyiségből áll.

V é g h a t á r o z a t.

Tárgyban nevezett kérelmét teljesitem és a 11/1953. M.T. számu rendelet 9 § ban biztositott jogommál fogva kiutalom részére Dombrád községben Pátrohai utca 18 szám alatti lakást amely üresen áll és egy szoba egy konyha egy kamra helyiségből áll.
A lkás Sondor Gábor dombrádi lakos tulajdonát képezi.
Kártalanitást nem állapitok meg, mert a kiutalás eg harmadik személy érdekét nem sérti.
Bérletre vonatkozóan nem döntök, ellenben utasitom az érdekelteket a megegyezésre.
Ezen véghatározat ellen fellebbezésnek helyen nincsen a hivatkozott rendelet 3o § ának 2. bekezdése alapján, mert a lakás üresen áll.

I n d o k o l á s.
Rendelkező rész értelmében kelett határozni, miután megállapitást nyert hogy a lakás üresen állt és kérelmezőnek lakása dombrád községben nincsen, viszont szándéka van a lakás megvételére.
Erről értesitést nyernek:
Francois József és Sondor Gábor dombrádi lakosok.
Dombrád, 1953 évi szeptember 26 án.

v.b. titkár
Molnár Lajos

Francois József kitelepített kérvényezte a helyi tanácsbál, hogy az Egressy dűlőben, a Sondor-féle portán az aprócska házba beköltözhessen a családjával. Az engedélyt majd csak a 11/1953. MT sz. kitelepítést feloldó rendelkezés után, 1953 szeptemberében adta meg a tanács. Még így is örültek, mert a Budapestről kitiltó rendelkezést nem törölték el, s nem volt hová hazatérniük, a megművelt dombrádi kert pedig eltartotta őket.

A lakásukba azonban nem térhetett vissza, mert ott már kommunista káderek laktak, így a kórházakban keresett és a fertőző betegeknek kialakított kórtermekben talált átmeneti elhelyezési lehetőségeket. Mikor személyesen meg akarta Dr. Hajnal Imrének köszönni a segítséget, az csak ennyit mondott: amit emberi kötelességből tesz valaki, azt nem kell és nem is szabad megköszönni.

Ifjú Tápay Miklóst 1952 decemberében avatták orvossá, aztán újabb négy év tanulmány következett, hogy gyermekgyógyász szakorvosi vizsgát tehessen. Ceglédre, az ottani kórházba osztották be, ahol egy politikai okok miatt félreállított főorvos volt a főnöke, akitől sok támogatást kapott. 1956 októberében azonban a kórház forradalmi bizottságának elnökévé választották, s így a forradalom bukása után nem sok nyugalma volt. Miután tudomást szerzett arról, hogy egy fekete Pobeda gépkocsival érkezett detektívek keresik, elmenekült és december végén Ausztriába szökött. Ott az amerikai megbízottak már keresték az orvosokat, mérnököket és az ő segítségükkel februárban az USA Ohio államába került, ahol azonban újra le kellett tennie az orvosi vizsgákat, szigorlatokat. Előtte azonban még idehaza át kellett élnie a szüleivel, testvérével együtt a kitelepítettek keserves kálváriáját.

A kitelepítettek legfeljebb 50 kilogrammos csomagokat vihettek magukkal. Ponyvás teherautókon, fegyveres őrök kíséretével kivitték őket a Budapest-Nyugati pu – Esztergom vonalon fekvő Budapest-Angyalföld pályaudvarra, vagyis a korábbi Magdolna-városi teherpályaudvarra, valamint a MÁV Rákosrendező és Józsefváros pályaudvarokra, ahol vagonokba rakták őket. Előtte 1951. május első felében Körmendi Ferenc vasúti tiszt a MÁV Vezérigazgatóság Vasút-politikai Osztályától, az akkori vasúti ÁVO-tól felsőbb utasításra arról kapott rendelkezést, hogy a fővárosi polgárok kitelepítéséhez 1951. május 21-ig 25 kitelepítő vonatszerelvényt állítson ki a Magdolna-városi, vagyis a mai Angyalföldi pályaudvarra és nagy többségét Rákosrendező és Józsefváros teherpályaudvarra. 1951-1953 között ugyanis a diktatúra által úgymond klerikálisnak, reakciósnak, fasisztának, horthysta bérencnek, a szocializmus ellenségeinek bélyegzett fővárosi értelmiségieket, neves közéleti személyiségeket, polgári és munkás-családokat, a deportálásból és munkaszolgálatból alig hazatért, korábban házzal, birtokkal, üzemmel rendelkező zsidócsaládokat, honvéd- és rendőrtisztek, vasutasok és állami alkalmazottak családjait kellett a vasúton a vidéki gulágokra, kitelepítési célállomásokra szállítani. Csak igen keveseknek adatott meg, hogy személyvonati kocsikkal utazhattak. Idős, menni is alig tudó embereket, pólyás gyermekeket, erejük teljében levő családfőket, feleségeket, terhes asszonyokat, iskolás, óvodás gyermekeket, lányokat és legényeket, olykor 60-80 főt zsúfoltak egy vagonba. Egy vödörben ivóvizet tehettek maguknak, egy másik üres vödröt pedig azért tettek nekik a kocsiba, hogy a dolgaikat abba végezzék.[137] Tekintettel arra, hogy a Dombrádról és Vecsésről deportált zsidók tragédiáját is feldolgoztam, a hasonló forgatókönyv már nem volt ismeretlen számomra. Sőt bizonyos, hogy az előkészítők között is sok azonos személy húzódott meg, csak közben a barnából vörösre váltottak. A kitelepítettek szerény vigasza legfeljebb csak az lehetett, hogy néhány családot nem szakítottak szét, mint az akkor általános szokás volt.

Úgy siratták őket az ismerősök a bevagonírozásnál, mint egykor a Dombrádról és Vecsésről deportált zsidókat, de a hatalom emberei megvetően kezelték a reakciósoknak, fasisztáknak, klerikális és rendszerellenes elemeknek nevezett budapesti polgári családokat. Még a családjukkal kitelepített legkisebb gyermekekkel is könyörtelenek voltak az ÁVH –sok és a vonat körül intézkedők. És 1951 júniusában éppen úgy, mint 1944 májusában, júniusában, sokan a járdán és a kerítések mögül együtt érezve szemlélték a kitelepítettek kálváriáját.

Egy zsidó származású író, költő így emlékezett ezekre a keserves időkre: „Sosem tudom elfelejteni azokat, akik némán álltak a járdákon, amikor a Duna-partra vittek bennünket, és hogy utána ők hazamentek megvacsorázni, holott sejthették volna, hová visznek bennünket. Csakhogy a magam módján, más körülmények között, az ötvenes években én is a járdán állók közé kerültem. Én is tudhattam volna, hogy hova visznek embereket? Mielőtt továbbmentem, megkérdezhettem volna: mi a bűnük? 1944-ben bennünket azért vittek

el, mert az volt a 'bűnünk', hogy zsidók vagyunk. Sokan hittek a propagandának. Sokan pedig csak egészen egyszerűen nem figyeltek oda, hogy mi történik a szemük láttára. Elhitték, amit mondtak: nem bántanak senkit. ....És később is mindig volt magyarázat, az ötvenes években is, amikor pedig nem engem vittek, amikor Angyalföldön, gyárban dolgoztam, vagyis hogy a 'járdán álltam'....amikor megtörténtek az első kitelepítések."[138]

Bár az értesítésekből a kitelepítettek megtudták, hogy Dombrádon melyik utcában és kinél fognak lakni, mégsem hitték el, amíg oda nem értek. Ők ugyanis a keserves magyar tapasztalatok alapján arra gondoltak, hogy a „málenkij robotra" elhurcoltakhoz hasonlóan valahol nagy Oroszországban kötnek ki. Csoda e, ha a budapestieknek a Himnusz sorai jutottak eszükbe: „szertenézett, s nem lelé honját a hazában". Alig hét évvel korábban Radnóti Miklós költő is hasonlóan vélekedett a deportálás borzalmait érzékelve...

Mint az adatközlők mondták, ez a magyar-magyar elleni indulat és a káros eszmék hatására elkövetett bűnök végigkísérik a magyar történelmet a XIX. század végi Amerikába vándorlástól, s különösen 1919-en, majd a gazdasági válság időszakán, 1944-en át a II. világháború utáni évtizedekben megtörtént keserves eseményekig. Ezért voltak bizalmatlanok a kitelepítő vonattal útra kelők. „A vonatban az a hír terjedt el, hogy a Szovjetunióba viszik őket. Emellett szólt az is, hogy a vonat az ország keleti határa közelében állt meg valamilyen állomáson. Itt hosszabb ideig várakoztak. Kísérőiken, őreiken tanácstalanságot, idegeskedést figyeltek meg. Úgy tűnt, hogy a 'szép' tervbe valami hiba csúszott. A kitelepítettek körében az a hír terjedt el, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt képviselői jelentek meg....Egyöntetű tájékoztatások mutatják, hogy a kitelepítettek embertelen körülmények között voltak."[139]

Odahagyott, budapesti lakásaikba a kommunista hatalom kádereit és tisztségviselőit telepítették, akik a polgári életre jellemző bútoroktól, festményektől jó pénzért igyekeztek szabadulni. Volt, akinek az értékes stafírungját is kilózva kótyavetyélték el.[140] „A kormány így juttatta a kádereit jobb minőségű lakásokhoz, bútorokhoz,

berendezési tárgyakhoz, jövedelemhez. A kitelepítetteknek nagyon korlátozott volt a lehetőségük, hogy holmijukból valamit magukkal vihessenek. Néha még 24 óra sem állt a rendelkezésükre, hogy intézkedhessenek értékeikről."[141] Gróf Károlyi György tábornok is majd egy Dombrádról küldött levelezőlapon próbált a bútorairól intézkedni.

Mezei András költő, író emlékezése is figyelemre méltó ebből az időből. „A magyar írótársadalomban nem mondhatom, hogy nyíltan és búvópatakként nem merült fel és nem surrogott a felszín alatt a származás előítéletessége. Mégsem állítom, hogy a zsidó származású írókat 1945 után bármilyen kormányzat alatt lényegesen a háttérbe szoríthatták volna. Egyetlen egy író barátunk volt, a legnagyobbak közül, Nemes Nagy Ágnes, aki ebben a kérdéskomplexumban is nevéhez méltóan, mint a legtisztább fémek, salaktalanul, már-már szemet és lelket vakítóan tisztán érzett és gondolkodott. Kétsorosában intézte el a dolgot: 'Nekem származni, nem öröm. Se jól, se rosszul, köszönöm.' Az 1948-as 'fordulat évét' követően zsidónak maradni Magyarországon sokaknak nem volt öröm. Csapdahelyzet volt. Egy részüket már nem azért telepítették ki, mert zsidók, hanem azért mert 'burzsujok' voltak korábban. S jaj, ha ez elől sokan úgy menekülhettek, hogy vörösbe öltözve, lélekben is ők maguk váltak üldözőkké! Kétszeresen csapdahelyzetbe kerültek, hiszen életüket köszönhették azoknak, akik később ideológiai kreatúrákat képeztek belőlük."[142]

Hogyan emlékezett erre az időszakra Nemes Nagy Ágnes költőnő, akinek a testvérét és annak családját is kitelepítették Dombrádra. A rádióban az irodalomról és egyebek között a polgárságról beszélgettek vele. Elmondta, hogy a kitelepítés idején az értékes, de a polgári életformára emlékeztető dolgoktól, egyebek között a zongorától és az értékes könyvtártól is igyekeztek megszabadulni, mert az életet kellett menteni. Féltek a házkutatásoktól, s ami erre a legkisebb okot szolgáltatta volna, igyekeztek elkerülni. A hatalom azonban így is talált okot a házkutatásra, s ezen keresztül az értelmiség megfélemlítésére, zsarolására is. A politikai tisztek a munkahelyen

kérdőre vonták az olvasó embereket, mert a besúgók jelezték, hogy az autóbuszon, villamoson nem szocialista írók műveit tanulmányozták. Még a színházban is rászóltak a lakkozott körmű nőkre, hogy miért követnek ilyen kispolgári szokásokat.[143]

Csak igen keveseknek sikerült a kitelepítés előtt értékeiket az ismerősökhöz, korábbi szolgálóikhoz eljuttatni. Matherny Ödön ingóságainak egy részét a rákoskeresztúri evangélikus esperes lelkész őrizte meg. Schwenner Sándor és Tóth Gyula fuvarosok a lovaikat és kocsijukat a kollegáknak adták megőrzésre. Dr. Bárczy Pál családjának a bútorait egy ÁVO-shoz férjhez ment, korábbi cselédlányuk őrizte meg... és sorolhatnánk tovább.

Francois József, a budafoki pezsgő-gyáros fia a kitelepített édesanyját is magához vette és családjával 1961-ig maradtak Dombrádon, s ő Csepelre járt dolgozni.

Sokan a járdákon, a kerítések, vagy ablakok mögött állva együtt érezve, vagy éppen közömbösen szemlélték a kitelepítettek Magdolnavárosi (Angyalföldi rakodó) pályaudvarra szállított csoportjait. „Amikor...Angyalföldön gyárban dolgoztam,... megjelentek az első kuláktörvények, s megtörténtek az első kitelepítések. Lám csak, lám: nem az én bőrömre ment ki a dolog az ötvenes években, munkásszármazásúnak számítottam. Mások összecsomagolva várták a kitelepítést. Álltam a járdán, és meg is kérdeztem az üzemben a párttitkártól: mi ez? Azt mondta: 'Semmiség, néhány reakciós katonatisztet telepítenek ki vidékre. Nem bántják őket, csak dolgozniuk kell.' És én elhittem, bizony, mert kényelmesebb volt elhinnem. Mert nem az én bőrömre ment ki akkor a dolog. Azokhoz tartoztam, akik legbelül is restek voltak firtatni. Kényelmesebbnek érezték nem firtatni, vagy talán el sem jutott a tudatukig – az én tudatomig sem. Bizony csak később, sokára rendült meg bennem a sommás előítélet a 'járdán állókról', az amit gyerekként éreztem. Mert ha a második, ha az ötvenes évekbeli szörnyűség nem is mérhető az előzőekhez, van párhuzam. Nem menthetem fel magamat."[144]

Útközben, – sőt később is – bár a kitelepítettek korábban ismerték egymást, munkahelyi és családi kapcsolatban álltak, igen bizalmatlanok voltak egymáshoz. Erre minden okuk megvolt. Nem csak azért, mert a hatalom egy dobtáras géppisztolyos ávóst is posztoltatott minden vagonban, amelyekben ügyvédek, orvosok, gyárosok, egyetemi tanárok, iparosok, katonatisztek, részvényesek, tábornokok, egykori kormányfőtanácsosok és új párttagok, zsidók és keresztyének/keresztények, grófok és a vitézi rend vezetői is összezsúfolódtak, a bizalmatlanság, a távolságtartás mindvégig megmaradt köztük. Jól tudták ugyanis, hogy a hatalom besúgókat is közéjük épített. Sokan még később is csak a konspirációs szabályok szigorú megtartásával ápolták a kapcsolatokat.

Nyíregyházán két hosszú, teher és személykocsikból álló keskeny nyomközű szerelvénybe kellett az ÁVH-sok szigorú őrizete mellett a gyerekeket, csomagokat, öregeket a kitelepítetteknek áthurcolniuk, ami megannyi feszültséggel járt. A nagy melegben és a kiszolgálta-

tottság nyomasztó érzésétől több idős ember és kisgyermek rosszul lett és összeesett. Orvost azonban nem engedtek hívni a kutyával a vagonok mellett fel, s alá járkáló ÁVH-s őrök. Egy nyíregyházi vasutas mégis segíteni próbált a csomagok cipelésében, de a fegyveres őrök rátámadtak és elzavarták. A kitelepítettek kárpótlása csak annyi lehetett, hogy megbizonyosodhattak róla, nem Szibériába viszik őket, mint a háború alatt és után oly sokakat.

„Ne gondolja, hogy csak az úgynevezett reakciósnak, fasisztának, a nép ellenségének bélyegzett osztályellenséget telepítették ki. Tóváry Béla honvéd őrnagyból az új hatalom csinált katonatisztet. Pedagógus családból került ki, s pártagként szép karriert ért el. Igen ám, de elvett egy jó anyagi körülmények között élő lányt, akinek a szülei virágkereskedők voltak. A kisipar és a magánkereskedés akkor szálka volt a hatalom szemében, a reakció melegágyának tekintették. A fiatal őrnagyot előbb B listázták, majd Molyóka lányával és feleségével együtt kitelepítették a Balla családhoz Dombrádra, a kulák sorra. A Vasút utcát hívták az 1950-es években az ott élő sok nagygazdákról kulák sornak vagy Milliomos utcának. Tóváry Béla nem hagyta el magát, eljárt a férjemhez Molnár Károlyhoz segíteni, mert akkor még vitte az uram a géplakatos mesterséget. Előbb csak nézelődött, aztán segített a férjemnek. Akkor a parasztoknak nem volt pénzük eszközre, mert megbénították a padlássöpréssel.

A falu artézi kútjainak és a Vörös Csillag TSZCS eszközeinek a javítását vállalta el a férjem. A fiatal őrnagy nagy akarattal segített neki hegeszteni, fúrni, esztergálni, sőt a géplakatos szakmából a mi igazolásunk felhasználásával később szakmunkás vizsgát is tett."[145]

Forspont fuvarok és lepecsételt szobák

1951. június végére korán beérett az aratnivaló. A kijelölt 47 dombrádi, 13 önteleki és 2 Kukulló tanyai nagygazdának mégsem a kasza élezésével kellett törődniük. Június 30-án és július 1-én reggel 7 órára ugyanis a lovas szekerükkel együtt még a jobbágy korszakra emlékeztető kötelező forspontra[146], vagyis állami célokat szolgáló szállításra a vasútállomáshoz rendelték őket. A kitelepítetteket kellett a legnagyobb dologidőben a szekerekkel várniuk.

Előző éjszaka ugyancsak éjfél körül kapták meg azokat a megyei tanácsi értesítéseket, amit már a budapesti kitelepítettek is megkaptak a bevagonírozás előtti éjjel. A kitelepítettek részére a nagygazdáknál és másoknál lefoglalt szobákat éjféltől, igen az éjszaka kellős közepén kiürítették és lepecsételték, nehogy visszaköltözhessenek abba a tulajdonosok. Az első vonatszerelvény a kora délutáni órákban futott be a dombrádi vasútállomásra, a másik mintegy két órával később, de még a következő nap is jöttek a vonattal kitelepítettek. A nagyközség MDP tagjait és a kádereket a párt kirendelte a kisvasúti állomásra, hogy a felheccelt emberek lássák és csúfolják a vonatból leszálló ellenséget. Ők azonban maguk is meglepődtek, hogy a beígért fasiszták, reakciósok és népnyúzó elemek helyett megtört, idős emberek és kisgyermekes családok szálltak le a vonatról és várták, hogy az elébük kirendelt kulák nagygazdák szekereire rakodhassanak.

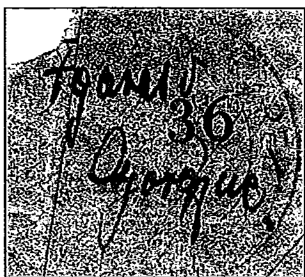
A már említett sorba állítás és névsorolvasás után kiderült, hogy nemcsak a kirendelt lovas fogat kevés, de a nagygazdáknál, a két háború közötti elemi iskolaigazgatóknál és iparosoknál lepecsételt és lefoglalt lakás is. Így több családot ideiglenesen a mozi nagytermében helyeztek el, s volt, akit Nagyhalászba és Gyulaházára vittek tovább. A moziban összezsúfolt családoknak a tanács által lebélyegzett sorszámot adtak, amelyre a nevüket is ráírták, nehogy elcserélhessék egymás között. Itt éppen a Fogarassy Györgyné nevére szóló kitele-

pítési sorszám látható. Aztán várhattak a sorukra, amíg valahol találtak helyet nekik.

Előbb azonban a napon éheztették őket, majd néhány helyi Vörös Csillag TSZCS-beli asszonnyal grízes ételeket főzettek nekik. A kitelepített zsidó családok azonban vallási okokra hivatkozva nem fogadták el a keresztények által készített ételt.

Három nap után azonban a moziban elhelyezett kitelepítettek nagyon elégedetlenek voltak, s őket is kiszállították a frissen kijelölt családokhoz. Ebből ismét sok feszültség adódott. Egy tanácsi dolgozó így emlékezett vissza az akkori eseményekre.

„A kitelepítettek érkezése előtt minden tanácsi dolgozónak egész éjszaka benn kellett a hivatalban lenni. Olyan volt az, mint a katonaságnál az egyes harckészültség. Az okát egyikünk se ismerte, csak néztünk egymásra és kérdés nélkül is tudtuk, hogy a másik, aki csodálkozva nézett ránk, talán ugyanazt kérdezné: miért? Nem mertünk kérdezni egymástól sem, mert nem tudtuk ki jelenthet fel bennünket. Rendőri kísérettel sokan járták a kulák házakat. Előbb csak szemrevételezték, majd kiürítették és aztán le is pecsételték a szobákat. Volt, akinek a kijelölt lakásokban megtetszett valami, s azt el is vitte magának. A nép nevében mindent megengedtek maguknak, főleg azok, akik nem falubeliek voltak.

Történt, hogy a második hullámban – mivel több lett a kitelepített, mint amennyit vártak – újabb szobákra volt szükség. Goldmann Gál György zsidó származású építőanyag- és szénkereskedő államosított TÜZÉP telepén is lepecsételtek a lakásban egy helyiséget. Csepcsik József vendéglőtulajdonost és a családját telepítették bele. Ők már három napja a moziban várták az elhelyezésüket. Goldmann Gyurka[147] bácsi, aki 1944-ben a Holocaust által elvesztette a szüleit, egész családját, a dombrádi zsidó közösséget, és ő is megjárta az ukrajnai munkatáborokat, nem nyugodott bele. Feljött a tanácshoz és kérte a segítségünket. Még meg is verte előttünk az asztalt, s mi jogosnak tartottuk a panaszát. Én javasoltam, hogy Gacsályi Móric egykori dombrádi csendőr államosított lakásába helyezzük át tőle a kitelepített családot, ami meg is történt. Akkor nem gondoltuk, hogy ebből milyen kálvária kerekedik. Napokig be kellett járnom a járási rendőrkapitányságra, mert azzal vádoltak, hogy a kapitalistákkal paktálok és a TÜZÉP régi zsidó tulajdonosának, a burzsoázia helyi képviselőjének járok a kedvében, s olyan intézkedéseket hoztam, amire nem volt felhatalmazásom. 1975-ben Szabó Endre és társai kiadtak egy, a felszabadulás utáni 30 évről szóló könyvet Dombrádon, de az teljesen megkerülte ezt a kényes témát és nem úgy tükröztette a történéseket, ahogy az megtörtént”[148] – vélekedett egy Miskolcon élő, egykori dombrádi tanácsi dolgozó.

Több kitelepített családot a kuláknak bélyegzett gazdák fehér ingben, ünneplősen, a feleségeik által főzött étellel, rántott hússal várták. Meg is lepődtek a kitelepítettek közül sokan. Kétségtelenül voltak, akik eleinte féltek tőlük és óvatosak, bizalmatlanok, sőt komiszak is voltak a kitelepített családokkal, de ez elenyésző arányban fordult csak elő. „Voltak, akik iskolázottság és olvasottság nélkül, paraszti bölcsességgel felismerték a hatalom ördögi tervét, s így vélekedtek: Ne csodálkozzanak, mi önökkel egy hajóba kerültünk, egyikünk se tehet semmiről. Tűrjük el egymást szeretetben, még ha nehéz is lesz a sorsunk! – mondták nekünk a dombrádiak. A református presbiter gazdánk felesége az udvaron még egy darab csirkehúst is a kezembe adott, hogy egyek, de inkább sírni volt kedvem. Az érkezésünk utáni néhány hétben a kommunisták különösen a község szegény, régi napszámos, cseléd családjait és a falu új értelmiségét igyekeztek ellenünk uszítani, ami sikerült is. Igazzá vált számunkra, hogy a fényes szellők megforgatják a világot. A pártemberek meg a tanácsiak azt híresztelték rólunk, hogy ellopjuk a gyermekeket, megmérgezzük a kutakat, felgyújtjuk a kisparasztok lábon álló gabonáját, de a dombrádiak többsége ezeket a rémhíreket nem fogadta el és ember tudott maradni az embertelenségben.”[149]

Éppen azért, mert több kitelepített érkezett, mint amennyit vártak, olyanokhoz is telepítettek családokat, akik nem voltak kulákok,

de a hatalom a rendszer ellenségeként kezelte őket. Így a régi református iskolai igazgatókhoz: Abod Imréhez és Pataki Lajoshoz, a kuláknak nem tekinthető Tenke Márton henteshez, a cipész és bőrkereskedő Szőke Gyulához, a lakatos kisiparos id. Róka Ferenchez, sőt még az iskolák államalapításánál szerepet vállaló polgári iskolai igazgatóhoz Dr. Horváth Józsefhez is. A Fekete tanyai Veress András nagygazdának a faluban, Bukócon is volt háza. Lakók voltak benne, de az első szobát ott is kiürítették és több családot telepítettek bele. A bukóci Barta féle malom tulajdonosának pár éve államosított lakásában is több családot helyeztek el. A nagygazda családoknál: Szécsi Károlynál, Karászi Józsefnél, Nagy Sándornál, Harsányi Zsigmondnál, Vajda Ferencnél és másoknál újabb fővárosi családokat helyeztek el és így már 5-6 kitelepített család volt náluk. Az így kialakított zsúfoltság miatt megannyi feszültség keletkezett a kitelepítettek között, de ezt is eltűrték.

„Hozzánk hét családot rendeltek. Apám eredetileg cipész és bőrkereskedő volt, s mellette szikvízgyártással és forgalmazással foglalkozott. Akkor már elvitték az egész cipészműhely felszerelését a régi izraelita rituális fürdő helyén frissen alakított kisipari termelő szövetkezetbe, vagyis a KTSZ-be. Felment apám a tanácsházára, hogy tegyenek valamit, mert még a műhelyt is átalakította már, de így se férnek el. – Tegye őket a tyúkólba meg a disznóólba, vagy ha sajnálja őket, költözzön maga a disznókhoz – mondták neki a pártoskodó hivatalosok. Valaki még azt is mondta neki, hogy adjuk át a konyhát is a kitelepítetteknek. Sőt az írni sem tudó párttitkár olyan durva dolgokat is mondott, hogy azt nem szabad leírni, mert nem bírná el a papír. Aztán valahogy a kitelepítettek, akik érezték a feszültséget, a tanács engedélyével szétszóródtak a faluban, csak a Szívy család maradt nálunk. Ugyanis mi a Fő utcán laktunk, az aljaemberek – amilyenek mindig is voltak, meg lesznek is – állandóan zaklatták őket és naponta rájuk verték az utcai ablakot. Szeptemberben Szívyék lánya is a szülők után jött Pestről, de mivel a Fő utcán nagyon szem előtt voltunk, egy év után a sok éjszakai zaklatás és a tanács engedélyével ők is elköltöztek Öntelekre, özv. Ágoston And-

A bejelentőlapot átvevő rendőri őrszem bélyegzője	A beköltözés ideje	A lakrész megjelölése: em.	ajtó	A bejelentett személy: családi és utóneve	szül. helye	éve	anyjának (anyjának leánykori) családi és utóneve	állampolgársága	állása, foglalkozása
	1951.	fsz.	1.	Szekrényessy Lőrincné	Arad	1919.	[illegible]	magyar	[illegible]
	1951	"	2	(Pajor) Dr. Vratarics György	Eger	1908	+ Gyula Bozsik Anna	"	zenetanár
	1951	-		Vratarics Györgyné	Pécs	1921	+ Győrffy Árpád Kolozsvári Erzsébet	"	[illegible]
	1951	-		özv. Vratarics Gyuláné	Eger	1880	+ Bozsik Lajos + Eisenmayer Emília	"	[illegible]
	1951. VII. 1.	fsz.		Dr. Vidra Béla István	Bpest	1901.	+ — Sándor + Kiszády [illegible]	— " —	[illegible]
	— " —	— " —		Dr. Vidra Béláné [illegible]	Bpest	1912	+ — Gyula + [illegible]	— " —	[illegible]

A bejelentőlapot átvevő rendőri őrszem bélyegzője	A beköltözés ideje	A lakrész megjelölése: em.	ajtó	A bejelentett személy: családi és utóneve	szül. helye	éve	anyjának (anyjának leánykori) családi és utóneve	állampolgársága	állása, foglalkozása
1945 SEP 26				Szőke Gyula	Kemence	1907	Szőke Imre Pallay Rozália	magyar	cipész
1945 SEP 26				Szőke Gyuláné Bubán Jolán	Dombrád	1906	Bubán Mihály Hollmann Ilona	magyar	hb
[illegible]				Szőke Mária	Dombrád	1940	Szőke Gyula Bubán Jolán	magyar	iskolás
	1951. VIII/1.			Szívy Ferenc	Bpest	1903.	Szívy Sándor [illegible]	magyar	[illegible]
	— " —			Szívy Ferencné Csuhly Ilona	[illegible]	1923.	Csuhly [illegible] [illegible]	magyar	háztartásbeli
	1951. IX/20			Szívy Judit	[illegible]	1934	Szívy Ferenc [illegible] Ilona	magyar	[illegible]

A Mezősi Harsányi családhoz telepített Szekrényessy, Vratarics és Vidra családok, valamint a Szőke Gyula szikvízgyártóhoz telepített Szívy család tagjainak nevei a rendőrség által kiállított lakónyilvántartó könyvek oldalain.

rásnéhoz, hogy jobban férjenek és elkerüljék a zaklatásokat. Még arra is emlékszem, hogy a fürdőszoba hiánytól sokat szenvedő kitelepítettek, ha az idő engedte, még október végén is kijártak a Tiszára tisztálkodni, ahol tüzet raktak és körülötte nagyon szép, régi hazafias énekeket, áriákat és népdalokat énekeltek. Az Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek és az Elindultam szép hazámból, híres kis Magyarországról kezdetű dalok után még sírtak is a szörnyű megpróbáltatások miatt. Az erdőben a kitelepítettek gallyat, a dűlőutakon bodzavirágot, fehérmályva, üröm és csalánlevelet gyűjtöttek, de akkor igen keveset fizettek ezért, ebből nem lehetett megélni."[150]

Az egyik adatközlő szerint a keresztútnál (a Gégényi út elején) egy kitelepített fiatal fiú a hordáskor felkérte magát a lovas szekérre. „Előbb azt hittem, a lovakat szereti, aztán jött és dobálta a kévéket is. Kérte tőlem, hogy hazafelé hadd hajtsa ő a lovakat. Otthon, amikor lerakodtunk, őt is behívtuk reggelizni. Egész nap, sőt másnap is jött segíteni, mert azt mondta, nincs nekik mit enni, meg így legalább nem látja, hogy a szüleit milyen durván zaklatják a tanácsi hivatalnokok és a rendőrök."[151]

Félelemben éjjel, s nappal

A zaklatásokat valóban nem kerülhették el. A rendőrök, a helyi Tisza-újsori, újtelepi, Pátrohai úti, balatoni[152], lápostói és a tanyai párttagokból, hidászokból, tanácsi hivatalnokokból, a záhonyi és dombrádi vasutasokból, a Kemecsei Állami Gazdasági helyi kerületének dolgozóiból, a kisvárdai vulkán és más üzemek párttag munkásaiból teherautóval hozott, leitatott kommunista brigádok az ávósok irányításával nagy kiabálással, zajjal, félrészegen felzavarták őket minden éjjel. Sőt éjfél körül, ellenőrzés címén az asszonyokat, lányaikat zaklatták és erőszakoskodtak velük.

Tény, hogy a lakónyilvántartó könyveket mindenütt szigorúan megkövetelték. „Ez azonban csak a felszín volt, az ellenőrzés pedig ok volt arra, hogy félelmet keltsenek az osztályellenségben. S ők még ezt is alázattal eltűrték. Mert nem tehettek mást. Pedig a borgőzös, semmi emberek igen kegyetlenül bántak velük. Rugdosták az ajtót és nyomdafestéket nem tűrő szavakkal ordítoztak és bekiabálták, hogy mit tesznek a feleségekkel és lányaikkal. Zavargatták a nőket az asztal körül, letépték róluk a ruhát, de azok nem engedtek a durva ajánlatoknak. S nekünk, suhanc gyermekként, a szüleinkkel együtt, ott kellett végignézni ezeket a szörnyűségeket.

Nem is csodálkozom, hogy a saját elvtársai a viselt dolgai miatt a Patkány előnevet adták az ilyen embernek, amit az utódai még manapság is kénytelenek elviselni."[153]

„Volt ebben a faluban kitelepített apáca, régi piroslámpás házi kéjnő és kerítőnő is. Azokat is állandóan zaklatták, és megpróbálták őket a besúgásra rábírni, ami esetenként sikerült is. Egy orosz terepjáróval rendszeresen jöttek Várdából a fejesek és elvitték magukkal a kéjnőt és a kerítőnőt is. A Vasút utcában is volt egy széparcú kitelepített színész növendék lány, aki a szülei iránti szolidaritásból hagyta ott a fővárost és jött le a szüleihez Dombrádra. Őt a járási

rendőrkapitány nézte ki magának. Éjfél körül népes kísérettel, borgőzös állapotban megjelentek és a lány apját kiküldték, hogy menjen az udvarra pisilni. Mikor az tiltakozott és azt mondta, nem kell, egy rendőr a pisztolyát az oldalába dugva lökdöste kifelé, mezítláb, télvíz idején, s benn pedig erőszakoskodtak a színi növendékkel. A lány

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYEI REND[illegible]SÁG
Hatósági osztály
.megyei rendőrkapitányság.
3134/1951VI. szám.

Határozat.

A 8130/1939.M.E.sz.rendelet és a 760/1939.B.M.sz.rendelet értelmében, a Budapestről történő kitiltás következtében kijelölt jelenlegi lakhelye kényszerlakhelynek tekintendő. Azt az illetékes I.f. rendőrhatóság engedélye nélkül el nem hagyhatja.

Erről értesitem:
1./ kisvárdai rendőrkapitányságot
2./ Srenner Sándor hordókereskedő-vállalat igazgatója eredeti foglalkozása, Dombrád, Vay Ádám u 9. községi lakóst és a vele egy háztartásban élő/ S. Sándorné, S. Sándor, S. Jenő, S. Jenőné

Nyiregyháza 1951 JÚN. 30. hó nap.
Megyei kapitányság vez.h.

P.H.

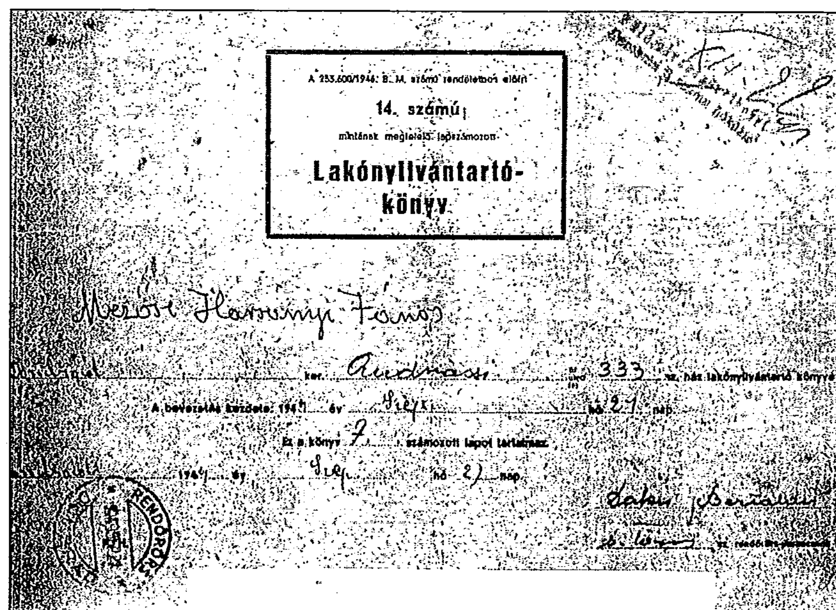
/Körmöczi József/
r. őrgy.

Egy tanulságos kitelepítési határozat: a megyei rendőrkapitányságon 1951-ben, az írni is alig tudó hivatalnokok a számos javítás ellenére sem írták le helyesen a kitelepített Schwenner család nevét. Ettől azonban még viselniük kellett a megaláztatásokat.

felismerte, hogy ezekkel másként kell bánni, s pálinkát kért a parancsnoktól, mert úgyszólván ezt józanul nem lehet bírni. A lány kérésére beengedték az apját, s akkor azt mondta töltsenek mindenkinek a magukkal hozott pálinkából, s ittak. A lány mindig csak keveset, mindaddig, amíg a rendőrök elaludtak. Akkor elvette a lány a szolgálati fegyverüket és egy szatyorba tette, a fegyverekbe ütött számok alapján listát készített róluk, s a kint várakozó gépkocsivezető figyelmét elterelve elment velük a tanácsházára, hogy egy összeesküvésről feljelentést tegyen. A tanácson akkor éjjel-nappal ügyelet volt. Azonnal kapcsolták a megyei rendőrkapitányt, mert az eseményről csak vele volt hajlandó a lány beszélni. Bemondta név szerint, hogy kinek és milyen számú fegyvere van nála, s azért adták neki oda, hogy összeesküvést szervezzen a szocialista állam ellen. Rövid időn belül jöttek a megyeiek és letartóztatták az udvarlókat. A kisvárdai rendőrkapitány később a zárkában öngyilkos lett. Felismerte, hogy a hatalmi gépezet neki se fog irgalmazni."[154] – emlékezett egy tanácsi dolgozó.

Egy másik, Dombrádról Budapestre elszármazott adatközlő a vonaton, hazautazás közben mesélte el emlékeit. „Én rendőr voltam akkor Dombrádon, de még álmaimban sem kívánom vissza azt az időt. Mi, kisemberek, jelentéktelen szolgák voltunk, nem volt szavunk, csak a pártoskodó rendőrök uralkodtak rajtunk is. Egy idős kollega mindig azt mondta, csak tárgyi bizonyíték és szemtanú ne legyen semmire, ellenkezőleg a járőrtársunk is bevádolhatott bennünket. Daku Berti kulák fiú volt, de nem Dombrádon, hanem Tiszabezdéden. Beszervezték és áthelyezték a mi nagy létszámú őrsünkre parancsnoknak. Minden kitelepített lakóbejelentőjét csak ő írhatta alá. Őt is zsarolták a a pártaktivista főnökei a nagygazda-kulák származása miatt. Meghatározott útvonalon jártunk ellenőrizni a kitelepítetteket. Megszabták, hogy melyik fánál, milyen jelet kellett hagyni, hogy ott már elhaladtunk. Ha nem így tettünk, már helyeztek is tovább, rosszabb helyekre bennünket. Nekem az volt a szerencsém, hogy én tényleg szegény, nincstelen származású voltam, több gyermekem volt, s nem voltam fecsegő típus. Addig járogattunk a

Kukulló tanyára a kitelepítetteket ellenőrizni az őrsparancsnokkal, amíg Daku Berti, a parancsnok elvette a nagygazda, Árokszállási család lányát. No, lett ebből akkora cirkusz, mert nem elég, hogy kulák a rendőrparancsnok, ráadásul még kulák lányt is vett el. Azonnal le is váltották és még szorosabbra húzták a hurkot körülöttünk. Az én gyermekeim mind jártak hittanra, konfirmáltak is. Igen ám, de a besúgók ott voltak a templomban az istentiszteleteken, az iskolákban, a tanácsnál, a tszcs-ben, a faluban minden utcában és a kocsmákban is. Mi az, hogy egy rendőr gyereke konfirmál? – kérdezte tőlem a politikai tisztünk. Én nem magyarázkodtam, azt mondtam, ha bajotok van velem, szereljetek le. Egy ideig még hagytak. Sok szennyes dolgot láttam abban az időben. A kulákok padlásán, udvarán dugták el a pisztolyt a milliomos (Vasút) utcában és ráfogták, hogy az ellenséggel összeesküvést szervez. Volt, akit a telepes rádió

A 253.600/1946. B. M. számú rendeletben előírt
14. számú
mintának megfelelő lapszámozott
Lakónyilvántartó-könyv

ker. Andrássi ... 333 sz. ház lakónyilvántartó könyve
A bevezetés kezdete: 1949. év ... hó 21 nap.
Ez a könyv 7 számozott lapot tartalmaz.
1949. év ... hó 21 nap.
Daku Bertalan
... rendőrparancsnok

A Daku Bertalan rendőrparancsnok által aláírt lakónyilvántartó könyv címoldala. A lakónyilvántartó könyv kiállításakor még Andrássy út volt az utca neve. Nem sokáig...

miatt zsaroltak, hogy hírszerző munkát végez, s csak úgy menekülhet meg az eljárástól, hogy belép a tszcs -be. Aztán minden helybeli születésű rendőr helyett távolról: Mándokról, Záhonyból, Mezőladányból, Tiszabezdédről, Kékcséről, sőt a Hajdúságból hoztak rendőröket és engem is leszereltek. A hatalom akkor már bizalmatlan volt velünk is."[155]

A kitelepítettek és a nagygazda családok a zaklatások ellenére sem adták fel, sőt a „csak azért is küzdeni kell" szemlélet kerekedett felül. Volt, akinek a kommunistává lett egykori napszámosa súgta meg: vigyázz, mert viszik a beszolgáltatást nem teljesítő kulákot a Hortobágyra. A már említett Gróf Károlyi György tábornoknak egykori dombrádi katonája, Révész Béla kovács-mester hordta az ennivalót. Máshol a kitelepítettek mondták a gazda családjának: csak menjenek nyugodtan a mezőre, majd ők ellátják otthon a gyermekeket, kacsát, csirkét, sőt a teheneket is, csak mutassák meg miből, s mennyit kell nekik adni. Egy idő után megszokták a jószág itatását, etetését is. Csak a vályogfalban és a padláson szaladgáló egerektől és a kakasoktól féltek. Sőt olykor főtt étellel várták a mezőről hazatérőket – sorolták az adatközlők az emlékeiket.

„Több kitelepített az Állami Gazdaságban vállalt munkát. Fejősként a tehenészetben, vagy a növénytermesztő ágazatban dolgoztak. Nem voltak hozzászokva a nehéz kapáláshoz és le is maradtak. Az újdombrádi lányokkal segítettünk nekik, hogy utolérjenek, de nagyon hálásak voltak érte. Mások Karkhalomban a szeszgyárnál válogatták a krumplit, de Draveczkynél és Önteleken Nagy Sándornál még a dohány csomózásában, fűzésében is segítettek".[156] S nem csak abban segítettek: a tavaszi burgonyavetésnél, hordásnál, szénagyűjtésnél, répa és krumpli ásásnál, szüretnél is. Sőt a lányok közül is többen jártak segédmunkásnak az építkezésekhez. Nagy Erzsébet és testvére, Irén budaörsi malomtulajdonosok az Altmann-Balla féle malomban, a mai Gál Tüzép helyén még zsákoltak is, csak megéljenek. A férfiak közül több kitelepítettnek, amíg a hivatal nem vette észre, a szőlősgazda hegyközségek, a Dombrád Községi Közbirtokossági Legelő Társaság adott munkát, amelyekről a Szécsi Károly

örököseinél meglevő jegyzőkönyvi bejegyzések tanúskodnak. A bejegyzés szerint az egykori törökországi magyar követ a Dombráddal még 1890-ben egyesült Öntelek falurészben csordásnak, egy katonatiszt a Veres-hegyen csikósnak állt. Több adatközlő elmondta, „nem loptak a kitelepítettek semmit, pedig rászorultak volna. Művelt, erőshitű emberek voltak, s nem a félelem, hanem a bibliai parancsolatok megtartása vezérelte őket még ebben a számkivetett helyzetükben is. S hiába kiabáltak durván velük a Vörös Csillag TSZCS-ben a hagymagyomláláskor, a földimogyoró és a gumipitypang ültetvényeken, vagy az állami gazdasági kukoricakapálás közben a magukból kivetkezett janicsárok, ők alázattal, szó nélkül tűrték a megpróbáltatásokat. Nem hencegtek, hogy ők azelőtt ezüstkanállal ettek, megették csajkából is az ennivalót, csak átvészeljék azt a lélekromboló időszakot."[157] „A mennyasszonyok, a feleségek, az édesanyák hite, szeretete sok elítéltnek jelentette akkoriban az utolsó cérnaszálat. A jelszó: várni és tűrni! Nehéz volt azokat az éveket átélni és nehéz róla még most is beszélni" – írta egy kitelepített asszony a Top-Gun című lapban.[158]

Elég sok kitelepített állami alkalmazott és katonatiszt felesége pedagógus volt, akik megpróbáltak munkára jelentkezni, de „egy hazaáruló feleségére" vagy úgymond „egy fasiszta ügyvéd feleségére" nem lehetett akkor a magyar, s benne a dombrádi gyerekek nevelését bízni. Pedig több nyelvtanár, zenetanár, mérnök volt a kitelepítettek között.

A dombrádi családok azonban a tiltások ellenére is éltek a nyelvtanítás és a zeneoktatás lehetőségével. Zsombolyay Mária néni a pedagógusok gyermekeit oktatta idegen nyelvekre, de ezt is csak titokban. Vratarics György kitelepített zeneszerző pedig a szomszédban lakó dombrádi család gyermekét, Baka Magdolnát harmonikázni, a malmos Somogyi család lányát és Russ Walter kitelepített fiút pedig – mert Somogyiéknak volt zongorájuk – zongorázni tanította.

Az egykori kitelepített néni a református lelkész, Porzsolt Ferenc zongoráján hasonló módon, a közvélemény előtt elhallgatva zongorázni tanította az egykori községi segédjegyző, Ágoston Bertalan azonos nevű, későbbi elismert nőgyógyász fiát, és a faluban közmeg-

A kitelepített és 1952-ben elhunyt Nyíri Árpádot Tóth László dombrádi református segédlelkész temette el. A besúgók azonnal jelentették a temetésen résztvevők neveit.

becsülésnek örvendő Farkas Jakab vasbolt vezető Zsuzsanna nevű leányát, egykori osztálytársaimat. És lehetne a felsorolást tovább is folytatni. Azt pedig egy újpesti helytörténeti cikkből tudtam meg, hogy Turcsányi Pál egykori római magyar katonai attasé pedig az Alvég hátsó fertályán, Dudásékhoz kitelepítve olasz nyelvű irodalmi könyveket, folyóirat cikkeket fordított magyar nyelvre.

Nemzetközileg elismert szakemberek a kitelepítettek között

Feltűnően sok volt a Dombrádra kitelepített budapestiek között a magyarság trianoni tragédiája után a Felvidékről, Erdélyből, Délvidékről, Burgenlandból átkerült katona, ügyvéd, hivatalnok, tanár, akiknek a születési helyét ma már csak a történelmi Magyarország elcsatolt részein találhatjuk meg. Másokat (pl. Turák Kálmánt és családját) nem közvetlenül Pestről, hanem Monokról, Kossuth szülőhelyéről telepítették tovább Dombrádra, Márthaékhoz. A bűnük az volt, hogy a bútorgyárukban a háború előtt kézigránát nyelet is gyártottak.

A Szécsi Károly nagygazdához telepített Tranger családban volt, aki Pesten 1944. december 21-én a Dunába lőtt zsidók közül kimenekült, a felesége azonban odaveszett. Aztán a Dunából megmenekült zsidókat is összeszedték a nyilasok és halálmenettel deportálták őket. Volt, akinek onnan is sikerült hazavergődnie, s közülük 1951-ben többeket a dombrádi gulágra telepítettek. A kommunista hatalom zsidó származású vezetői egykori deportált társaikat úgymond a „Horthy rendszer haszonélvezőjének" minősítették. Tranger Jenő és a fia, Tranger József úgy vélekedett, hogy a hitleri fasizmus idején hazátlan bitangoknak nevezték őket, a Rákosi diktatúra éveiben pedig cionista árulók lettek, mert Izrael állam kikiáltásakor a besúgók valami örömöt le tudtak olvasni az arcukról. A kitelepítés idején Tranger Józsefnek csak egyetlen kérése volt Szécsiékhez, hogy a falvédőt, amely mellett naponta kellett elhaladnia, ha lehet, cseréljék ki a falon, amelyre ezt hímezte valaki „Csak párosan szép az élet, egyedül csak szenvedés".

Érdemes megvizsgálni a dombrádra kitelepítettek társadalmi összetételét. Mintegy 95%-ban sikerült pontosan feltárni a kitelepített-

tek nevét és foglalkozási struktúráját, de a rendelkezésre álló adatok így is érdekesek és sokatmondóak lehetnek.

Az alábbi táblázathoz az országos adatokat az 1945. utáni magyar történelem tanításához a Tankönyvkiadó által 1990-ben megjelentetett középiskolai szöveggyűjteményből kölcsönöztem.[159] A kitelepített polgári és értelmiségi családok társadalmi összetétele a következő volt:

foglalkozása	országos adat	dombrádi adat*
honvéd törzstiszt és özvegye	1012 405	42 14
rendőr törzstiszt és özvegye	274 28	9 3
Csendőrtiszt és özvegye	88 10	2 1
Nagykereskedő és özvegye	391 19	14 2
földbirtokos, gyáros, iparos, részvényes, bankár és özvegye	nem szerepel	45
magas rangú állami tisztviselő és özvegye	812 69	41 8
egyéb foglalkozású (mérnök, tanár, iparos, vasutas, postás, újságíró, zeneszerző, festő, egyházi alk. pénzügyi szakember)	1028	33

* Megjegyzés: csak a rendelkezésre álló adatokat tartalmazza

A feltűnően sok katonatiszt Dombrádra és a többi gulágra kerülése annak lehetett az eredménye, hogy az úgynevezett VKF2 Osztály, vagyis a Vezérkari Főnökség 2. Osztálya a trianoni diktátum után, s egyáltalán a két világháború között kémelhárítási és hírszerzési tevékenységet látott el. Csonka-Magyarország így az elcsatolt magyar területeken éppen úgy, mint Berlinben, a török és más fővárosokban is kiépítette a hálózatát. 1943-tól már dolgoztak a háborúból kiugrás előkészítésén. Ezt a német elhárítás az áruló, nyilas érzelmű tisztek által tudta, és Magyarország 1944. március 19-i megszállásakor keresték a hálózatban közreműködők névsorát, dokumentumait. A magyar elhárítás azonban még időben információt kapott, és a VKF2 dokumentumait elégették, amivel sok letartóztatást és deportálást sikerült akkor megelőzni. A háború után azonban újabb megpróbáltatások következtek rájuk. A hatalomra jutott kommunista diktatúrának és a szovjet elhárításnak az első dolga volt, hogy a magyar elhárításban, hálózatban, ellenállásban közreműködők adatait, dokumentumait megszerezze. Tény, hogy sok katonatisztet sikerült a diktatúra elhárítási részlegébe karrier ígéretekkel vagy éppen fenyegetéssel átcsalogatni. A legtöbben azonban nem voltak hajlandók együttműködni azokkal, akik ellen korábban magyar katonatisztként, elhárítási szakemberként, kémekként küzdöttek. Akik a kommunista diktatúra csábításának ellentmondtak, felkerültek a kitelepítési listákra, aztán néhány év után a dombrádi és a többi gulágon találták magukat. Közöttük éppen úgy voltak magyar, mint sváb, zsidó és különböző nemzetiségekből elmagyarosodott katonatisztek, tábornokok. Ők, még ha ismerték is egymást, sem a kitelepítő vonatokon, sem a Dombrádon töltött évek alatt nem törekedtek egymást jobban megismerni. Sőt a sok rendőrségi beidézés, zaklatás és a kiszolgáltatottságuk miatt olykor egymás ellen is fordultak.

Bizonyára az eltérő társadalmi helyzet, a kitelepítettek idegeit próbára tevő zaklatások és a generációs problémák miatt fordult elő, hogy a döngölt padlójú, egyetlen szobába bezsúfolt négy család – a veszekedéseket elkerülendő – kereszt alakban árkot ásott és napraforgószárral négy részre kerítette el a szobát. Az utca felőli két szobában lakók az ablakon, a másik két család a konyhán (pitvaron) át járt ki az udvarra, a WC-re, ahol a kuláknak bélyegzett család húzta meg magát. Több lakásban a gazda szekrénye volt a válaszfal. Mások azért, hogy jobban férjenek, a szomszéd – nem kulák – családhoz vitték át a holmijukat, s ha a rendőrségre, a járási tanácshoz beidézték őket, a szomszédba szaladtak átöltözni. Több adatközlő szerint a közös pitvaron átjárás egyébként is több veszekedés forrása volt a kitelepítettek között. (Például a Pataki Lajos és Horváth József igazgató tanítóknál élők között). Miután a Patakinál lakó egyik család egy kecskét is vásárolt, hogy tejhez jusson a gyermekük, a békétlenség az ottani kitelepítettek között olyan volt, hogy a rendőrök zaklatására nem is volt szükség.[160]

Sok vitát és tettlegességet is kiváltottak a kitelepítettek közé épített besúgók. Asztalos Gyulánál a kitelepítettek közé egy cigányt, Harsányi Zsigmondékhoz Ballai Rudolf cirkuszost telepítette a tanács. Az utóbbi gyereke később egy évig e sorok írójával járt iskolába, de akkor már a Kirchmayer féle házban laktak. Több kitelepített zsidót a rendőrségen besúgásra akartak bírni, de nem vállalták még a kínzások után sem. Más zsidó orvosok, bár nem gyógyíthattak, baj esetén (a Vay Ádám utcában és az Alvégen) azonban mégis segítettek, de szinte könyörögve kérték a családot, nehogy szóljanak róla valakinek.[161]

Közismert, hogy Rákosiék kegyetlen ideológiai vaksággal a szovjet gulágok példáját másolták. Egy dolog azonban valahogy mégsem jött össze nekik. A mi kicsinyre csonkított országunkban nem lehetett annyi mérnököt, tudóst külön táborba zárni, hogy a nagy Szovjetunióhoz hasonlóan, úgynevezett saraskát, vagyis külön értelmiségi gulágot nyithassanak. A Budapestről Dombrádra száműzöttek jelentős része is a szellemi alkotók közül került ki, de az értelmiségiek mellett a polgári, katonai és iparos réteget is szép számmal képviselték.

A Rétközbe kitelepítettek között egyébként szép számmal voltak nemzetközileg is elismert szaktekintélyek. Dombrádi kitelepített volt

Dr. Orsós Jenő sebészprofesszor, egyetemi tanár, a katyni vérengzés koronatanújának testvére, Vilcsek András bankigazgató, Dr. Simonyi Árpádné, a Honvéd Kórház orvos-tábornok parancsnokának felesége, Dr. Tormássy Dezső orvos-tábornok felesége: Vidor Mária, akit Dombrádon hantoltak el, Dr. Török Árpád, az ügyvédi kamara elnöke, Dr. Sztriha László kúriai bíró és családja, Dr. Bárczy Pál, a Községi Takarék jogásza, Weisz Salamon selyemgyáros, Ferwagner Lőrinc budafoki borkereskedő, a híres rádió-igazgató és író, Vitéz Somogyváry (Freissberger) Gyula édesanyja: özv. Vitéz Somogyváry Gyuláné, Léderer Gábor könyvkereskedő, Mocsáry Nándor gépgyártulajdonos, Tranger József papírgyáros, Gyurcsó György gyártulajdonos, Sehr Gusztáv, a Kassa-Oderberg Vasút egyik vezetője, Mándy Tibor földbirtokos és szanatórium tulajdonos, Tóth István államtitkár felesége, Tábor János ceglédi földbirtokos, festőművész, Gróf Károlyi György tábornok, földbirtokos, Gróf Hessenstein Sándor földbirtokos, Piacsek Zoltán törökországi követségi tanácsos, Turcsányi Pál római magyar katonai attasé, Dr. Sonntagh Gusztáv a frankhamisítási per vezető ügyésze, Dr. Zlinszky György professzor, az Országos Kertészeti Szövetség vezetője, Mautner Jenőné a híres vetőmag-nagykereskedés Holocaust idején megmenekült tulajdonosa, dr. Vidra Béla István budapesti rendőrfőkapitány, Dr. Pápai Vratarics György minisztériumi osztálytanácsos, zeneakadémiai művésztanár, zeneszerző, Dr. Sásdy János csendőrtábornok, Kémeri Egon honvéd ezredes, Szívy Ferenc huszár alezredes, Horváth József kémelhárító rendőr ezredes, Dánielffy Dániel vezérkari ezredes, Szentandrássy Géza, Világhy László, Kéthelyi Gyula, Zsombolyay Béla, Ugray László és Peterdy Károly honvéd tábornokok, akik közül többen tanítottak a Ludovikán és a Bólyai János Katonai Akadémián, Zimmer Ferenc a Magyar Rádió főszerkesztője, Dr. Tömöry Artúrné orvos, szanatórium tulajdonos és így tovább.

Ott volt köztük Dr. Toperczer Hanna orvos-biológus, nemzetközileg ismert és rangos sugárbiológus, Francois József budafoki pezsgő gyáros családja, Dr. id. Bárczyházi Bárczy Istvánné, a Sztójay per koronatanújának a felesége, Szittyay Dezső budapesti főpostamester, Sehr Antal Budapest főkertész-botanikusa, özv. Vratarics Gyuláné Buzáth Anna költőnő, akinek Óceán című verses kötetéhez 1926-ban nem kisebb irodalmi nagyság, mint Babits Mihály költő irt előszót, és folytathatnánk a sort tovább az értékes szakemberek felsorolásával. Közülük többen jó nevű egyetemi tanárok, elismert szakemberek is voltak.

Néhányan a nemzetközi tekintélyük miatt hamarább szabadultak vagy áthelyezték őket, mert a hatalomnak szüksége volt a tudásukra. Így Dr. Zlinszky György botanikust, egyetemi professzort, Dr. Toperczer Hanna orvos biológust, Vécsey Zoltán agrármérnököt, Czázó Fogarassy Györgyöt és feleségét pedig Jászdózsára, ahová a férfi édesanyja volt kitelepítve, a Schwenner családot betegség miatt

A kitelepített fiatal Salamon Lajos Berkeszen,
a Vay kastélyból kialakított gyermekotthon átépítésében vett részt

Andornaktályára, és több zsidó családot, akiknek elismert orvos tagjai voltak. S többen voltak, akiket Dombrádon hantoltak el, és sírjukat, ha nem is mindet, de ma is gondozzák, ápolják a még emlékező dombrádi lakosok és közmunkások.

A Zsombolyay házaspár, Tormássy Dezsőné Vidor Mária és Takácsy Lajosné sírján is többször láttam friss virágot a lombbal benőtt, porladozó betonsírkőre téve, s magam is vittem rájuk olykor virágot. A budafoki Nyíri Árpádnak és feleségének a sírja a régi reformátustemető elején, közvetlenül a halottasház mellett, az útelágazásnál van, amelyen a gyerekei és unokái által ültetett sásbokrok még közel hét évtizeddel a kitelepítésük és eltemetésük után is élnek. Ezt a sírt ugyan nem gondozzák, de a helyi önkormányzat minden tavasszal és ősszel a többi sírral együtt levágatja rajta a füvet és temetőhöz méltó körülményeket teremtenek rajta.

A dombrádi körzeti orvosoknak a helyi hatalom leiratban megtiltotta, hogy „a nép ellenségeit", sőt azok gyermekeit kezeljék. Ha az orvosok az esküjükre hivatkoztak, „dögöljenek meg a pereputtyukkal együtt".volt a hivatalosok válasza. A kitelepített, úgymond „nemkívánatos elemek" egyébként is csak nehéz fizikai munkát végezhettek, segéd, vagy betanított munkát kaptak. Volt, aki Berkeszre járt a későbbi gyermekotthon építéséhez, amit a történelmi Vay család uradalmi kastélyából alakítottak ki. Mások a háború előtt befejezetlenül maradt tiszateleki ONCSA házak munkálatainál segédmunkások voltak. Sokan a Vörös Csillag TSZCS földjein hagymát gyomláltak, földimogyorót, gumipitypangot kapáltak, a Kemecsei majd Demecseri Állami Gazdaság Dombrádi Kerületének földjein kukoricát, burgonyát kapáltak, vagy az igen poros csarnokban zsákolási és vetőmag-tisztítási feladatokat végeztek. Sőt előfordult, hogy Nagy Erzsébet és nővére, budaőrsi malomtulajdonosok a dombrádi gőzmalomban zsákolási munkát végeztek a gazdák és a helyi molnárok nem kis megdöbbenésére. A Horthy érában egykor törökországi magyar követségi tanácsosként dolgozó kitelepített Önteleken csordásnak, egy lovassági százados rangú katonatiszt pedig a Veres-hegyi legelőn csikósnak állt. A katona és rendőrtábornokokat, követségi katonai attasékat, rendőr és katonatiszteket egy helyi tanácsi és pártrendelkezés szerint azzal büntették, hogy a legnagyobb nyári melegben minden reggel a páskom-legelő szélén kialakított bálázó telepre hajtották őket. A szénapor a perzselő melegben csípte az izzadt testrészeket, sebesre törölgették vakarták a nyakukat, de nem panaszkodtak, szó nélkül végezték a munkájukat. Ők a nyíregyházi katonai laktanya lovai számára bálázták a szénát, s minden délután a fél kettőkor induló kisvasúti szerelvénnyel továbbították a kész bálákat.

Dr. Harsányi Nándor, Dombrád akkori megbecsült körzeti orvosának, betegnyilvántartó könyvében sok kitelepített nevét megtaláltuk a népszerű körzeti orvos feleségével, Aranka nénivel. Ő asszisztens volt a férje mellett és megmutatta a tiltó rendeletet is. Tőle tudom azt is, hogy „volt egy cukorbeteg Dombrádra kitelepített, akinek rendőrségi engedély nélkül írt fel Nándor bácsi inzulint. Ezért behívatták a rendőrőrsre és két nap, két éjjel vallatták a rendőrségen azok, akik vele íratták fel a saját családtagjaik részére is a gyógyszereket. Értelmes érveknek, orvosi eskühöz való hűségnek nem volt helye. Olyan valótlan információkat akartak tőle a kitelepítettekről kicsikarni, amire ő a fenyegetés ellenére sem volt hajlandó. Más alkalommal pedig a tüdővérzéses kitelepített asszonyt beküldtük mentővel a kisvárdai kórházba, de elfelejtettük a rendőrségre bejelenteni. Akkor meg azzal fenyegették Nándort, hogy elhelyezik a faluból".[162]

Hasonló volt a helyzet Schwenner János kádár mester, hordóüzem-tulajdonos, és fia Schwenner Sándor hordógyári dolgozó és fuvaros, a kitelepítési Véghatározat szerinti szóhasználattal „hordókereskedelmi vállalatigazgató" és családjának esetében is. A felesége a nevezetes budai, rózsadombi Peyerli[163] vendéglő (mai Margitkert) tulajdonosa volt.[164] Őket először a Vay Ádám utca 9. szám alá, Kürthy Ferenc főjegyzőhöz telepítették, de mivel ott már annyian voltak, hogy a hatalom helyi képviselői is belátták, nem férnek el, ezért őket a kitelepítési véghatározat hátlapjára tintaceruzával tett

feliratozás szerint Tenke Márton henteshez, a Kossuth út – Petőfi út sarkán álló házba irányították át.

Schwenner Sándor másfél éves gyermeke, ifjabb Schwenner Sándor azonban vérhas fertőzést kapott. Dr. Harsányi Nándor körzeti orvos segíteni próbált rajta, de ezért is berendelték az orvost a rendőrségre. 1951 őszén Schwenner Jánosné, a vérhas fertőzéses kitelepített kisfiú osztrák származású nagymamája szélütést kapott, és meglehetősen távolra, Heves megyébe, az egri kórházba vitték el a mentővel. Az I. világháború előtt az ausztriai Villachból Magyarországra települt budafoki hordóüzem- és pincetulajdonos Schwenner család ezért kérelmezte a BM-nél, hogy Egerhez közelebb kerülhessenek. Így mehettek majd a „Szigorúan bizalmas" feliratú 02096/1-1951 iktatószámú belügyminisztériumi határozat alapján Andornaktályára, ahol ugyanolyan gulágra kerültek, mint Dombrádon. Oda

Belügyminisztérium.
Bp.VI.Vörösmarthy u.32.
Telefon:126-670.

Szigoruan bizalmas

Szám: o2o96/1-1951.

H a t á r o z a t.

Jelen határozatommal a o2o96.sz. határozatot Schwenner Sándor és családjára vonatkozólag akként módositom, hogy Dombrád község helyett Andornaktálya /Heves m./ községet jelölöm meg kényszertartózkodási helyenek.

Ennek alapján fent nevezetteknek engedélyt adok arra, hogy Dombrád községből Andornaktálya községbe költözzenek.

Erről értesitem:
a Szabolcs-Szatmár megyei r.kapitányságot,
a Heves megyei r.kapitányságot,
a budapesti r.kapitányságot,
és Schwenner Sándor Dombrád,Kossuth Lajos u. 55.sz.a.lakost.

Budapest,1951.szeptember 13.

BELÜGYMINISZTÉRIUM

/Cziráki Ferenc/

Az igen ritka kivétel: Kérelmek alapján engedélyezték, hogy a kitelepített Schwenner család a vérhas fertőzött kisfiúkkal az egri kórházba szállított agyvérzéses nagymama közelébe, Andornaktályára költözzenek.

is érvényesek voltak azonban a Szabolcs-Szatmár Megyei Rendőrkapitányság Hatósági Osztálya által kiadott 3134/1951.VI. számú Határozatában rögzített sorok: „A 8130/1939 M.E. sz. rendelet és a 760/1939. B. M. sz. rendelet értelmében Budapestről kitiltás következtében kijelölt kitelepítési lakhelye kényszerlakhelynek tekintendő, amelyet az I. fokú illetékes rendőrhatóság engedélye nélkül el nem hagyhatja."[165]

Addig is, amíg útra kelhettek, a többi Dombrádra kitelepített budapestiekkel együtt rendszeresen el kellett szenvedniük azt, hogy leitatott és felheccelt hidászok, vasutasok, a Vörös Csillag TSZCS és állami gazdasági dolgozói éjjel rájuk verték az ajtót, és a rendőrség kíséretében – a beteg kisgyermekre való tekintet nélkül – éjfélkor vagy kora hajnalban is tartottak létszámellenőrzést. Ezek a durva megaláztatások a kitelepítettek tartását, sőt a keresztény/keresztyén, hitét sem tudták azonban megtörni.

Érdekes, hogy a Schwenner család a súlyos betegségek miatt alig egy évet töltött „csak" Dombrádon, de róluk hallottam a legtöbbször az embereket beszélni. Mivel a budafoki hordógyártó és borkereskedő családos fia fuvarozással is foglalkozott Budapesten, Dombrádon is a fuvarosokkal kereste és találta meg előbb kapcsolatot. Dombrádon a kisvasúton érkező szenet a fuvarosok lovas stráf kocsikkal hordták a Tenke féle ház előtt a Goldmann TÜZÉP telepre, a Petőfi utcába, ahol akkor még igen nagy sár volt. Ha valamelyik fuvaros túlterhelte a lovait, és többet rakott a kocsira, mint kellett volna, nagy kiabálással biztatta a sárban rekedt lovait. Ilyenkor Schwenner Sándor kiment a Tenke udvarból, megfogta a kantár szárát és szép szóval biztatva kivezette a kocsit a kátyúból. Az újtelepi Tóth András fuvarosnak még azt is mondta ilyenkor: adjon egy kicsit több abrakot a lovaknak, azzal többet ér, mint a kiabálással. A legénykori, dombrádi barátaim közül ma is tartom a kapcsolatot Szanyi Jánossal, akinek az édesapja is fuvaros volt. Még ő is hitelesen emlékezett a lovakat mindig társként kezelő kitelepített budafoki Schwenner Sándorra.

Érdemes megemlíteni, hogy a Krisztus-hitükhöz a kitelepítettek nagyon ragaszkodtak. Egyikük az alvégi katolikus templomban a kántor kiválása miatt elvállalta az orgonálási teendőket, Sehr Gusztáv kitelepített vasúti vezető pedig elvállalta a harangozóságot, miután Haja Mihály az MDP uszítására lemondott a harangozóságról. A kántort helyettesítő kitelepített az egyik vasárnap éppen a *Boldogasszony anyánk, régi nagy patrónánk* kezdetű ének *Nagy ínségben lévén így szólít meg hazánk* sorát billentyűzte. Az utolsó strófákat már nem bírta játszani, csak egyszerűen rádőlt a billentyűkre. Mire az emberek és a kitelepített harangozó feleszméltek, hogy baj van, már nem lehetett rajta segíteni, meghalt.[166] A megpróbáltatások kikezdték az egészségét és a szíve nem bírta tovább a megterhelést. S milyen furcsa dolga az életnek, hogy aztán átmenetileg ismét egy kitelepített, Dr. Tasnády László ügyvéd, minisztériumi titkos tanácsos lett a katolikus gyülekezet ideiglenes kántora, aki egyébként korábban magyar nóta szerzőként is beírta a nevét a hazai zenetörténetbe.

S voltak olyan kitelepítettek, főként az apácák, keresztyének között, akiket még tovább internáltak, mert szüksége volt a rendszernek az alázattal végzett szolgálatukra. Egy ilyen internált asszony életéről szól *A szél fú, ahová akar* (Ján 3;8) c. füzet, amelyben a kitelepített egy kórházban szolgált. Bár a kitelepítési célállomás ebben az esetben nem Dombrád volt, de említésre érdemes az a kegyetlen korlátoltság és vakság, amelyet a Ki az erősebb? c. fejezetben a következőként rögzítettek: „A reggeli rendelés közben megérkezett mindennapi vizitjére az orvos. Ez az ember meggyőződéses materialista volt. Gyűlölte a papokat, apácákat, diakonisszákat és maró gúnnyal beszélt mindarról, ami Istennel kapcsolatos. Mégis csodálatos módon elfogadott engem hitemmel együtt. Ahogy ő szokta mondani: Maga más. Egyszer munka közben így szólt: Ha tudnám, hogy maga fasiszta, akkor egy napig sem dolgoznék együtt magával. De tudom, hogy nem az.”[167]

Említést érdemel a Bukócra telepített Tábor János földbirtokos, festőművész esete is. Több exlibrist festett Dr. Harsányi Nándor és családja számára. Aztán a református gyülekezeti házban befejezte

a Veress Zoltán református iskolai tanító által még a háború előtt elkezdett bárányos, zászlós Kálvin címer megfestését. A Pál apostol Római leveléből való bibliai Igét azonban előbb magyarul nem merte felfesteni, s latinul írta rá: *SI DEUS PRO NOBIS QUIS CONTRA NOS*? A következő istentisztelet után a besúgók azonnal jelentették, hogy valami titkosírást raktak ki a gyülekezeti házba, amit egy kitelepített festett. Porzsolt Ferenc akkori református lelkészt az istentisztelet után már a rendőrök az ajtóban várták és bekísérték a rendőrségre, mert a református egyház úgymond szövetkezett a „reakciós elemekkel.” Hosszú magyarázkodás után elrendelték, hogy a következő istentiszteletig a latinul felírt bibliai Igét írják át magyarul. Így festette át Tábor János a 2,5 x 2 méteres nagy címer alatt a feliratot: *Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk?* (Róma 8:31) Ezt akár a kitelepítettek és a kuláknak titulált nagygazdák dacos üzenetének is vehette volna a hatalom, de nem lett belőle senkinek baja. Ez a kép egy negyedszázadon át díszítette a puritán gyülekezeti ház falát és a Szentírás megerősítése alapján hirdette nekünk: gyermekeknek és felnőtteknek, kitelepítetteknek és dombrádi templomos embereknek a Bibliában 365-ször ismétlődő biztatást: *Ne féljetek!*

„Még levegőt se adnék nektek!"

Hitből, emberségből, magyarságtudatból példát adtak a kitelepítettek. Vitéz Szívy Ferenc huszár alezredes sógora, Hankovszky Gyula például az 1944. évi dunántúli harcokban hadtestparancsnok volt, aki a háború befejezése után minden jó tanács ellenére hazajött Ausztriából, s önként állt a Népbíróság elé, ahol a döntés már a tárgyalás előtt nem volt kétséges. Egyébként Szívy Ferenc a ludovikásokkal az I. világháborúban hősi halált halt apja jogán az 1920-as évek végén kapta meg a vitézi címet. Ő maga a Bólyai János Katonai Akadémia tanára volt. Zsidó származású katonatársát, Révai Kálmánt és feleségét, a német megszállás idején bújtatta, majd egy honvédekből és zsidó munkaszolgálatosokból álló század parancsnoka volt. A háború után a Népbíróság igazolta, hogy humánus volt a zsidókhoz is. A kitelepítéstől azonban ez sem mentette meg.[168]

„A kitelepítettek rokonai, s még inkább a külföldön élő rokonok gyakran küldtek pénzt, csomagokat az IKÁ-n keresztül. Az adatközlők szerint ezek nélkül sokan elpusztultak volna. A posta akkori vezető-helyettese nagy pártember volt, s mikor több kitelepített szorongott már a postán a csomagszállító autó érkezését várva, előkapta a rolólehúzó rudat és azzal zavarta ki őket az utcára. A legszebb szó ilyenkor az volt, amit kiabálva, ordítozva mondott, hogy rohadt reakciósok, még levegőt se adnék nektek, nemhogy csomagot."[169] „Engem a kitelepítettek úgy szerettek, mint a saját gyereküket, mert gyakran vittem nekik a leveleket, pénzt, s volt hozzájuk mindig egy-két jó szavam is. Zsombolyay Béláné, Mária néni, német-angol tanárnő, velem küldte a postára a leveleit. Sajnos ő a férje elvesztésébe és a megaláztatásokba később csaknem beleőrült és a vasútállomáson a váróteremben hadonászott és kiabált. Egyébként a kitelepítettekhez érkező napi 120-150 küldemény miatt állította be a posta a harmadik kézbesítő postást is 1952-ben."[170]

„Jöttek Pestről a látogatók: testvérek, gyerekek, barátok és hozták nekik az élelmet, az olvasnivalót. Mi már hetek óta nem láttunk kenyeret, és éjféltől a boltok előtt sorba álltunk érte, de a városról ők tudtak hozni. Látogatni azonban csak úgy jöhettek a kitelepítettekhez, ha a nagygazdáknál 1949-től rendszeresített lakónyilvántartó könyvben, mint ideiglenes lakókat, akár egy napra is, hivatalosan bejelentették a tanácsnál és a rendőrségen.

„A lakónyilvántartó könyvet 14 napon belül az illetékes rendőrségi bejelentést kezelő őrsön (bejelentő hivatal) kiállítva le kell bélyegeztetni. Minden személyt, aki az épületben 24 órán túl tartózkodik, be kell vezetni. 18 éven aluli gyermekek – ha családtag – a szülők rovatába kell bevezetni. A könyvet a bejelentőlap egyidejű bemutatása mellett bélyegzik le."- állt a Lakónyilvántartó-könyv hátlapján a kitöltési utasítás bevezetőjében. Ez aztán a kitelepítettek listájának összeállításánál nekem is többször gondot okozott. (pl. a Sztankay házaspár nem kitelepített volt, csak két napra állandó lakosként bejelentkeztették őket a rendőrségen oda, ahol a lányuk és családja lakott: Mezősi Harsányi Jánosékhoz). Ezekből a lakónyilvántartó könyvekből szépen követhető, hogy a Felszabadulás útja, Sztálin út, Szabadság útja, Dolgozók útja, Rákosi telep, Béke út akkor került a dombrádi utcák közé, s néhány még ma is tartja magát. Itt jegyzem meg, hogy abban a korban és később még velünk, a Kádár érában is énekeltették az ifjúsággal *A párttal a néppel egy az utunk* c. mozgalmi nótát. Az általános iskolában majd a gimnáziumban is vizslatták a szánkat, hogy valóban énekeljük-e a dalt. Pedig Dombrád kitelepítési célállomáson micsoda humoros „biztatás" volt a dolgozóknak, a fiataloknak, hogy a „dolgozók, a nép és a párt útja" nem csak jelképesen, de Dombrádon a valóságban is a temetőbe vezet. Térjünk azonban vissza a látogatókhoz, akik közül több kitelepített gyereke, unokája szolidaritásból és tiltakozásból Dombrádon maradt, és osztozott a szülők sorsában (Szívy Judit, ifj. Tranger József, Dr. Stöckl Zoltán és mások).

„Az orvosegyetemi hallgató, ifj. Tranger József azt mondta az apjának és a nagyapjának az egyik látogatásnál, hogy ha nincs a Nyu-

gat tiltakozása és gazdasági nyomása, akkor talán a kitelepítettek az orosz gulágokon pusztultak volna el. S tudták azt is, hogy az őket sújtó rossz politikának vagyunk mi, kulákok is az áldozatai. S ez a politika őket, zsidókat se kímélte".[171]

Milyen hatással voltak a kitelepítettek a dombrádiak, s nemcsak a kulákoknak bélyegzett családok gondolkodására? – kérdezték tőlem az adatközlők gyermekei. „Mi először a kitelepítetteknél láttunk nylon harisnyát, konzervet. Tőlük hallottunk először a gyermekbénulás elleni Sabin cseppről, Ők tanítottak meg a fotózásra, a fényképezőgép helyes használatára. Sok Benedek Elek mesét mondtak nekünk, s alkalmi gyerekcsoportunkkal színdarabokat tanítottak. Egyszer a gyermekcsoportunk az Alvégen egy esküvőt mutatott be, ami akár jelképes is lehetett, mert Kandó Judit kitelepített kislány volt a 'menyasszony'. Akkor még nem tudhatta, hogy később egy dombrádi kitelepített fiú lesz a férje. Dr. Kandó Ferenc járásbíró özvegye, a híres Ward Leonard mozdonyt építő és Európában a magyaroknak a vasút-villamosítással rangot szerző Kandó Kálmán mérnök, budai presbiter sógornője és családja nagy türelemmel tanították velünk a verseket, a bábszínházi szerepeket. Hűvösebb őszi estéken a dobkályhába, vagy a csikótűzhelybe raktak tüzet, körülülték és sok szép népdalt, ismert hazafias opera áriákat énekeltek, s velünk is tanítot-

III. Az ideiglenes lakás kijelentését igazoló szelvény.

Az ideiglenes lakás amelyből távozik: ... város/község ... kerület/járás ... utca/út/tér ... sz. hrsz. ... fszt. em. ... ajtó

A kijelentett személy: családi és utóneve (esetleges előbbi neve) | anyjának családi és utóneve | anyjának leánykori családi és utóneve | születési helye: ... város/község ... ország; éve: | állampolgársága: | állása, foglalkozása: | milyen minőségben lakik a helyen: | hová távozik: ... ország ... város/község ... utca/út/tér ... szám

... 195.. év ... hó ... napján | nyilvántartókönyvbe való bejegyzést igazolom:

a kijelentőlap kitöltésére kötelezett személy aláírása | a szállásadó aláírása | P. H. | a nyilvántartókönyv vezetőjének aláírása.

Vörös Csillag Nyomda, Budapest (M) 1178.

A kitelepítetteket meglátogató személynek, akár félnapos tartózkodás esetén is, a rendőrségen be- majd ki is kellett jelentkeznie.

A diktatúra szilárdan őrködött a népi demokrácia felett...

ták. A gyermekekhez nagyon jók voltak, próbálták nyesegetni a falusi vadhajtásainkat, és olykor még bigéztek is velünk. S mivel nekik is voltak gyerekeik, unokáik, összebarátkoztunk velük, s így a kitelepítettek és a dombrádiak között a hatalmaskodók által gerjesztett bizalmatlanságot a gyerekek segítettek enyhíteni."[172]

„A Vasút utcában és a faluban máshol tartott dörzsölőkben, kézimunka estéken a jó hangú Fehérvári Marika, kitelepített lány játszotta tangóharmonikával a talpalávalót, s valamelyik balatoni citerás kontrázott neki. A Vörös Csillag TSZCS fiataljai még Öntelekre[173] is elhívták Marikát muzsikálni, és ők kérték neki a rendőrségi engedélyt is, mert e-nélkül nem játszhatott volna. A Mezősi Harsányiékhoz kitelepített zeneakadémiai tanár, dr. Pápai Vratarics György pedig le is kottázta a dörzsölői lányok nótázását.[174]

A katonatisztek, ügyvédek, magas rangú minisztériumi alkalmazottak feleségeinek egy része nem is tudta, hogy a férjük Recsken, Kistarcsán vagy éppen Oroszországban hozzájuk hasonlóan szenved a megaláztatásoktól, kínzásoktól. Olykor vasárnap, az állandó megfigyelés ellenére, a faluszéli legelő szélén találkoztak, hogy megbeszéljék a hozzájuk eljutó információkat (pl. Szekrényessy László, Világhy László és dr. Vratarics György feleségei). Ugyanis csak titokban juthattak újsághoz, rádió hírekhez, hogy a világ folyásáról tájékozódjanak.

A Fő utcára kitelepített zsidó származású Dr. Dobay Antal ügyvéd Tamási Antal helyi cipészmesterhez, a dombrádi iparosoktól a diktatúra által elkonfiskált szerszámokkal, eszközökkel megalakított Kisipari Termelő Szövetkezet (KTSZ) dolgozójához járt át, hogy a telepes rádión hallgathassa titokban a híreket. „Dr. Petrencs Miklós hadbíró alezredes pedig órákig türelmesen nézegette, hogy a fecske milyen szorgalmasan rakta az eresz alá a fészkét az utcai sárból, s fűszálakkal meg is erősítette. Mikor a veréb gorombán megfúrta a frissen készült fecskelakást, és csicseregve ő foglalt helyet benne, az idős kitelepített ember könnyes szemmel csak annyit mondott: mi is ilyen szerencsétlen kiűzött 'fecskék' vagyunk."[175]

Sztálin halálától változást vártak

Mások a munkával terelték el a figyelmüket, s voltak, akik azt ígérték, ha megszabadulnak, majd Izraelből, meg Amerikából is írnak az őket befogadóknak. „A Mocsári fiúk is ezt mondták, amikor elköltöztek tőlünk Öntelekre Mártonékhoz, ahová az idős apjukat és nagybátyjukat telepítették, mert így egyesíteni tudták a családjukat."[176]

A kitelepítettek és a nagygazdák családjai úgy érezték, hogy az éjszakai ajtózörgetések, a záhonyi és dombrádi vasutasok „osztályellenség" elleni kirohanásai 1953 tavaszán mérséklődtek. Éppen ezért a legtöbb kitelepített és nagygazda családja nagy érdeklődéssel várta a híreket.

Szabolcs-Szatmár megyei rendőrkapitányság.

Szám: 945. F-7/4. /1953. IX/a.

Határozat

özv. Dr. Kandó Ferencné dombrádi lakos XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

kényszerlakhelyhez kötöttségét megszüntetem.

Értesítem, hogy az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedési helyüket.

Nyíregyháza, 1953. szeptember 4-én.

Kiadmány hiteléül: /Antal Pál r. őrgy./ rendőrkapitányság vezetője.

79165 — Vörös Csillag Nyomda, Budapest

Szabolcs-Szatmár megyei rendőrkapitányság.

Szám: 945. F-9/4. /1953. IX/a.

Határozat

Francis József Dombrád, Kossuth-u. 87. sz. lakos és vele egy háztartásban élő F. Józsefné, F. Cézár, Nyiri Árpádné, XXXXXXXXXXXXXX, XXXXXXXXXXXXXXXXXXX

kényszerlakhelyhez kötöttségét megszüntetem.

Értesítem, hogy az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedési helyüket.

Nyíregyháza, 1953. július 30.

Kiadmány hiteléül: /Antal Pál r. őrgy./ rendőrkapitányság vezetője.

Kitelepítést megszüntető határozatok arról, hogy „az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedési helyüket". Az elvett lakásuk és ingóságaik visszaadásáról azonban már említést sem tettek, sőt özv. Dr. Kandó Ferencné esetében még a kitelepített családtagjairól is megfeledkeztek.

Aztán a heti piacon az egyik kitelepítettet, dr. Pápai Vratarics Györgyöt valaki a Sztálin haláláról szóló és a tanácsház tetején elhelyezett hangosbemondóban elhangzott közlemény után váratlanul és ellentmondást nem tűrően megcsókolta örömében. Sztálin halála után először érezték a kitelepítettek, hogy történnie kell valaminek. S valóban történt is, csak jókora fáziskéséssel.

„Sztálin halála után, 1953-ban a közállapotok csak igen lassan normalizálódtak. Ennek során Nagy Imre alakított kormányt, aki kormányprogramban jelölte meg a normalizálás legfontosabb lépéseit. Feloldotta a kitelepítettek kényszerlakhelyhez kötöttségét, feloszlatta az internáló és munkatáborokat.

A meghurcoltak és megkárosítottak anyagi, illetve erkölcsi kártalanítása érdekében azonban semmi nem történt. Az érintettek nem kapták vissza lakásaikat, elvett bútoraikat, berendezéseiket, értékeiket. Sőt a Pestről kitelepítettek vissza sem térhettek Pestre, csak a környéken telepedhettek le, mert a fővárosból kitiltásukra vonatkozó törvény érvényben maradt. Nem kapták vissza állásaikat. Csak hosszas küzdelem árán tudtak elhelyezkedni. Ritka kivételnek számított, ha 1-2 személy vissza tudott jutni eredeti munkakörébe.

Ennek a rétegnek a kártalanítása majd csak az 1990-es évek elején valósulhatott meg a magyar adófizetők fillérjeiből, de a kapott kárpótlási jegyek értéke sokszor az eredeti vagyonuk értékének még az 1%-át is alig érte el. Felvetődhet azonban a kérdés: lehetett-e a sok szenvedést és megpróbáltatást, a teljes jogfosztottságot kárpótolni? Ahogy 1944 után sem, akként 1953 után sem lehetett. A törvénytelenségek kedvezményezettjei tehát továbbra is megtarthatták az elvett lakásokat, bútorokat és egyéb értékeket."[177]

Több dombrádi kitelepített előbb a munkavállaláshoz, majd később, az 1990-es években a kárpótláshoz az egykori gazdáiktól és a Dombrád Nagyközség Polgármesteri Hivatalától kért igazolásokat. A Miskolcon élő egykori kitelepített, Dr. Vágné Szerednyey Klára is így igényelte az önteleki özv. Szántó Józsefné, Irénke néni segítségét. Klárikát többször fel is hívtam telefonon, hogy a könyvhöz tőle is adatokhoz juthassak, de kétszer is letette a telefont és nem volt hajlandó a témáról beszélni, mert még az 1990-es évek végén sem volt biztos benne, hogy ki van a telefonvonal végén és még mindig provokációnak vélte. Majd csak az első nyers dolgozat elolvasása után tudtunk szót váltani, és tett hasznosítható pontosításokat. Még később is volt, akivel a többszöri kísérletezés ellenére csak a budafoki evangélikus templom kertjében állított kitelepítési emlékmű avatásakor tudtam érezhető bizalommal az ő és családjuk dombrádi kitelepítéséről hasznosítható információkat adó párbeszédet folytatni. Sajnos már a gyermekként kitelepítettek felett is nagyon eljárt az idő, ezért volt sürgető a rendelkezésre álló adatok tudományos igényű feldolgozása.

Ne fejezzük azonban még be, mert van még sok menteni való a hiteles kitelepítési történethez. Nézzük meg, hogy mit is tartalmazott Nagy Imre miniszterelnök 1953. júliusi, már említett beszéde, amelylyel a kitelepítettek jelképesen visszakapták a szabadságukat!

„Igazságügyi és rendőrségi szerveink, valamint a helyi tanácsaink munkájában gyakran nem jutott kellően érvényre a népi demokratikus államélet és kormányzás alapelve, a törvényesség. Ezek a szervek nemcsak az állami, gazdasági és társadalmi élet különböző területén, hanem a saját állami tevékenységünk terén és hatáskörében sem tudták úgy biztosítani a törvényesség szigorú betartását, ahogyan azt a régi demokratikus állam és a nép érdekei feltétlenül megkövetelik. (....) Mindebből kiindulva, a megbocsátás szellemében, a megnyugvás és jogos sérelmek gyökeres orvoslása érdekében a kormány törvényjavaslatot terjeszt az országgyűlés elé, amelynek alapján, szabadon kell bocsátani mindazokat, akiknek a bűne nem olyan súlyos, hogy szabadlábra helyezésük az állam biztonságát vagy a közbiztonságot veszélyezteti. Egyidejűleg megszünteti az internálás intézményét, az internáló táborokat pedig feloszlatja. Ezzel a kormány lehetővé kívánja tenni, hogy a közkegyelemben részesülők és internáltak visszatérhessenek otthonaikba, családjaikhoz, a társadalomba, hogy munkájukkal annak hasznos tagjaivá legyenek."[178]

Mindez csak szép ígéretnek tűnt. Tény, hogy a kitelepítettek többsége 1953. augusztus végétől októberig elhagyhatta Dombrádot és Pest külvárosaiban, sokkal inkább a vonzáskörzeti településeken telepedtek le. Több kitelepített azonban nem tudott hova visszatérni és Dombrádon maradt. Továbbra sem voltak bizalommal egymás és a hivatalosok iránt. A zaklatások mérséklődtek, de voltak az üldözők között is olyanok, akik nem tudták a saját túlkapásaikat feldolgozni, s úgy tettek, mintha semmilyen változás sem következett volna be a politikában. Az uszításokat túllihegő tanácsi emberek, pártoskodók közül azonban többen a meglepetéstől és viselt dolgaik miatti félelemből hamar eltávoztak a faluból. Nem vitték sokra, nagy részben az alkohol, az indulatok, az ideológiai vakság áldozatai lettek.

A kitelepítettek egymáshoz is sokáig bizalmatlanok maradtak, de volt pozitív kivétel is. Szekrényessy Lászlóné, Világhy Lászlóné, Pápai Vrataracs Györgyné, Pintér Arnoldné és gyermekeik már Dombrádon is jó családi kapcsolatokat építettek ki, majd segítették egymást a főváros közelébe, Budakeszire történő visszatérésben is.

Sőt, azután is sokáig barátságban maradtak, a férjeikkel együtt, és nagyon óvatosan, másoktól félrevonultan a szabad természetben,

Dombrád községi Tanács v.b.

969-480/1957.

Községi bizonyitvány.

Dombrád községi Tanács Végrehajtóbizottsága közvetlen tudomása alapján hivatalosan bizonyitá, hogy Francois József Dombrád, Egressi dülő 18 hsz.alatti lakosnak Dombrád községben semmiféle ingó sem ingatlan vagyona nincs. Feleségével és egy gyermekével él közös háztartásban, valamint özv.Nyiri Árpádné nevü 70 éves anyósával, akik községi tanács tudomása szerint szintén vagyontalanok és igy mindnyájuk eltartásáról kizárólag Francois József gondoskodik havi keresetéből.

Ezen bizonyitványt nevezett kérelmére igazolás céljára adtuk ki.

Dombrád, 1957 március hó 14.

v.b.titkár.
Molnár Lajos

v.b.elnök
Albert István

A családjával Dombrádon maradt Francois József kitelepített kérésére a tanács az 1956-os forradalom után, csepeli munkavállaláshoz, ún. „Községi bizonyítványt" adott.

ahol senki sem hallgathatta le a beszélgetéseiket, úgymond kitelepítési találkozókat is tartottak.

Említhetem azt is, hogy a „nagy Sztálin" minden bajkeverése ellenére a kitelepített Vrataracs család lánya ma is élő kapcsolatot ápol egykori befogadó gazdájuk unokáival: a Hamburgban élő Harsányi Évával, a Budapesten élő Katival és Zsolttal. Sőt a Vakok Állami Tanintézetének egykori zenetanárnője azt is elmondta, hogy annak a szekérkeréknek a közelében, amelyik negyedik kerékként a befogadó gazdájuk szekerében vitte őket egykor a kitelepítő vonatszerelvénytől, mostanában nyaranként a gazda unokáival jókat ebédelnek, vacsoráznak, a szép csillagos dombrádi estében jókat beszélgetnek, az édesapja egykori tangóharmonikás tanítványával, Illés Lászlóné Baka Magdival elhalmozzák egymást szeretetükkel.

Egy megőrzött levél alapján az is rögzíthető, hogy az egykor Dombrádra kitelepített budapesti kúriai bíró, Dr. Sztriha László azonos nevű fia, a Szegedi Tudományegyetem orvosegyetemi tanára és a Gyermekgyógyászati Klinika gyermek-neurológusa 2007-ben, egy debreceni tanácskozáson kapta meg valakitől a Dombrádi olvasó-

Néhai Mezősi Harsányi János szekerében negyedik kerékként vitte egykor a kitelepítő vonattól a Vrataracs, a Szekrényessy és a Vidra családot a Sztálin útra. A XXI. század elején a gazda unokáival az egykor kitelepített Jakóné Vrataracs Nóra a fára kötött emlékkerék mellett nagyot vacsoráznak a csillagos dombrádi estében.

könyv V. kötetét. Ebben a tízkötetes sorozatban dolgoztam fel szülőfalunk történetét, amelynek az V. kötetében ennek a dolgozatnak az első, rövidebb és nyers változata olvasható. Sztriha doktor úr, mint 1951-ben gyermekként kitelepített, este neki kezdett a dolgozat olvasásának, s le sem feküdt, amíg elolvasta. Alig tudott éjszaka egy keveset aludni, mert az olvasottak hatására a gyermekkori élmények (hat éves volt a kitelepítéskor) olyan hatással voltak rá, hogy másnap autóba ült, odahagyta a tanácskozást és meg sem állt Dombrádig. A gyermekkori kitelepítés dombrádi emlékképei oly erősek voltak, hogy elsétált a Bukóc végén a Tisza gátjának ölelésében álló egykori Horváth kastélyig (ma a Debreceni Gyógyszergyár üdülője), ahová 1951. július 1-én több kitelepített budapesti családdal együtt beköltöztették őket. Majd ismét kocsiba ült és elhajtott a Vasút utcába is, ahová később indoklás nélkül Ráczékhoz átköltöztették őket.

Ma már tudjuk, az volt a költöztetés oka, hogy a helyi Vörös Csillag TSZCS a tanácstól műtrágya raktárnak és libanevelő telepnek igényelte az egykor freskókkal díszített kastélyi termet. Csoda-e, ha a vegyszeres levegő és a libatrágya mindent leégető hatása következtében a kastély értékes freskói, falfestményei tönkrementek? Jut eszembe a diktatúra régi jelszava: a múltat végképp eltörölni rabszolgahad indulj velünk! És a kommunizmus, a szocializmus utópisztikus és gonosz ideológiájával elvakított proletár-had valóban meg is indult és a szép épületek letarolásával óriási károkat okoztak az országnak. A múltnak azonban még sem lehetett, s reménység szerint a jövőben sem lehet majd minden mozaikját végleg eltörölni, még ha sokáig nagyon megfakulni is látszottak a mozaikok.

Az aprócska gyermekként kitelepített Dr. Sztriha László szegedi főorvos így emlékezett Dombrádra egy e-mailben: „szüleim, nagyszüleim nagyon nagy elismeréssel beszéltek a háziakról, Ráczékról. Úgy emlékszem, még levelet is váltottak a lányukkal, Matilddal. Elég szörnyű napokat éltek át Rácz bácsiék velünk együtt. Van olyan emlékképem, hogy egyszer a padlásról az utolsó pillanatban mentették meg az öngyilkosságtól. Egy gyermek emlékei csalhatnak is, de arra jól emlékszem, hogy az állandó élelmiszer és a kenyérhiány volt a

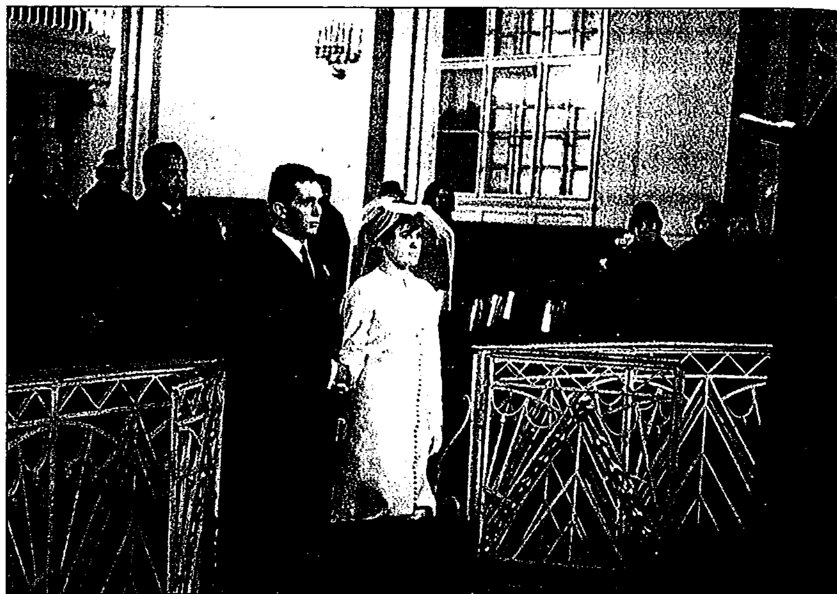
legnagyobb probléma, mert leseperték a padlásokat. A rokonok csomagokban küldték nekünk is a kenyeret. És nagyon sok rendőrre emlékszem a dombrádi utcákon, meg arra, hogy reggel és este hajtották a csordát a Vasút utcán át a közeli legelőre."

Mindenképpen nagy kegyelmi ajándék, ha a kitelepítettek évtizedekkel a kitelepítés után is feleleveníthetik emlékeiket. Egy ilyen emlékezésből tudom, hogy olykor váratlanul is összetalálkoztak egymással vagy az egykori befogadóikkal a kitelepítettek. Az egykor Dombrádra kitelepített Kandó és Francois családok gyermekei, Kandó Judit és Francois Cézár is együtt játszottak Dombrádon, az Alvégen. 1953 után más irányt vett a két család életének útja. Az 1960-as évek közepén azonban Budapesten újra összeismerkedtek, s hamar kiderült, hogy mindketten dombrádi kitelepítettek voltak. A találkozásból életre szóló szerelem lett, s nem csak a gyermekszínpadon, mint egykor a dombrádi Alvégen, hanem a valóságban is. 1965 novemberében, Pesten, a Deák téri evangélikus templomban házasságot is kötöttek. Mint több kitelepített jelenlevő később elmondta, az esküvő a Dombrádra kitelepítettek nem hivatalos találkozója is volt. Mégsem kellett félni, sőt örülni lehetett egymásnak, és az esküvő ifjú párnak, mert már nem voltak ott a besúgók, mint egykor Dombrádon minden közösségben. Jakóné Vrataric s Nóra csecsemőként kitelepített zenetanárnő mondását idézve: erre talán a gonosz Sztálin és Rákosi sem számíthattak!

A dolgozat befejezéséhez közeledve említsünk meg néhány adatot. „Amikor Rákosi 1955 végén visszatért a hatalomba, még 54 ezer ember volt börtönben: a nép ellenségei, kulákok, tőkések, a volt uralkodó osztály tagjai, stb. A Belügyminisztérium nyilvántartásaiban azonban 2 millió személy szerepelt, jelentős részük a rendszerellenesség különféle megnyilvánulásai vagy annak gyanúja alapján."[179]

A Dombrádon maradt kitelepítettek szakértelmét a szakemberhiánnyal küzdő földműves szövetkezet és az állami gazdaság is hasznosította.

Matherny Ödön Csűrös Sándor vízügyi felügyelővel lehozatta az egyik Pest megyei településen hagyott méhészetét. Előbb Mándokra

A gyermekként kitelepített Kandó Judit és Francois Cézár esküvője a Deák téri evangélikus templomban. Az esküvő az 1960-as években a Dombrádra kitelepítettek nem hivatalos találkozója volt.

telepítették, majd áthozták Kürthy Ferenc főjegyző kertjébe. Aztán, amikor a Kürthyékhez kitelepített többi család Budapest közelébe visszatérhetett, s csak Tápay Miklós alezredes és a felesége maradt ott, mert nem volt hová visszatérniük. Aztán a Matherny házaspár is odaköltözött a Fő utcáról hozzájuk és 1955-ig, a férj haláláig, ott maradtak. Az elhunyt Matherny tábornokot egyébként Debrecenben, egyik katonatiszt társa mellé temették el. A felesége, akit Dombrádon a tábornok férjről csak egyszerűen Tábor néninek szólítottak – bár 3 házat, gyümölcsöst vettek el tőlük a kitelepítés előtt, mégis másra szorult, a XVIII. kerületben, Szemere-telepen élt a haláláig.

A Sztriha családot is valósággal tönkretette a kitelepítés. A gyermekként kitelepített fiú, Dr. Sztriha László szegedi orvosegyetemi tanár írta: „apám a nyugdíjazásáig segédmunkás volt Budapesten. Anyámmal Kiskunfélegyházán laktunk, oda költöztünk Dombrád-

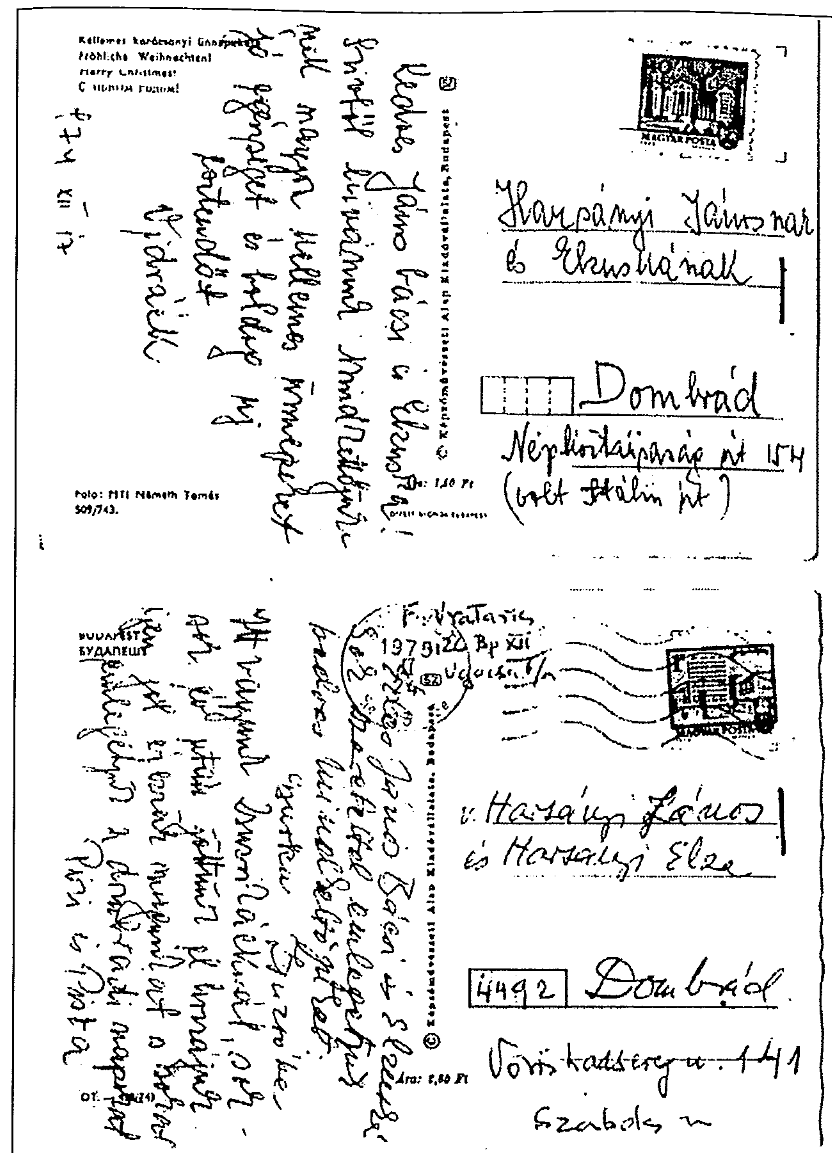
ról, és apám minden hétvégén hazajárt Pestről. Szerencsére a 60-as évek közepén a politikai enyhülés és a sikeres felvételi vizsga eredményeként felvettek a Szegedi Orvostudományi Egyetemre", ami megváltoztatta az életét.

Másokat – mint említettem – Dombrádon temettek el. Aki a régi temetőben a temető fő utcáján halad a dombra felfelé, mindjárt az első síron, jobbra a szivattyú felőli oldalon a második sorban láthatja Zsombolyay Béla tábornok és idegennyelvtanár feleségének, Mária néninek a laposvasakból hajlított sírkeresztjét. Aztán feljebb, balról, még jól látható a szabadulás előtt néhány nappal, 1953-ban meghalt Takácsy Lajosné, egy honvéd őrnagy feleségének, és Dr. Tormássy Dezső orvos-tábornok feleségének, Vidor Máriának az omladozó beton síremléke. Előtte, ahol a temetői út két ágra hajlik, ott temették el Nyíri Árpádné kitelepítettet. A sás és téli kaktusz bokrok még jelzik, hogy ott valaki nyugszik. Lichtenbacher Edit a Bárczy család háború előtt Franciaországba emigrált államtitkár fiának az egykori élettársa Dombrádon beleőrült a megaláztatásokba, és egy ideig a kanálisparti putrikban élt a cigányokkal, amíg a halál megkönyörült rajta.

Levelek a szabadulás után

A főváros környékére visszatért kitelepítettek még sokáig tartották – és tartják – a kapcsolatot az egykor őket kényszerűségből befogadó nagygazda-kulákok családjaival. Dr. Harsányi Nándor orvostanhallgató fia, Karászi József nagygazda Ibolya lánya, az önteleki Márton József tanárék lánya és mások a tanulmányaik alatt az egykori kitelepítetteknél lakhattak. Levelek, levelező és képeslapok adták hírül az egykori befogadóknak, hogy az 1956-os forradalom viharaiban ki hagyta el az egykori dombrádi kitelepítettek közül az országot, ki került Amerikába, Németországba, francia földre, a skandináv országokba vagy éppen Izraelbe. Egyébként ezekről a levelekről a dombrádi utcák nevének változásai is jól nyomon követhetők. Például az Andrássy útból előbb Sztálin út lett, a forradalom idején illetve azt megelőzően rövid ideig Magyar Ifjúság útja, aztán évtizedekig Vöröshadsereg út volt, majd 1991-ben visszakapta az Andrássy út nevet. A dombrádiak, ha kevesebbet is írtak egykori sorstársaiknak, azért ahol lehetett, az ismerős nevekre odafigyeltek. A távolról érkezett levelek emberségről, műveltségről, együttérzésről, emberbaráti és keresztyén szeretetről tanúskodnak. A TV-ben felismert arcok, vagy ismerős nevek, egy-egy rádióriportban, újságcikkben felelevenített emlékek pedig eszükbe juttatták a kitelepítés keserveit, a megpróbáltatás éveinek szörnyű pokoljárását.

A kitelepítettek jelentős része nem tudott a visszakapott szabadsággal mit kezdeni, mert a kálváriájuk Magyarországon még nem ért véget. Az ortodox személyzeti és káderpolitika miatt ugyanis a nagygazda-kulákokkal együtt sokáig, szinte az úgynevezett rendszerváltásig viselniük kellett a megbélyegzéseket. Meg kellett barátkozniuk azzal a gondolattal, hogy a megélhetés érdekében a rangot félretéve el kell vegyülni főként a munkás, majd néhány év után a hivatali környezetben.

Budapest kitelepített rendőrkapitánya és családja évtizedek múlva is küldött üdvözletet a Sztálin helyett a Vörös Hadseregről átnevezett útra a befogadó családnak.

Sokan a velük megesett szörnyűségek miatt álltak az 1956-os forradalom barikádjaira, s amikor látták a hiábavaló és reménytelen harcot, elhagyták Magyarországot. Volt olyan egykori dombrádi kitelepített, aki az 1970-es években a kádári éra börtönében halt meg, mert a forradalom idején fegyvert fogott a kommunista diktatúra ellen (Mocsáry József). Mások újabb traumával a lelkükben vitték tovább nehéz keresztjüket, és minden nyilvánosságot kerültek.

Külön is érdemes szólni egy 1956-ban Amerikába disszidált dombrádi kitelepítettről, a magyar korona 1978. évi hazahozatalában Cyrus Vance amerikai külügyminiszternek segítő Tóth Csanádról. Lipták Béla Amerikában élő magyar író e-mail által tájékoztatott arról, hogy Csanáddal együtt Pannonhalmán tanultak. Csanád édesapja újságíró, a Nemzeti Újság főszerkesztője volt. A Mindszenty per idején, feltehetően valamelyik írása miatt elítélték, a Szovjetunióba hurcolták és egy ottani lágerben halt meg.

Az 1956-os forradalom viharaiban a diáktársaival Amerikába került Lipták Béla és Csanád alapította meg az AMESZ-t, az Amerikai Magyar Egyetemisták Szövetségét. Amikor Nagy Imrét kivégezték, Lipták Béla és Tóth Csanád elhatározták, hogy elfoglalják a Szovjetunió ENSZ Konzulátusát, és ott Kéthly Anna vezetésével kialakítják a szabad magyar kormány képviseletét. Ez a tervük a politikai naivság miatt természetesen nem sikerülhetett, sőt a sikertelen ostrom után egy tucatnyi magyar fiatallal együtt Csanád is börtönbe került. Szabadulása után Csanád az amerikai magyar élet és a magyar érdekérvényesítés nagy ígérete volt. Ő volt az Amerikai Magyar Egyetemisták Szövetségének utolsó elnöke és ő számolta fel az AMESZ-CIA kapcsolatot. Ugyanis addig a magyar emigráns szervezeteket a CIA pénzelte, utaztatta és ennek ellenében felhasználta politikai propaganda céljaira. Tóth Csanád egykor Dombrádra kitelepített lánytestvére is az USA Connecticut államában élt. Csanád viszonylag fiatalon, alig több mint 50 évesen halt meg gyógyíthatatlan, daganatos betegségben.

John Bright megállapításai jól illenek az egykori kitelepítettekre is: „Bizonyára sokakban megrendültek a hit alapjai, mások vak kétségbeesésbe süllyedtek, de sokan komoly önvizsgálatra és bűnbánatra kényszerültek".[180] Mint Jeremiás és Ezékiel próféták, akik Isten haragjának kohójából kivetett salakhoz hasonlították a nemzetet (Ezékiel 22: 17-22). Bár a kitelepítettek ugyanúgy, mint a próféták, küzdöttek a gondolat ellen, de tudták, hogy amint a prófétai kor Izraelének, Magyarországnak is nagyon sokat kell még szenvednie a tisztulásért, és ebben nem is tévedtek sokat.

Megkérdezhetné az olvasó, hogyan emlékeznek az egykori kitelepítettek és az őket befogadó nagygazda családok a megalázóikra? A kitelepítetteknek és gyermekeiknek egyre inkább csak halvány, de álmaikban még visszatérő emlék maradt Dombrád, hiszen nagy szerencséjükre később nem, vagy csak igen ritkán találkoztak a dombrádi és környékbeli kínzóikkal, a sok lelki sebet okozó hivatalosokkal és pártoskodókkal. Az őket befogadó nagygazdák családjainak azonban a faluban szinte naponta együtt kellett élni és szembenézni a meghurcolóikkal, s bármilyen indulat lett volna is a szívükben, a „ne szólj szám, nem fáj fejem" régi paraszti bölcsesség kerekedett felül.

S jött még egy nehéz időszak, az erőszakos téeszesítés ideje 1960-1961-ben, amikor mindent veszni láttak, mert ugyanazok a semmiemberek, helyi párttagok kísérték el naponta hozzájuk a Nyírbátor környékéről és Balkányból, érkezett agitálókat, akik azelőtt sok keserves éjszakát okoztak nekik és a hozzájuk kitelepítetteknek. Aztán milyen furcsa fintora az életnek, a téeszekben a gazdálkodási, termelési tapasztalataik, iskolázottságuk miatt az egykori, kuláknak bélyegzett emberek és gyermekeik beosztottjaként dolgoztak az egykori üldözők a közös gazdaságok kertészetében, szántóföldjein, raktáraiban, istállóiban. S nemcsak ott! Éppen az ellehetetlenítés miatt a faluból elvándorolt és Miskolcon, Budapesten az iparban, a hivatalokban később vezető beosztásba került nagygazda fiak és lányok keze alá is kerültek olykor olyanok, akik megkeserítették azelőtt az életüket. Ahogy Arany János fogalmaz a Csaba királyfi c. énekében: „forog a kerék, a történelem kereke, egyszer fel, egyszer le."

Csak igen keveseknek sikerült évtizedek múlva régi lakásaikat, ingóságaikat visszaszerezni, bár ezek száma egy kézen megszámolható.

2016 decemberében a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége (MGYOSZ) által szervezett konferencián hallgattam meg néhány, vállalkozással kapcsolatos előadást. Dr. Futó Péter az MGYOSZ elnöke is tartott egy érdekes előadást. Meglepődtem, hogy elmondta, ő is kitelepített volt, még ha nem is Dombrádon. Előadásában megemlítette, hogy nagy kegyelem volt, hogy több évi tudatos törekvés eredményeként családjuk régi ingatlanjait fokozatosan visszavásárolhatta.

Sem az elrabolt értékeikért, sem a lakásukért, vagy elkótyavetyélt értékes ingóságaikért a kitelepítettek kártérítést senkitől sem kaptak. Pedig „több tízezer családot fosztottak meg becsületüktől és értékeiktől, tettek tönkre emberi és anyagi szempontból a politikai célú rendelkezések. A kártalanításukkal foglalkozó igazságtételi törvényt hiába fogadta el az Országgyűlés, a legfelsőbb szinten ezt elutasították. Újabb jogi megméretésre az óta nem került, sőt nem is kerülhetett sor, mert az időközben lezajlott privatizációs folyamatok ezt az utat végképp ki-, illetve lezárták."[181]

Polgármesteri emlékezés 2011. szeptember 10-én a kitelepítettekre, a leleplezésre váró emlékmű előtt

Személyi szabadságuk korlátozása miatt azonban az 1992. évi XXXII. Törvény alapján a kitelepítésben, hadifogságban, málenkij robotban eltöltött hónaponként 11 ezer forint kárpótlást állapított meg a magyar országgyűlés, ami enyhén szólva is alamizsna annyi megaláztatás, jogfosztottság, ingóság elvesztése után. Nincs arra adat, hogy előrehaladott koruk vagy éppen haláluk miatt ezt is mennyien vehették igénybe. A kitelepítettek és a nagygazdák az úgynevezett rendszerváltás után mégsem bosszúállóként viselkedtek, hanem – mint többen mondták – a megkopott, de a tudat alatt mégis ható keresztyén hit szerint cselekedtek, s mindenekelőtt az imádságbeli sorokat követték: „*megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek*".

A történelemnek ebben a XX. századi kuszáltságában, lelket és emberséget is próbára tevő útvesztőiben úgy látták, s látják ma is, hogy „a füvek megbonthatatlan, megronthatatlan ereje és méltósága, a fák gyönyörűséges sorsa példa lehet minden teremtett lélek számára, hogy hiába minden rontó szándék és akarat, hiába a pusztító lelketlen idő, itt ebben a sóhajtásnyi földi létben sorsunk és küldetésünk: hogyha kell, földig hajoljunk a szorongatottságok alatt, de mindig, s mindenkor legyen erőnk felegyenesedni. Fölegyenesedni tiszta lélekkel, tölgyfa gerinccel, s örülni tiszta egyszerűséggel ennek az egyetlen édes, keserű életnek, s hálát adni Istennek minden pillanatért."[182]

Merre van az a Dombrád?

1951-ben, a kitelepítő vonatokat indító Angyalföld vasútállomáson, vagyis a Magdolna-városi teherpályaudvaron, sőt még a nyíregyházi átrakodás után a kisvonaton is azt kérdezték egymástól és őreiktől a kitelepítettek: Merre van az a Dombrád, ahol a Moszkvában kiagyalt mintára kötelező lakhelyet jelölt ki nekik a kommunista hatalom? Mielőtt befejezném ezt a dolgozatot, erre a kérdésre is választ szeretnék adni.

Dombrád Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Bodrogköz és a Nyírség közé ékelődő, Felső-Tisza menti Rétköz tájegység egyik legnagyobb települése. 950 éve, 1067-ben említik először az Árpád-kori iratok. 1889-ben Dombrád és az ugyancsak Árpád-kori Óntelek egyesüléséből alakult ki a mai település. Az így létrejött nagyközségnek a kitelepítéskor 6714 lakosa volt. A vásártartási és piactartási jogokkal, felekezeti és polgári iskolával, malommal, ecetgyárral, téglagyárral, vendéglőkkel, Hangya szövetkezettel, szorgalmas és dolgos lakosságával, kertgazdálkodásra kiválóan alkalmas rétközi földjével jellegzetesen kisgazda településnek számított. Ennek volt az eredménye, hogy az 1947-es kékcédulás választásokon a lakosság többsége a kisgazdákra szavazott. Ez válthatta ki a kommunista diktatúra ellenszenvét és így kerülhetett a nagyközség a kitelepítési célállomások közé.

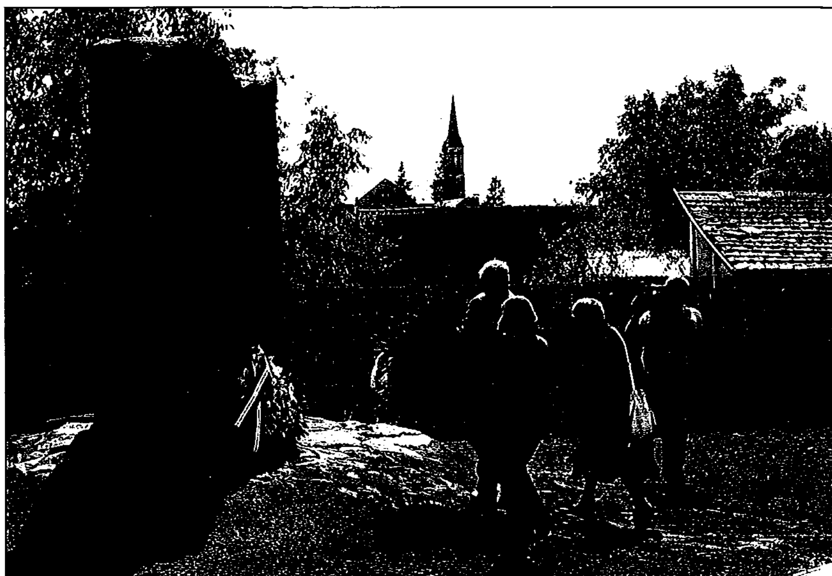
Az ismert történelmi okok (hiányzó iparosítás, fejletlen infrastruktúra, munkahelyek hiánya, a szegénység és a kevés földterület miatti Amerikába vándorlás, a többszörösen hátrányos helyzetűek magas aránya stb), valamint a kádári alapossággal és elvakultsággal végrehajtott erőszakos téeszesítés után az elvándorlás mára 4,3 ezer alá apasztotta a település lélekszámát. Ezzel a kevesebb létszámmal is életképes volt a település, még ha a lakosság strukturális hátrányaitól Dombrád máig sem mentes. Ma már van két blokkban üzemelő korszerű óvodája, állami és református általános iskolája, gimnáziuma, a felekezeti és állami oktatási intézményekben sportolásra is alkalmas, korszerű tornacsarnokai, képtára, állandó helytörténeti kiállítása, Kossuth gyűjteménye és emlékmúzeuma, református és az Alvégről a Fő utcára került katolikus temploma, új, fedett piactere, futballpályája. Minden utcája szilárd burkolatú, az egész település közművesített, van benzinkútja és saját szennyvíztisztítója, a temetőben hűtőkamrás ravatalozója, korszerű művelődési háza és könyvtára, számos vállalkozása és civil szervezetei. Kossuth Lajosnak, az 1848-as szabadságharc, az I. és a II. világháború valamint az 1956-os forradalom dombrádi hőseinek emlékoszlopot illetve szobrot állított a település. 2011. szeptember 10-étől az 1951-es kitelepítések 60. évfordulóján létesített Emlékparkban a kitelepítettek és az őket befogadó gazda családok emlékére emlékmű készült. Dombrád közelében a Tisza fölött állandó vasbetonhíd köti össze a Bodrogköz és a Rétköz tájegységeket. Sajnos időközben megszűnt a kitelepítettek emlékeiben még élő dombrádi gőzmalom, az alvégi katolikus templom és iskola, a Dombrádot Cigánddal összekötő, egykori pontonhíd. Minden erőfeszítés ellenére 2009. október 1-től nem üzemel a gyermekként a kitelepítettek emlékeiben még elevenen élő keskenynyomközű vasút, amelynek emlékét kisvasúti múzeum, vasúti jármű-skanzen, és a Dombrádi olvasókönyv sorozat 7. és 10. kötete őrzi,

Az egykori pontonhíd közelében a Felső-Tisza egyik legkedveltebb camping tábora és strandja ma már szinte önálló településrésznek számít Dombrádon, amely szilárd burkolatú úton érhető el. 1990 óta az egykor ugyancsak több család számára kitelepítési célállomásnak számító Karkhalom és a közeli tanyák leváltak Dombrádról, és Újdombrád néven önálló, templomos településként szerepel a térképen.

Dombrád lakásállománya a kitelepítés óta az ott élők szorgalmának eredményeként teljesen megújult. A gazdáktól elvett birtokok, az életmód kényszerű átalakulása miatt azonban a régi nagygazda porták szomorú, megroggyant arcukat mutatják. Csaknem teljesen

megszűnt az egykor messze földön híres rétközi kertkultúra, eltűntek a régi ló- és tehénistállók, s helyettük gyümölcstárolásra alkalmas hűtőházak, mezőgazdasági gépek, autók tárolására alkalmas épületek sorakoznak. Köztük már a kitelepítettek velem együtt is nehezen ismernék ki magukat. A régi rangos gazda-utcák: a Fő út, a Kis utca, a Kuláksornak becézett Vasút utca, az egykori Sztálin út örökségétől megszabadult Andrássy út, Rákóczi utca, az önteleki Esze Tamás, Vay Ádám utcák és a többiek teljesen átalakultak.

A település pénzügyi és kereskedelmi egységeiben a lakosság igényeit helyben ki tudják elégíteni. Aki nagyobb kínálatra vágyik, Gégényen és Kisvárdán át, de közvetlenül is eljuthat autóbusszal Nyíregyházára. Ma Dombrádon a legnagyobb problémát a foglalkoztatási gondok és a szociális hátrányokkal élők magas aránya jelenti. Nekik közmunkásokként a város utcáinak rendben tartásánál és kertészeti áruk termesztésénél igyekszik az önkormányzat helyben munkát adni.

A POFOSZ kitelepítési tagozatát képviselő Dégi András, Németh Árpádné és Hantó Zsuzsa a frissen kialakított emlékparkban elhelyezik az emlékezés koszorúját

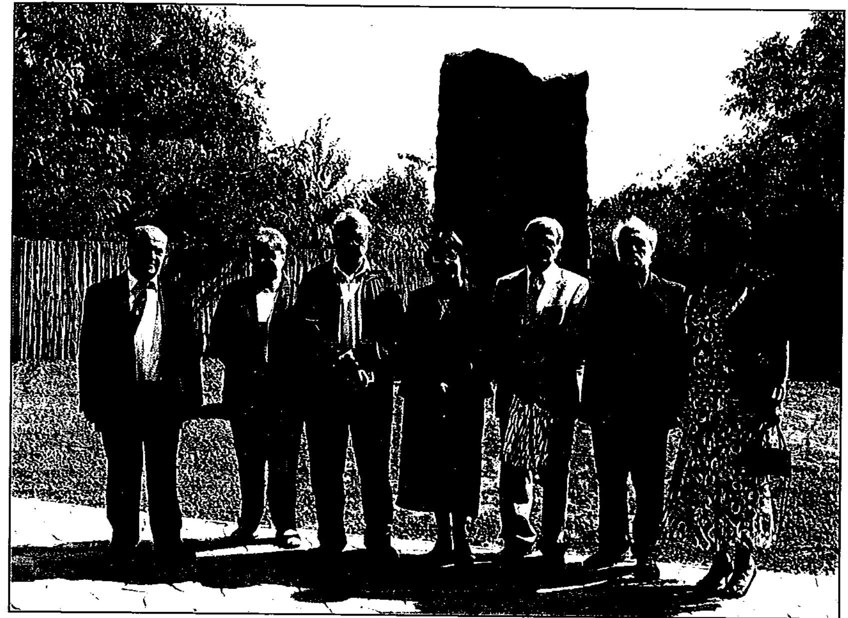
Az egykori kitelepítési célállomás: Dombrád 2000-ben az Európai Kontinens Legvirágosabb Faluja kitüntető címet kapta. Még ugyanabban az évben város lett, amelynek önkormányzata 2011-ben döntött a kitelepítési emlékmű felállításáról.

Utószó helyett

1981 és 1999 között, majd 2005-től gyűjtögettem 36 éven át ehhez a dolgozathoz az adatokat, amit folyamatosan pontosítottam, bővítgettem. A dolgozat egy rövidebb, szerényebb változata a saját költségünkön 2000-ben megjelent a Dombrádi olvasókönyv sorozat V. kötetében. Az olvasókönyv sorozattal az volt a célunk, hogy a megvalósított embertelenség szörnyű időszakáról az iskolai történelemkönyvekhez az általános- és középiskolás korosztályoknak a helyi történések alapján kiegészítéseket, „kapaszkodókat" adjunk. Így akartuk elősegíteni, a fiatalabb korosztályokkal megértetni és elfogadtatni, hogy egy jogállamban soha nem lehet megoldás az emberek ezreit mindenüktől megfosztani és táborokba zárni, aminek nem lenne szabad megismétlődnie. Hans Kaiser egykori német miniszter, a Konrad Adenauer Alapítvány magyarországi irodájának igazgatója, Réthelyi Miklós nemzeti erőforrás miniszter védnökségével és felszólalásával a Gellért Szállóban 2012. január 31-én tartott kitelepítési konferencián is erre biztatta a jelenlevő nagy létszámú hallgatóságot. Jóval korábban már hasonló gondolatokkal biztatott engem is néhai Püski Sándor bácsi, a Püski Kiadó és Könyvesház megalapítója is, nevezetesen arra, hogy a fiatalabb korosztályoknak kell a sokáig elhallgatott történelmet továbbadni és abból a tanulságokat európai emberhez méltóan levonni.

A kitelepítések 60. évfordulóján merült fel, hogy a korábbi szerény dolgozatomat célszerű lenne tudományos igénnyel átdolgozni és kibővítve megjelentetni. Kétségtelen dolog, hogy a kitelepítésekért senki sem kért még bocsánatot a fogyatkozó érintettektől. Az azonban tény, hogy a *Magyar Köztársaság Kormánya* javaslatára az *Országgyűlés* a Rákosi-rendszer által elkövetett tömeges kitelepítések és deportálások 60. évfordulója alkalmából a következő határozatot hozta:

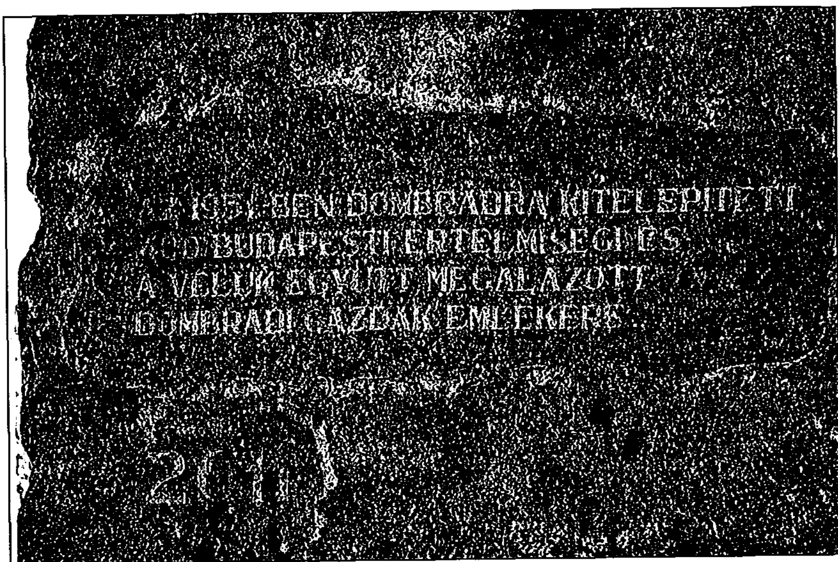
Az Országgyűlés szükségesnek tartja mindenkor méltóképpen megemlékezni a kommunista önkény áldozatairól, és felhívni a figyelmet a totális diktatúrák embertelenségeire. Megemlékezik az 1950-es évek elején jogtalanul, tömegesen kitelepített családokról. Továbbá tisztelettel adózik a vidéki települések azon lakói előtt, akik befogadták a diktatúra által meghurcoltakat és kitelepítetteket, bizonyítva ezzel emberségüket. Az ő példájuk azt is igazolja, hogy a zsarnoki rendszer kegyetlensége a hatalom kádereinek előzetes és cinikus összekacsintása ellenére jóindulatot szült a magyar emberekben, akik az embertelen é megalázó elnyomás közepette is képesek voltak egymáson segíteni. A nemzeti emlékezet megköveteli, hogy megemlékezzünk a magyarság e történelmi tragédiájáról, a kommunista önkényuralom embertelenségeiről, a kitelepített és meghurcolt honfi-

A kitelepített budapesti polgárok és a velük együtt megalázott dombrádi nagygazdák emlékére állított obeliszk előtt jobbról: Kozmáné Kasza Veronika polgármester, a gyermekként kitelepített Bárczy Zsolt, Dr. Bárczy Pál, Vrataric Nóra, Francois Cézár, Kandó Judit és e sorok írója.

társaink tragikus sorsáról, a kuláküldözésekről. A méltó megemlékezés mellett ugyanakkor kötelességünk, hogy megőrizzük azok emlékét, akiknek a diktatúra legsötétebb időszakaiban is volt elég bátorságuk megtartani emberségüket. Az országgyűlési határozatban felkérték a központi államigazgatási szerveket, az egyházakat, a civil szervezeteket és az önkormányzatokat, hogy a kitelepítés tragédiájáról és annak áldozatairól méltó módon emlékezzenek meg.

Az Országgyűlés határozata egyszerre kívánt megemlékezni a kitelepített budapestiekről, illetve a vidéki otthonaikból kényszertartózkodási helyre telepítettekről, valamint az őket befogadó családokról; az egykori Jugoszlávia és Ausztria menti határsávokból, továbbá vidéki nagyvárosokból és településekről zárt, alföldi kényszermunkatáborokba telepített és rendőri őrizet alá vont családokról. A kitelepítések és deportálások nem köthetők egyetlen meghatározott évszámhoz, mert a kommunista terror több esztendőn keresztül módszeresen tette tönkre a magyar emberek életét, családjait, egyházait, egész hazánkat.

Az 1951-ben Dombrádra kitelepített 400 budapesti polgár és a velük együtt megalázott dombrádi gazdák emlékére.

Sőt utána még lelkileg is megraboltak bennünket, mert évtizedekig a hazánkat megszálló, szüleinket, nagyszüleinket 3-8 évig hadifogságra, „malenkij" robotra elhurcoló, a magyar nők tízezreit megbecstelenítő, rajtunk élősködő idegen hatalmat és magyar vazallusait, az utópisztikus, soha fel nem építhető „lombik-társadalmat" kellett éltetnünk és hozsannáznunk.

Az Országgyűlés, mint a totális kommunista diktatúra elévülhetetlen, emberiség-ellenes bűneiről emlékezett meg. Ennek azonban a sajtóban megjelent írások szerint nem a számonkérés, hanem a többi magyar tragédiához hasonlóan egy kitelepítési emléknap meghatározása és a megemlékezések rendszeressé tétele volt a célja. Kétségtelen tény, hogy ezzel nagy késésben vagyunk, és a kitelepítettektől és a velük együtt megalázott, a kitelepítetteket befogadó paraszt és polgár családoktól elrabolt éveket nem lehet már senkinek visszaadni, de a nemzeti emlékezet hiányosságainak kiküszöbölése sokat segíthet az eddig ki sem beszélt múlt megismerésében.

Ha volt rá lehetőség, kerestem ezekhez a lehetőségeket, és azon munkálkodtam, hogy pontosítani, bővíteni tudjam a begyűjtött adatokat. 2006-ban Kozmáné Kasza Veronikát választották meg Dombrádon polgármesternek. Őt kerestem fel, és arról szőttünk álmokat, hogy jó lenne ennek a dombrádi és magyar tragédiának a 60. évfordulóján emléket állítani. Igyekezetünket és a 30 éves küzdelmet siker koronázta. 2011. szeptember 10-én az egykori kitelepítettek leszármazottai és a POFOSZ kitelepítési tagozatát képviselő Németh Árpádné, Hantó Zsuzsa és Dégi András jelenlétében a frissen kialakított emlékparkban egy gránit emlékoszlopot avathattunk fel az 1951-ben Dombrádra kitelepített budapesti polgárok és a velük együtt megalázott dombrádi gazdák pokoljárásának emlékére.Sok érdeklődő eljött erre az eseményre, főként a nagygazdák és a kitelepítettek leszármazottai az immár kisvárossá vált Dombrádról és máshonnan is. Délelőtt a helyi református templomban „gyógyító emlékezés" volt Isten közelében, és Sípos Kálmán Nt. úr igehirdetés keretében emlékezett a Szentírás alapján a kitelepítettek és a fogságba elhurcoltak történtére.

A kisvasúti állomás kivagonírozási vágánya mellett, az egykori községháza udvarán kialakított emelvényen emlékező beszédekkel, előadásokkal, szavalatokkal, kitüntetéssel egybekötött színvonalas megemlékezés volt. Ezután a helyi emlékparkban a gránitoszlop leleplezésével és a kitelepítettek nyílt levelének a felolvasásával folytatódott a jubileumi ünnepség. Az ünnepségen elhangzott az önkormányzat keresztény vezetőjének ígérete, hogy az anyagi helyzet függvényében rövid időn belül turulmadár kerül a gránitoszlop tetejére, és Dombrád város címere is felkerül rá. Ez 2012-ben meg is valósult. A gazdag program és az ünnepség után a közreműködők beszélgethettek az egykori kitelepítettekkel és a befogadó nagygazda családok leszármazottaival. A kitelepítettek leszármazottait és az őket befogadó gazdák emlékező tagjait szülőföldem többfogásos ebéddel vendégelte meg.

Az emlékmű avatását követő nap a Magyar Rádió Vasárnapi Újság c. műsorában riport hangzott el egykori dombrádi kitelepítettekkel és a polgármester asszonnyal. Az emlékoszlop avatása után embernyi emberek mondták el szinte vallomásként, hogy Dombrádon élték le az életük nagy részét, de eddig nem is hallottak a Dombrádra kitelepítésekről. Ezért van nagy szükség a tudományos igénnyel kibővített kézirat megjelentetésére, s ezért volt nagyon fontos, hogy az emlékmű előtt Jakóné Vratarics Nóra, egykor csecsemőként kitelepített, ma a Vakok Állami Tanintézete nyugdíjas zenetanárnője az alábbi nyílt levelet olvasta fel. Legyen ez a nyílt levél ennek a hiánypótló munkának a befejező mozaikja.

Köszönet Dombrádnak

Egy 60 éve kitelepített budapesti polgár nyílt levele a dombrádiakhoz

Kedves Dombrádiak!

Hatvan éve, hogy a szüleimmel és nagyanyámmal együtt Budapestről Dombrádra telepített bennünket az akkori hatalom.

Én alig öt hónapos voltam, és mit sem sejtettem abból, hogy elvesztettük az otthonunkat, ahová soha többé nem térhettünk vissza. Azt

Amikor a turul is „leszállt" az obeliszkre, Jakóné Vratarics Nóra zenetanárnő, egykori kitelepített koszorút helyezett elhunyt szülei emlékére.

sem fogtam fel, hogy a szüleim attól félnek, hátha majd továbbvisznek minket a Szovjetunióba. Olyan suttogó hírek is terjedtek, hogy a továbbhurcolt családoktól elszakítják a gyermekeiket, akiket állami nevelőotthonokba zárják, és orosz nevet adnak nekik, hogy szovjet állampolgárrá neveljék őket. És valóban voltak gyerekek, akiket a kitelepített családokból a berkeszi kastélyban működő, későbbi állami nevelőotthonba vittek. Szerencsére nem ilyen elvetemült céllal.

1951. július első napján érkeztünk meg Dombrádra, fejenként 50 kiló holmival. A vasútállomásnál az éjfélkor kiértesített és a hatalom által kirendelt nagygazdák lovas szekerei vártak. Minket Mezősi Harsányi János „kuláknak" titulált gazdához osztottak. Őt és családját egyszerre három kitelepített családdal is büntették, akikkel meg kellett osztaniuk a házát. Szüleim elbeszélése szerint János bácsi sötét ünneplő ruhában, hófehér ingben ült a lovas kocsi bakján, ezzel adott tiszteletet a számára vadidegen embereknek, akiket hozzájuk száműzött a hatalom. A Sztálin út 152. lett tehát a hajlékunk. Ma ismét Andrássy útnak hívják. A szép portán élt a házigazda a feleségével, valamint leányuk Elza, és a fiúk Barna a családjával. János bácsit köszöngetős Harsányinak mondták a helybéliek, mert mindenkinek előre köszönt. Unokája, a kis Katika akkortájt születetett, a testvérei: Évike és Zsolt mellé. Ráadásnak jöttünk hozzájuk még mi, kitelepítettek is kilencen.

Ez a zsúfoltság pokollá válhatott volna, de nem így történt. Isten kegyelméből a mások által előidézett baj békességet is tudott szülni. Áldott magyar szokás, hogy minél nagyobb a közös baj, annál több jóság áradhat az emberekből. Velünk is ez történt Dombrádon. Egykori házigazdánk unokáival: a Hamburgban élő Harsányi Évikével, a Budapesten élő Zsolttal és Katival ma is tartom a kapcsolatot. Erre még Sztálin és Rákosi sem számítottak!

Mi a református Harsányi családtól nemcsak fedelet kaptunk a fejünk fölé, hanem otthont, segítséget, jó szót is. Meg egy kiskertet is, ahol megtermelhettük az ennivalónkat, mindent, amire a túléléshez szükségünk volt. Pedig őket is folyamatosan büntették, ahol csak lehetett. Nagyon nehéz sorsuk volt nekik is. A kuláknak bélyegzett nagygazdák portáin az örökös rendőri zaklatások, ellenőrzések, éjszakai razziák, büntetések mindennaposak voltak. Mégis emberek maradtak. Révész néninél tejet kaptam, ő így segített. Somogyiék vállalták, hogy felnevelnek, ha a szüleimet továbbhurcolják, és engem sikerülne hátrahagyniuk. Többnyire segítő lelkek vették körül a kitelepített családokat, s nemcsak bennünket. Dombrád mindanyunk otthona lett, s akkor még nem tudhattuk, hogy meddig.

1952-ben meghalt a nagymamám, és így soha sem tudhatta meg, hogy egy napon mégis elhagyhattuk Dombrádot. 1953. március 5. után édesapám a recsegő hangszóróból a piacon értesült Sztálin haláláról, de még fel sem fogta igazán, hogy mit tesz közhírré a hangszóró, amikor a piacon az emberek mámoros ujjongásától kísérve valaki örömittasan szájon csókolta őt is. Spontán népünnepély tört ki a rettegett szovjetvezető halálának hírére, és sokan összeölelkeztek, megcsókolták egymást a piacon és a faluban is örömükben.

Nagy Imre miniszter rendelete után rövid idő múlva, 1953. augusztus 28-án elhagyhattuk Dombrádot, és Szekrényessyék segítségével Budakeszin béreltünk egy szobát, mert a lakásunkat már elfoglalta a hatalom, oda soha nem térhettünk vissza. Lassanként elköszöntek a kitelepítettek a dombrádi gazdáiktól, de a fővárosba nem mehettek. Budapestről ugyanis egy háború előtti rendelet alapján kitiltották a száműzötteket. Utunk azonban tovább folytatódott, de sokáig hiányzott a dombrádi udvarok csendje, az állatok és növények egyszerű, természetes élete, a róluk való emberi gondoskodás.

A budapesti kitiltást majd csak dr. Antall József miniszterelnök oldotta fel a rendszerváltás után, 1991-ben. Búcsút mondtak Dombrádnak a kitelepítettek, csak az idős Zsombolyay házaspár, Francois József családja, Zlotzky Magdi néni, Mathernyék és egy Edit nevű asszony maradt a községben, mert nem volt hová menniük. S milyen furcsa ajándéka a mi kitelepített és megalázott életünknek, hogy még a keserves kálváriánkat is egy Dombrádról elszármazott vecsési mérnök, Orosz Károly örökítette meg, hitelesen. Pedig ő nem volt se kitelepített, se kulák, mégis a saját munkájával, a saját költségén gyűjtötte össze a kitelepítéssel kapcsolatos mozaikokat. Köszönet érte.

„Karcsi, te sem kitelepített, sem kulák nem voltál, mégis megírtad a kálváriánkat." Az 1951-ben, gyermekként Dombrádra száműzöttekkel a kitelepítés budafoki emlékművének avatásakor.

Kedves Dombrádiak!

Köszönöm a már nem élő kitelepítettek nevében is, hogy segítettek nekünk, és azt is, hogy a sorsunk hiteles megörökítésén túl még gránit emléket is állítottak szüleink, nagyszüleink és a velük együtt megalázott, befogadó nagygazda családok emlékére. Reménység szerint így nem csak a Dombrádon élők, a hazalátogató elszármazottak, de a jövő generációk is emlékezhetnek ezekre a keserves magyar megpróbáltatásokra. Közösen kell küzdenünk azért, hogy ilyen tragédia ezután ne fordulhasson elő a magyar történelemben."

* * * * *

Ehhez a szerző csak annyit tehet hozzá: Historia est magistra vitae – mondták a régiek latinul, ami annyit jelent, hogy a történelem az élet tanítómestere. A kitelepítés után több mint hat évtizeddel őrizze ez a dolgozat a reményünket, hogy soha többé nem iratkozunk majd be az emberi gonoszság ismétlő iskolájába.

* * * * *

Legyen ez a dolgozat kegyelet-teljes főhajtás az egykori kitelepítettek, köztük sok budapesti munkaadó és gyáriparos, az őket befogadó családok és a hosszú adatgyűjtés ideje alatt elhunyt adatközlők emléke előtt. Köszönetet mond a szerző mindazoknak, akik Dombrádon, Budapesten, Szegeden, Fóton, Budafokon, Miskolcon, az USA-ban, Izraelben, Szombathelyen vagy éppen Németországban a legkisebb adattal, információval, dokumentumokkal segítették a dolgozat elkészítését. Mindenekelőtt a Szécsi, Vitéz Harsányi, Mezősi Harsányi, a Kossuth és Rákóczi utcai Orosz családok, a Veress, Szőke, Csáki, Tömösvári, Róka, Vajda, az önteleki Szántó, Márton, Ágoston és Nagy családoknak, Harsányi Zsigmond, Karászi József, Luby János, és Karászi Lajos egykori nagygazdák leszármazottait illeti köszönet, akik nagy türelemmel fogadtak és segítettek az adatgyűjtés idején. S meg kell köszönnöm Dombrád Városi Önkormányzat egykori jegyzőjének, néhai Harcsa Bertalan gimnáziumi évfolyamtársamnak a kitelepítés kutatásához adott írásos engedélyét, Kozmáné Kasza Veronika polgármester asszony közbenjárását az emlékoszlop állításához. Soli Deo Glória! Egyedül Istené legyen mindezért a dicsőség!

Befejezve 2017. Böjt havában

Adatgyűjtés ideje: 1981-2000-ig és 2005-2017-ig.

Forrásjegyzék

[1] Lápossy Tamás: Kikre épül az ország? Magyar Nemzet, 1998.08.22-i szám.
[2] Öntelek (Óntelek) 1889-ben a rétközi Dombráddal egyesült Árpád-kori település. Még ma is így hívják az idősebb és középkorosztályúak a falu keleti felét. Orosz Károly-Sípos Kálmán: Dombrádi olvasókönyv I. kötet, 85. lap.
[3] Szent Biblia, Példabeszédek könyve 14. rész 34.vers.
[4] Szerencsés Károly: Tizenhárom életrajz, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1991.
[5] Magyar Rádió, Vasárnapi Újság, 1993. november 28-i adás.
[6] A gulág szóval a kommunista diktatúra elnyomó gépezete által kijelölt tömeges kényszer-lakhelyeket, szörnyű megaláztatásokkal járó internáló táborokat jelölték Magyarországon 1949-től 1953 júliusáig. A szovjet minta alapján a gulágokon a kommunista diktatúra által az 1940-es évek végén, majd az 1950-es évek elején fasisztának, klerikálisnak, imperialista ügynököknek, a szocializmus ellenségének kikiáltott értelmiségi és polgári rétegek képviselői mellett ott találjuk a Recskre, Hortobágyra, Tiszalökre, Kunmadarasra és más kényszermunka, ill. internáló táborokba telepített vasutasok, párttagsági könyvvel rendelkező munkáskáderek és katonatisztek százait is. A Dombrádra, Gégénybe, Nagyhalászba, Gyulaházára és más internáló táborokba kitelepített budapesti polgárokat ugyan eredetileg nem kötelezték kényszermunkára, de megalázásként sokszor mégis kaptak ilyen feladatokat. A gulágokat és a kitelepítési célállomásokat a száműzöttek közül a legtöbben az 1953. július 4-én elhangzott Nagy Imre beszéd után a rendőrség „elbocsátó szép üzenetével", vagyis engedélyével hagyhatták el. A régi, a hatalom által elkonfiskált lakásukba, sőt még a fővárosba sem térhettek haza. S voltak, akiknek már nem volt hová visszatérniük,

évekkel az 1956-os forradalom után a dombrádi temetőben hantolták el őket a többi kitelepített közelében.
[7] Báldy Béla: A társadalom gerincének megtörése c. írása alapján, amelyet 2015. VI. 24-én az alábbi honlapra is feltettek: http://mno.hu/velemeny/a-tarsadalom-gerincenek-megtorese-1292170
[8] A kulák orosz eredetű szó, jelentése „ököl", „kizsákmányoló", nagygazda, „zsíros paraszt", „zsugori", amely a parasztság bármely tagjának megbélyegzésére szolgált a Szovjetunióban. A Dombrádra hazatért I. világháborús hadifoglyok is tudták, hogy a Szovjetunióban a vidék megtörésének kommunista offenzívája és a kollektivizálás az osztályellenségnek kikiáltott kulákok megtörésével indult.
[9] A menóra a zsidóság egyik legrégebbi jelképe, egy hétágú, vagy kilencágú gyertyatartó, amely a Mózes által látott égő csipkebokrot szimbolizálja. A menóra héber szó, magyar jelentése: lámpás.
[10] Mezei András: Kettős kötődés, 224. oldal
[11] Mezei András: Id, műve alapján.
[12] Magyar Rádió, Vasárnapi Újság, 1997. november 16-i adás.
[13] A Hír Televízió. Vetítő c. műsorának 2016. november 29-én 14 óra 10-től vetített adásában Dr. Horváth Attila jogtörténész, Dr. Zinner Tibor, Dr. Müller Roland, Dr. Bank Barbara történészek által elmondottak alapján.
[14] Szabó Miklós: A nép vagy a népi káderek országa. Az antiszemitizmus c. fejezet. Népszabadság, 1995. január 9-i szám.
[15] Nyerges András: Demokrata légüres térben. Magyar Hírlap. Melléklet. 1996. szeptember 14-i szám.
[16] Magyar Rádió, Vasárnapi Újság, 1990. február 10-i adás.
[17] Gadanecz Béla – Gadanecz Éva: A weishausisták tevékenysége és üldöztetése 1945 után. Különlenyomat a Múltunk c. kiadvány 1995/3. számából, 62. lap.
[18] U. o. 63. lap.
[19] Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 1997/1. szám 107. lap. Hoffmann Tamás: Nagy Imre a magyar parasztságról és a mezőgazdaságról 1928-1938.

[20] Sz. Lukács Imre: Tiszta kenyér, Tiszatáj 1982. februári szám 27-37.lap, és a Kritika 1987/1. szám 9-16. lap, Zolnay László: Hírünk és hamvunk, Magvető, Bp. 1986. 220.,346. és 560. lapok.

[21] özv. Csáki Gusztávné, özv. Kántor Istvánné, özv. Orosz Gusztávné dombrádi nyugdíjasok, szegényparasztok és Harsányi László egykori nagygazda fia, hajdúszoboszlói lakos közlése.

[22] Albert Gábor: Emelt fővel c. munkája alapján. Magyarország felfedezése sorozat. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1983.

[23] Pellei Ferencné Mocskos Ibolya dombrádi postai dolgozó közlése.

[24] Ágoston Pál egykori dombrádi kisvasúti forgalmista közlése alapján.

[25] A Dombrádi Római Katolikus Egyházközség jegyzőkönyvei. 115. lap.

[26] Orosz Károly – Sípos Kálmán: Dombrádi olvasókönyv II. kötet 45. lap Nyíregyháza 1999.

[27] ad. 370/948.7. sz. jegyzőkönyv részlete. Pálur Béla, dombrádi (önteleki) lakos bocsátotta a rendelkezésemre, aki az emlékoszlop avató ünnepségén is beszédet mondott.

[28] Dombrádon a régiek a mai Erzsébet utcát nevezték Bukócnak, mert az ottani Bánhomoka déli dombján egykor üzemelő szélmalom mögött alkonyatkor hamar lebukott a Nap a látóhatár mögé.

[29] Charles Messenger: A háború évszázada 125. lap. Debrecen 1995. Lásd még: Salamon Konrád: Történelem IV., Tankönyv a középiskolák számára. Tankönyvkiadó, Bp. 1995. 130. lap.

[30] A 12 fős nemzetközi vizsgálóbizottság olasz tagjának, Palmierinek a visszaemlékezése. Leopold Jerzewski: Katyn 1940. Babits kiadó, Szekszárd. 1990. 55-56. lap.

[31] Charles Messenger: id. mű 189. lap.

[32] Magyar Rádió, 168. óra, 1994. január 29-i adás.

[33] Bánó Attila: Álcázott államcsíny? Pest m. Hírlap, 1992. november 24-i szám.

[34] Salamon Lajos: A kitelepítés c. cikke alapján. Újpesti Helytörténeti Értesítő 2002. június IX. évfolyam 2. szám. 17. oldal

[35] Hantó Zsuzsának, a Konrad Adenauer Alapítvány kitelepítési konferenciáján, 2012. január 31-én a budapesti Gellért Szálló teaszalonjában elhangzott előadása alapján.

[36] Gudenius János- Szentirmai László: A magyar arisztokrácia sorsa 1945 után. Valóság 1987/5. szám. Az 1947. évi IV. törvény törölte el az akkor már egyébként is kevésbé használt rangokat és előneveket. A kitelepítettek közül azonban néhányan a szörnyű megalázások miatt csak azért is viselték.

[37] Szántó Károly egykori tanácsi dolgozó, dombrádi nyugdíjas közlése.

[38] Sz. Lukács Imre: id. mű 30. lap.

[39] Filep Tibor: A vasútért mindhalálig. Szűcs Sándor legendás 1956-os záhonyi állomásfőnök visszaemlékezése. Debrecen, 1995. 20. lap.

[40] Glatz Ferenc: Az elképzelt Közép-Európa. Népszabadság 1993. december 8.

[41] Reformátusok Lapja: 1991. február 24-i szám. A dunántúli lélek.

[42] Sz. Lukács Imre: id. mű Kritika, 1987/1. szám.

[43] Vitéz Somogyváry (Freissberger) Gyula, az egykori író, Magyar Rádió igazgató, a katonatrilógiájáról, német és bolsevik ellenességéről ismert híres Gyula diák, akinek az édesanyja dombrádi kitelepített volt, 2012. december 12-én posztumusz Magyar Örökség díjat kapott.

[44] Magyar Rádió, Vasárnapi Újság, 1992. február 17-i adás.

[45] Ács László: A szép szerelmek regénye. Somogyváry Gyula: Ne sárgulj fűzfa! Vas Népe 1990. december 23-i szám.

[46] Vezér Erzsébet: Polányi Mihály százéves. Népszabadság. 1991. március 12-i szám. 7. lap.

[47] Kelet-európai anziksz. Valóság 1990/9. szám.

[48] Zinner Tibor adatai alapján. Múltunk, 1996/2. 13. lap 21. sorszámú lábjegyzet.

[49] Gudenius János – Szentirmai László: id. cikk. Valóság 1987/5 szám.

[50] Kádár Zsuzsanna: A magyarországi szociáldemokrata perek története. Múltunk, 1996/2 szám. 13. lap.

[51] U. o.

[52] A hadifogság kérdőjelei. Népszava, 1990. december 7-i szám.

[53] Tamási Mihály: Paraszti polgárosodás 1945 után. Valóság, 1991/9 szám. 87. lap.

[54] U. o.

[55] Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémia Kiadó, Bp. 1989. 473. lap.

[56] Lapcsánka, lepcsánka igazi paraszt étel népi elnevezése. Lereszelt krumpliból, kevés liszt, tojás és fűszer hozzáadásával, palacsinta nagyságúra elnyújtva, a dombrádi malomban ütött napraforgó olajban sütötték hamar-vacsoraként a mezőről hazatért házi asszonyok.

[57] Kuláksorsra ítélve. Pest m. Hírlap. 1993. február 2-i szám.

[58] Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek. A pártunk feladatai c. beszédből. Szikra Kiadó és Lapnyomda, Bp. 1950.

[59] Albert Gábor: id. mű 81.-82. lap.

[60] Orosz Károly-Sípos Kálmán: Dombrádi olvasókönyv I. kötet. Nyíregyháza 1998. 97. lap.

[61] Szabó Endre: Dombrád 30. éve. 1975. 35. lap.

[62] U. o. 30. lap.

[63] U. o. 35. lap.

[64] Valóság c. folyóirat. 1987/5. szám alapján.

[65] Az 1952. január 10-i 3/1952. sz. Kisvárdai Járási Tanács VB. ülés jegyzőkönyvi határozata.

[66] Akkor (Rákosi-telepi) Balla Lajos, Fábián Béla és Nehéz József, majd az utóbbi nyugdíjazása után Docsi Szabó Sándor volt a kisbíró a faluban.

[67] 71/1952. sz. Kisvárdai Járási Tanács VB. jegyzőkönyvi határozata 3. pont.

[68] U. o. 99/1952. sz. jegyzőkönyvi határozat 2/b pontja. Hasonló tartalmú a 102/1952. sz. jegyzőkönyvi határozat 1. pontja, a 791-1/7/1952. sz. jegyzőkönyvi határozat stb.

[69] Donáth Ferenc: A Márciusi Fronttól Monorig. MTA. Közgazdaságtudományi Intézet. Századvég Kiadó. 1992. 191. lap.

[70] 5/1952. sz. járási tanács VB. jkv-i határozat.

[71] Énekeskönyv a magyar reformátusok használatára 1990. Bp. 35. zsoltár.

[72] 030-1/1953. Tük. sz. járási tan. VB. jkv-i határozat.

[73] A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 1050/1952 (XII.17) sz. határozata. Magyar közlöny 1952. december 17-i 84. szám.

[74] Ablonczy László: A szabadság zsoltára. Reformátusok Lapja, 2000.január 23-i szám.

[75] Magyar Televízió. Nap TV, 1991. március 31-i adás.

[76] Glatz Ferenc: A balsors nemzete? História. 1997/1. szám.

[77] Dr. Szabó Lajos: A magyar református történetírás adóságai és feladatai. ReformátusEgyház c. folyóirat. 1992. október. Megjegyzés: Pál apostolnak a Thimóteushoz írott 2. levele 4:12 szerint Ércmíves Sándor a belső ellenség, a gonosz és a gonoszság megtestesítője.

[78] Vasutasok és Hajósok címtára 1926/27. Kassa - Oderberg Vasút (1866) c. fejezet. 213. lap. Palladis Rt. kiadványa. Sehr Gusztáv főfelügyelő.

[79] Dakosi Tóth Sándor, Haja Józsefné, özv. Dankó Istvánné és özv. Kovács Istvánné dombrádi, római katolikus vallású néhai lakosok közlése.

[80] 010-7/1953. Tük. sz. járási tanácsi VB jegyzőkönyve.

[81] 010-13/1953. Tük. sz. járási tanácsi VB jegyzőkönyv, 2/c pont.

[82] Szabó Endre: id. mű 35. lap.

[83] Pest m. Hírlap, 1994. február 4-i szám. Vértestvéreink.

[84] 19/1951. sz., június 3-i községi tanácsi jegyzőkönyv alapján.

[85] Az 1951. július 8-i községi tanácsülés jegyzőkönyve alapján.

[86] özv. Csáki Gusztávné, özv. Orosz Gusztávné tsz nyugdíjasok és Szántó Károly egykori tanácsi dolgozó közlése.

[87] Nemes József, Ágoston Gusztáv és Csáki Gusztáv dombrádi lakosok közlése.

[88] Márton József és Dr. Harsányi Nándorné közlése. Hasonló információt adott özv. Tóth Zoltánné fodrász is.

[89] Szántó Károly egykori tanácsi dolgozó közlése.

[90] id. Szécsi Károly egykor kuláknak bélyegzett nagygazda közlése.

[91] Kisvárdai Rendőrkapitányság, mint első fokú rendőri büntetőbíróság 281/1/1951. Kih. számú büntetőparancsa.
[92] A Kisvárdai Járási Tanács VB. Igazgatási Osztálya. Kihágási Csoport. 1951. Kih. 206/4. számú büntetőparancsa.
[93] U. az . 1951. Kih. 784/4. sz. ítélete.
[94] U. az. 1951. Kih. 1545/2. sz. büntetőparancsa.
[95] A jegyrendszert majd a 1034/1952. MT. sz. rendelet szüntette meg, de ez a beszolgáltatás szigorítását eredményezte Dombrádon és az országban máshol is.
[96] Özv. Szántó Józsefné egykori önteleki nagygazda feleségének közlése.
[97] A Poca a XVIII. századi legelőt átszelő dűlőből kialakuló utcája Dombrádnak, amely több szakaszban épült. A Tiszaújsorral és a Gégényi úttal meghosszabbodva a mai város leghosszabb utcája. A Poca dűlőnevet előbb a Monarchia külügyminiszteréről Gróf Andrássy Gyula útnak, majd a II. világháború után Sztálin útnak, rövid ideig 1956-ban Magyar Ifjúság útjának, aztán Vörös Hadsereg útnak, s a rendszerváltás után pedig ismét a régi nevén Andrássy útnak hívják. A pocai szakaszán és a Gégényi út elején sok nagygazdánál voltak budapesti kitelepítettek.
[98] Az 1952. március 2-i községi tanácsi ülésről felvett jegyzőkönyv alapján.
[99] U. o.
[100] U. o.
[101] Balla László egykori pocai és Vajda Lajos Vasút utcai nagygazda fiúk közlése.
[102] Dr. Osváth Imre hadtörténész: A kiskatonák leveleit az ÁVH olvasta. Pest m. Hírlap, 1994. január 14-i szám.
[103] Özv. Matherny Ödönné kitelepített, Bp. XVIII. ker. Szemere-telepi lakos közlése. Még 97. éves korában is „Tábor" néninek szólították az egykori jutasi tiszthelyettes iskola tábornok parancsnokának feleségét, mint Dombrádon. Az idős adatközlő több estén át a főváros külső kerületében, Szemere-telepen mesélte el nekem a kitelepítés kálváriájukat.

[104] Szávai Géza: Székely Jeruzsálem. 23. oldal. Pont Kiadó, Budapest 2000.
[105] Márton József és Orosz Róza nyugdíjas tanítók közlése, valamint a Bereczky Zsigmond Református Ált. Iskola 10. sz. Híradó újságának 7. lapján megjelent Tiszteld atyádat és anyádat c. visszaemlékezés alapján.
[106] Az 1952. január 6-i községi tanácsi jegyzőkönyvből.
[107] U. o.
[108] özv. Matherny Ödönné kitelepített közlése.
[109] Konczné Nagy Zsuzsanna: Adatok a békekölcsön-jegyzés történetéhez Szabolcs-Szatmár megyében. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 1997/2. szám. 189. lap.
[110] U. o. 190. lap.
[111] U. o.
[112] U. o. 192. lap.
[113] A községi tanács üléséről felvett 7/1952. sz. jegyzőkönyv alapján.
[114] Balázs Anna: A béke katonája. SZOT Lap és Könyvkiadó Vállalat. 1952. Bp. Száz vasutat ezeret c. kötet. 43. lap.
[115] A községi tanács 1952. szeptember 20-i ülésének 9/1952. sz. jegyzőkönyve alapján.
[116] Taxner Tóth Ernő: Ki fizeti meg a számlát?
[117] Donáth Ferenc, id. mű 201-202. lap.
[118] Kisvárdai Járási Tanács VB. II. Igazgatási Osztály, Kihágási Csoport. 1952. Kih. 58/2. sz. büntetőparancsa.
[119] Szabó Pál: A parasztsághoz. Szabad Szó. 1956. október 31-i szám. Közli a Századvég c. folyóirat 1989. évi 1-2. összevont száma. 140. lap.
[120] Szöveggyűjtemény az 1945. utáni magyar történelem tanulásához. Tankönyvkiadó, Bp. 1990. 148. lap.
[121] A községi tanács 1952. november 2-i ülésének 11/1952. sz. jegyzőkönyve alapján.
[122] Nagy Sándor önteleki nagygazda, özv. Balla Kálmánné Rácz Matild, özv. Harsányi Jánosné Ágoston Ilona, Márton József, Vajda

Géza, Tóth Lászlóné Vajda Katalin néhai dombrádi lakosok adatközlése nyomán.

[123] Dr. Zlinszky György professzor, egykori dombrádi kitelepített levele Márton Sándor önteleki nagygazdához 1974. november 4-én.

[124] A faluszéli legelőt nevezték a középkor óta Dombrádon – és máshol is – Páskomnak (pascum), ahová a csordát kihajtották és nyáron a gulyát is ott őrizték.

[125] Pócsik Bertalan önkéntes rendőr, egykori földműves szövetkezeti dolgozó, MDP alapszervezeti titkár közlése.

[126] Barabás Klein Ferenc megjárta Auschwitzot, s megmenekült. A nagygazdákkal embertelenül bánó diktatúra idején nem feledte el, hogy egykor a mostani hangoskodók közül is voltak, akik nyilasként még a vesszőből font kosárba megültetett kotlós alatt is aranyat kerestek a házukban. Emberséggel bánt a beszolgáltatásra kötelezett parasztokkal.

[127] A községi tanács 1952. november 2-i üléséről felvett 11/1952. sz. jegyzőkönyv alapján.

[128] Donáth Ferenc, id. mű, 203. lap.

[129] Az 1952. február 17-i tanácsülés 7/1952. sz. jegyzőkönyve alapján.

[130] U. o.

[131] A községi tanács 22/1952. sz. jegyzőkönyve alapján.

[132] U. az. 36/1952. sz. jegyzőkönyv alapján.

[133] A községi tanács VB 1953. április 25-i ülésének jegyzőkönyve alapján.

[134] Együdné K. Nagy Erzsébet dombrádi lakos közlése.

[135] Váradi György és özv. Molnár Károlyné dombrádi lakosok közlése.

[136] Sztálin generalisszimusz, az egykori Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára 1953. március 5-én halt meg.

[137] Magyar Rádió, Vasárnapi Újság. 1993. november 7-i adása. A Dr. Radocsay Tiborné szentendrei tanárnővel készített interjú is ezt erősítette meg. Lásd még Sz. Lukács Imre: Tiszta kenyér. Tiszatáj, 1982. február 29. lap.

[138] Mezei András: Kettős kötődés, 188. oldal

[139] Magyar Vasúttörténet 1945-1972. 6. kötet. Budapest, 1998. 13. lap.

[140] Sz. Lukács Imre: id. mű, 29. lap.

[141] Magyar Vasúttörténet 1945-1972. 6. kötet. 13. lap.

[142] Mezei András: Kettős kötődés, 52-53.oldal

[143] Magyar Kossuth Rádió. 1998. december 31-én 8 óra 40-kor elhangzott műsora.

[144] Mezei András: Id. mű, 189. oldal.

[145] Özv. Molnár Károlyné közlése.

[146] A forspont szó a német Vorspann szóból ered, melynek jelentése előfogat, közhasznú kötelező fuvar.

[147] Goldmann György a Meseautó c. híres magyar film rendezőjének, Gál Bélának volt a testvére.

[148] Csernáczkiné Lusánszky Mariska dombrádi származású, miskolci nyugdíjas közlése alapján.

[149] Özv. Matherny Ödönné Budapest, szemeretelepi lakos közlése.

[150] Kuruczné Szőke Mária dombrádi óvónő közlése.

[151] Karászi Gábor Dombrád, alvégi lakos közlése.

[152] A Balaton a vizek által gyakran látogatott, mély fekvésű, szegények és cigányok által lakott utca régi elnevezése Dombrádon. Volt Nagy-Balaton és Kis-Balaton utca is. Már az 1590-es években ezen a néven említették a birtokiratok és összeírások. Ma még mindig az 1949-ben kapott Felszabadulás utca nevet viseli.

[153] Nagy Sándor önteleki, Gombos János és Vajda Lajos Vasút utcai, id. Szécsi Károly pocai néhai nagygazdák közlései alapján.

[154] Szántó Károly egykori dombrádi tanácsi dolgozó és Gombos János nyugdíjas közlése.

[155] Szép Sándor, Budapesten élő, egykori dombrádi rendőr közlése alapján.

[156] özv. Kovács Istvánné dombrádi lakos közlése.

[157] Gál Ferenc és Ágoston Gusztáv, Dakosi Tóth Sándorné, Tóth Lászlóné Vajda Katalin néhai dombrádi lakosok közlése alapján.

[158] Vincze Mária: A leghosszabb napok. Top-Gun. 1992/5. szám, 60. lap.

[159] Szöveggyűjtemény az 1945 utáni magyar történelem tanulásához. Tankönyvkiadó. Bp. 1990. Kitelepítési élmények c. fejezet. 118. oldal.

[160] Szép Sándor Budapestre elszármazott dombrádi rendőr és Baglyos József önteleki lakos közlése.

[161] Hermel Albert néhai dombrádi lakos közlése.

[162] Harsányi Nándorné Márton Aranka néhai dombrádi orvosi asszisztens közlése.

[163] A Peyerli kisvendéglőt a családfa budai, sváb ága, a Peyerek iránti tiszteletből nevezték el a kitelepített id. Schwenner Sándor feleségének felmenői.

[164] Schwenner Sándorné Réti Éva, fóti lakos e-mail közlése alapján.

[165] A szüleivel, nagyszüleivel másfél éves korában Dombrádra kitelepített Schwenner Sándor fóti lakos e-mail közlései és az általa megküldött dokumentumok alapján.

[166] Dakosi Tóth Sándor, özv. Kovács Istvánné néhai és Zsoldos Ferencné nyugdíjas dombrádi katolikus adatközlők elmondása alapján.

[167] A szél fú, ahová akar. (Egy kitelepített emlékezik) Szerkesztette Túróczy Zoltán evangélikus püspök. Primo Kiadó, Göncöl Nyomda Budapest, 1989. 26. lap.

[168] Zolnay László: Hírünk és hamvunk. Tények és tanúk sorozat. Magvető Kiadó, Bp. 1986. 346. lap.

[169] özv. Tóth Zoltánné néhai dombrádi női fodrász közlése.

[170] Tóth Sándor néhai postás, dombrádi lakos közlése.

[171] id. Szécsi Károly néhai nagygazda közlése.

[172] Berencsi Gedeonné, Kuruczné Szőke Mária, Harsányi Elza, Tóth Lászlóné Vajda Katalin dombrádi, Éva Vlasics (Harsányi Éva) hamburgi, Székelyné Karászi Ibolya nyíregyházi, Vajda Géza, Vajda Lajos, Nagy Béla, Pálur Béla dombrádi és Véghné Bereczky Zsuzsanna budapesti lakosok közlései alapján.

[173] A Dombráddal 1889-ben egyesült Öntelek fiataljai az 1950-es években már együtt tartották táncos alkalmaikat a dombrádi lányokkal, fiúkkal. Az önteleki legények azonban egy-egy lány miatt olykor még mindig elagyabugyálták a falu más részeiből: az Újtelepről, Pocáról, Gégényi útról, Tiszaújsorról, Alvégről, Bukócról odalátogató fiúkat.

[174] Gombos János és néhai Hermel Albert, Karászi László nyugdíjas dombrádi lakosok közlése alapján.

[175] Nagy Sándorné Vajda Berta néhai önteleki lakos közlése.

[176] özv. Kocsi Józsefné néhai dombrádi, pocai lakos közlése.

[177] Magyar Vasúttörténet, id. kötet, 14. lap.

[178] Nagy Imre miniszterelnök beszédéből. Szöveggyűjtemény az 1945 utáni magyar történelem tanulásához. 151. lap.

[179] Bokor Pál: Első és másodosztályú kárpótlandók? Pest m. Hírlap, 1991. Június 15-i szám.

[180] John Bright: Izrael története. Kálvin Kiadó. Bp. 1993. Fordította: Domján János.

[181] Báldy Béla: http://mno.hu/velemeny/a-tarsadalom-gerincenek-megtorese-1292170 honlapra 2015. VI. 24-én feltett írása alapján.

[182] Erdei Szabó István: Füvek példája. Karcagi Kalendárium. 1996. 124. lap.

Az 1947-1953 között Dombrádra kitelepített és az őket befogadó családok nevei

1.) Dr. Molnár Jánosné és Csilla leánya	Alvégen az egykori Veress féle házban (Kossuth út)
2.) Dr. Orsós Jenő sebész főorvos és fogorvos felesége	ugyanott a bölcsőde épületében
3.) Csepcsik József vendéglő tulajdonos	Előbb Goldmann Györgynél majd a Gacsályi Móric féle csendőr lakásban a Petőfi utcában
4.) Miháldy János honvéd ezredes és postamester felesége	ugyanott
5.) Perczel Pál részvényes és családja	Karászi Lajosnál az Alvégen (Kossuth út)
6.) Léderer Pál részvényes és családja	ugyanott
7.) Dr. Tömöry Arturné szanatóriumi orvos és unokája Madách Ádám	Veress Gézánál az Alvégen (Kossuth út)
8.) Francois József budafoki pezsgőgyáros a feleségével, gyermekével, Nyíri Árpád és felesége, Francois József apósa és anyósa	Veress Zoltánnál az Alvégen (Kossuth úton), majd az Egressy dűlőben

9.) Dr. Hollóssy Miklós ügyvéd és családja	Márta Andrásnál a Fő utcán (Kossuth út) majd Váradi Sándornál a Pocán (Andrássy út)
10.) Dr. Török Árpád az ügyvédi kamara elnöke	Márta Andrásnál a Fő utcán, ma Kossuth út
11.) Hollóssy Miklós ezredes és felesége: Török Gabriella	ugyanott
12.) Turák Kálmán pesterzsébeti bútorgyáros és népes családja	ugyanott (őket Monokról, Kossuth szülőfalujából telepítették tovább Dombrádra. Az oka ismeretlen.)
13.) Hollóssy Miklós ezredes és felesége	ugyanott
14.) Zlotzky Magdolna neves pénzügyi szakértő és két idős nagynénje	özv. Katona Józsefnénál az Alvégen, majd Balla Menyhértnél a Rákóczi úton
15.) Kémeri Egon honvéd ezredes és családja	Draveczky Nagy Ferencnél a Fő utcán (Kossuth út)
16.) Pintér Ferenc újságíró és családja valamint Pintér Arnold és felesége	ugyanott
17.) Csergó Benőné és családja	özv. Berencsi Istvánné tanyás gazdánál a Fő utcán, a mai gimnázium helyén álló egykori ruhásbolt épületében (Kossuth út)

18.) Mihályfy Ferenc honvéd őrnagy	ugyanott
19.) Dr. Tasnády László minisztériumi főtanácsos és állatorvostan-hallgató fia: Gyula	ugyanott
20.) egy ismeretlen nevű zsidó család	ugyanott
21.) Dr. Topán Elemér minisztériumi tanácsos előbb özv. és családja, valamint nővére és családja	Berencsi Istvánnénál Fő utcán, majd özv. Veress Andrásnénál a Páskom szélén, a Kis Utcában, vagyis a mai Rákóczi úton
22.) Istvánffy Ödön állami hivatalnok	ugyanott
23.) Tófalvay Józsefné (a férje katonatiszt volt) és gyerekei	ugyanott
24.) Matherny Ödön altábornagy, a jutasi honvéd tiszthelyettes iskola nyugalmazott parancsnoka és felesége	Orosz Gusztávnál a Fő utcán, majd Kürthy Ferenc főjegyzőnél a Tiszavégen (ma Vay Ádám u.)
25.) Dr. Dobay Antal ügyvéd	Nagy Zoltánnál a Fő utcán (Kossuth út)
26.) Schwenner Sándor „hordóker. váll. igazgató" és felesége, a rózsadombi Peyerli vendéglő tulajdonosa, valamint Sándor nevű kisfiuk	Tenke Márton hentesnél a Kossuth.és Petőfi utcák sarkán

27.) Schwenner János budafoki kádár mester, hordóüzem- és pince-tulajdonos a feleségével	ugyanott
28.) Özv. Dr. Salamon Lajosné miniszteri tanácsos	özv Dudás Istvánnénál a Kossuth úton (Alvégen)
29.) Özv. Dr. Salamon Lajosné, belügyminisztériumi rendőr tanácsos özvegye, Lajos fia és Margit lánya	ugyanott
30.) Turcsányi Lajos római katonai attasé	ugyanott
31.) Dr. Bánffy Béla jogász	Pataky Lajos ref. iskolai igazgató tanítónál a Kossuth úton
32.) Kun Árpád honvéd őrnagy és felesége	ugyanott
33.) Buba János lovassági főhadnagy	ugyanott
34.) Tóváry Béla őrnagy és családja	Balla Károlynál a Vasút utcában
35.) Dr. Petróczy József miniszteri tanácsos és zongoratanár felesége	Előbb Pataki Lajos ig. tanítónál, majd az Alvégen, s végül özv. Ágoston Andrásnénál Önteleken (Esze T. út)

36.) Dr. Kandó Ferenc járásbíró özv. felesége: szül. Szent-Imrey Éva és lánya, Judit	özv. Vitéz Harsányi Péternénél az Alvégen (Kossuth út)
37.) Szent-Imrey István huszár alezredes és felesége	ugyanott
38.) Czázó Fogarassy György banktisztviselő és felesége Szent-Imrey Márta	ugyanott (Fogarassy házaspár néhány hónap után Jászdózsára kérte át magát, ahol a férj édesanyja volt kitelepített)
39.) Mikecz Ödön földbirtokos és családja	ugyanott
40.) Perczel Vilmos kereskedő és családja	Pálóczy Péternél a Fő utcán (Kossuth út)
41.) Perczel György biológus	ugyanott
42.) Vígh Ferenc katonatiszt és családja	Mocskos Józsefnénál (Fekete tanyai Veress féle házban) a Bukócon (Erzsébet u.)
43.) Vígh László ügyvéd és családja	ugyanott
44.) Haraszti Péter állami alkalmazott és katonatiszt édesapja	Papp László bukóci malomtulajdonos házában, ami ma állami lakás (Erzsébet utca)
45.) Zimmer Ferenc, a Magyar Rádió egyik főszerkesztője és családja	ugyanott

46.) Tábor János földbirtokos, festőművész és felesége	ugyanott
47.) Visontay Jenő részvényes	ugyanott, majd a Sztálin út 139. sz. alatt (ma Andrássy út)
48.) Szalai Béláné és gyártulajdonos fia	a Horváth féle kastélyban a Bukócon (Erzsébet utca) ahol a Vörös Csillag TSZCS majorja volt
49.) Nagy Albertné és fia földbirtokos és malomtulajdonos	ugyanott
50.) Nagy Erzsébet Nagy Irén budaörsi malomtulajdonosok	ugyanott
51.) Hufnagel Imre bútorgyártó Iparos és családja	Belinszki Bertalannál a Rákóczi úton
52.) Sümeghy Adorján h. alezredes és második felesége, családja	Harsányi Andrásnál a Kis utcában (Rákóczi út)
53.) Sümeghy Olga, a honvéd alezredes első házasságából született leánya	ugyanott
54.) Sümeghy Adorjánné állami alkalmazott, a honvéd alezredes első felesége	ugyanott

55.) Dr. id. Bárcziházy Bárczy Istvánné, a férje miniszterelnökségi titkár, a Sztójay per koronatanúja volt	özv. Csáki Istvánnénál a Rákóczi úton
56.) Lichtenbacher Edit, ifj.Bárcziházy Bárczy István Svájcba emigrált államtitkár élettársa	ugyanott
57.) Tóth Csanád, édesanyja, lánytestvérei	özv. Dolláros Berencsi Károlynénál a Kis utcában (Rákóczi úton)
58.) Flech Erzsébet és idős nőtestvére kereskedők	ugyanott
59.) Dobos Béla és családja	ugyanott
60.) Dr. Radocsay Tibor tüzérfőhadnagy és nyelvtanár felesége	ugyanott
61.) Léderer Gábor és könyvkereskedő édesapja	ugyanott
62.) a Gyurcsó testvérek és édesapjuk, Gyurcsó György gyártulajdonos	ugyanott
63.) Flech Eszter, édesapja, testvére és annak családja	özv. Révész Gézánénál a Rákóczi út és a Móra köz sarkán

64.) Villághy László honvéd tábornok és felesége	Balla Gerzsonnál a Rákóczi úton, az egykori izraelita rituális fürdő épületében
65.) Dr. Sonntágh Gusztáv, a frankhamisítási per vezető ügyésze és a felesége	Balla Menyhértnél a Rákóczi úton.
66.) Gróf Károlyi György tábornok, földbirtokos és felesége	ugyanott
67.) Dr. Vitéz Törcsváry János honvéd ezredes és családja	Abod Imre ref. igazgatónál a Rákóczi úton
68.) Horváth József rendőrtiszt, kémelhárító és családja	ugyanott
69.) özv. Kobán Jánosné, katonatiszt és felesége	Siket Orosz Károlynál a Rákóczi (Kis) utcában
70.) Mándy Tibor földbirtokos és szanatórium tulajdonos valamint a felesége	ugyanott
71.) id. Vitéz Somogyváry Gyuláné, és a híres író és rádió-igazgató Vitéz Somogyváry (Freissberger) Gyula felesége (később érkeztek, a lakónyilvántartó könyv szerint nov. 10-én)	ugyanott
72.) Russ Lajos játékkereskedő és családja	Vajda Balázsnál a Rákóczi úton

73.) Petrányi János rendőrkapitány és felesége	özv. Harsányi Bélánénál a Kis utcában (Rákóczi úton)
74.) özv. Tóth Istvánné, a férje államtitkár volt	ugyanott
75.) Ifj. Tóth István hivatalnok és családja	ugyanott
76.) Zimmermann Jenő állami hivatalnok és tolcsvai szőlőbirtokos	ugyanott
77.) Dr. Sásdy Béla jogász és családja	Vajda Lászlónál a vasútállomás mellet (korábban Somogyi Bacsó, ma Kölcsey út)
78.) Dr. Sásdy János csendőr tábornok és családja	ugyanott
79.) Dr. Novier Károly közjegyző és családja	ugyanott
80.) Körtvélyessy Zsolt kötélgyártó kisiparos és családja	Kiss Gábornál a polgári iskola mellett, a Kölcsey utcában
81.) Varsányi Béla honvéd ezredes és felesége	Bötykös Bertalannál a Pázsit utcában (Széchenyi út)
82.) Weisz Salamon és felesége, selyemgyár-tulajdonos	ugyanott

83.) Zimmermann László borkereskedő	Vitéz Uzvölgyi (Mónus) Ferenc vendéglős és ecetgyár tulajdonosnál a Vasút utcában (az 1950-es években Kulák sornak titulálták az utcát)
84.) Törzsök Jánosné postatiszt és gyermekei	ugyanott
85.) Hegedűs Márta és jogász szülei	ugyanott
86.) Márton Ferenc honvéd ezredes és családja	ugyanott
87.) Dr. Vidosits Gyula újságíró és özv. Balla Jánosnénál családja	a Vasút utcában
88.) Dánielffy Dániel vezérkari ezredes és felesége	ugyanott
89.) Fehérváry István minisztériumi tanácsos és családja	ugyanott
90.) Filep Imre táblabíró és családja	Luby Jánosnál a Vasút utcában
91.) Kéthelyi Gyula tábornok és családja	ugyanott
92.) Szentandrássy Géza honvéd tábornok és családja, apósa és annak családja	Rácz Lászlónál, Vasút u 25.

93.) dr. Sztriha László kúriai bíró és családja	ugyanott (előbb a Bukócon a Horváth féle kastélyban – ma Erzsébet út 65 és a Debreceni Gyógyszergyár üdülője – majd indoklás nélkül kerültek Ráczékhoz a Kulák sorra.
94.) Molnár Gyula nyomozótiszt	ugyanott
95.) Dr. Aichner Albert ügyvéd és családja	ugyanott
96.) Sebeszta Ottokár csendőr ezredes és családja	Vajda Ferencnél a Vasút utcában
97.) Kováts Gyula adószakértő és felesége	ugyanott
98.) Sehr Gusztáv, a Kassa-Oderberg Vasút egyik vezetője	ugyanott
99.) Sehr Gyula egyetemi tanár és három idős lánytestvére	ugyanott
100.) Sehr Jenő állami jegybanki főszámadó	ugyanott
101.) Sehr Antal főkertész, botanikus prof	ugyanott
102.) Magiriusz Mária reszelőgyári részvényes	ugyanott

103.) özv. Dulácska Gézáné és leánya részvényesek	Gombos Andrásnál a Vasút utcában
104.) Vajcsek András jogász és családja	ugyanott
105.) Balogh Gábor rendőrkapitány és családja	ugyanott
106.) Fehérváry Andrásné nyugalmazott közhivatalnok és leánya	ugyanott
107.) Papp Jenőné (a férje honv. ezredes volt) és családja	özv. (Vércse) Ágoston Józsefnénél a Vasút utcában (Páskom szélén)
108.) Papp Kamilla	ugyanott
109.) Vécsey Gyula huszárszázados és családja	ugyanott
110.) Zsombolyay Béla h. tábornok és idegen-nyelvtanár felesége	(Pogány) Harsányi Sándornál a Vasút utcában
111.) Dr. Simonyi Árpádné, a Honvéd Kórház orvostábornok parancsnokának felesége	ugyanott
112.) Vilcsek András bankigazgató és felesége	ugyanott

113.) Mautner Jenőné, a híres vetőmagkereskedő felesége	ugyanott
114.) Dr. Barna György ügyvéd és családja	Harsányi Zsigmondnál a Vasút utcában
115.) Barna Péter rendőrtiszt és családja	ugyanott
116.) dr. Bárczy Pál a Községi Takarék jogásza és könyvelője a felségével, négy gyerekével	ugyanott
117.) Francois Cézár budafoki pezsgőgyáros, felsége, édesanyja: özv. Francois Cézárné és fia, a később érkezett Pál	ugyanott
118.) özv. Istvánffy Edéné Francois Mária és leánya, Mária pezsgőgyári részvényesek	ugyanott
119.) Török István ezredes	Karászi Józsefnél az Andrássy úton (Gégényi újsori részen) (a kitelepítéskor Sztálini út, majd Magyar Ifjúság és Vöröshadsereg út)
120.) Szalay Gézáné és fia	ugyanott

121.) id. Dr. Dobay József ügyvéd	ugyanott
122.) Dr. Toperczer Zsigmond ügyvéd (apja államtitkár volt)	ugyanott
123.) Dr. Toperczer Hanna Németországban végzett, elismert sugárbiológus, orvos biológus	ugyanott
124.) Theasdail Gaszton katonatiszt és több idegen nyelven beszélő felesége	ugyanott
125.) Zsóka nevű kerítőnő és Kati keresztnevű kéjnő	ugyanott
126.) Peterdy Károly h. tábornok és családja	özv. Berencsi Ferencnénél az Andrássy úton (Gégényi újsori részen)
127.) Hufnagel Vilmos mérnök és családja	ugyanott
128.) Hegedűs István jegyző és családja	ugyanott
129.) Tóth Gyula repülőtiszt, majd fuvaros	ugyanott
130.) Nemes Nagy Attila és szülei, gyártulajdonosok	ugyanott

131.) Dr. Vidra Béla István nyug. Bp-i rendőrfőkapitány és felesége	Mezősi Harsányi Jánosnál a Sztálin úton (Andrássy úton, a Gégényi út elején)
132.) Szekrényessy László játékgyári részvényes, faipari vállalat tulajdonos és családja	ugyanott
133.) özv. Vratarics Gyuláné Buzáth Anna költőnő, az Óceán verseskötet szerzője	ugyanott
134.) dr. Pápai Vratarics György min. osztálytanácsos, konzervatóriumi zenetanár, zeneszerző, felesége és Nóra (csecsemő) lánya	ugyanott
135.) Roszjárovits Ferenc nagykereskedő és családja	(Páva) Asztalos Károlynál az Andrássy úton (a Pocán)
136.) Szelnár Aladár bankár és felesége	ugyanott
137.) Visontay (Borkesz) Ervin katonatiszt és családja	ugyanott
138.) Hegyi Dezsőné kőbánya tulajdonos	előbb Tódor Bertalannál a Thököly úton, majd Páva Asztalos Károlynál az Andrássy úton
139.) Gróf Hessenstein Sándor földbirtokos és családja	Balla Zoltánnál az Andrássy úton (a Pocán)

140.) Dr. Tormássy Dezsőné és leánya, férje orvostábornok volt	Szécsi Károlynál az Andrássy úton (a Poca dombon)
141.) Tranger József papírgyáros és orvostanhallgató fia	ugyanott
142.) Tranger Jenő papírgyári részvényes	ugyanott
143.) Varga János cipészmester és családja	Nagypál Ferencnél az Andrássy úton (a Pocán)
144.) Varga János katonatiszt és családja	ugyanott
145.) Mocsáry Nándor és családja, gépgyár tulajdonos	Kocsi Józsefnél a Pocán, majd Márton Gyulánál Önteleken (a Nyílotában, az Esze Tamás úton)
146.) Mocsáry Tibor és családja gépgyári részvényes	ugyanott
147.) ifj. Mocsáry Nándor gépgyári részvényes	ugyanott
148.) Radovits Lajos köztisztviselő és családja	Márton Lajosnál az Öntelek dombján (Esze Tamás út)
149.) Nagy Ervinné köztisztviselő	ugyanott
150.) Dr. Pálffy Aurél jogász és családja	Szabó Albertnél Önteleken, a dombon (Esze Tamás út)

151.) Vécsey Zoltán agrármérnök és családja	özv. Nagy Boldizsárnénál az Öntelek dombon
152.) Piacsek Zoltán törökországi követségi dolgozó és családja	ugyanott
153.) Barovits József külkereskedelmi képviselő és családja	ugyanott
154.) Churdusch Jenő követségi dolgozó	ugyanott
155.) Dr. Zlinszky György professzor, botanikus, az Országos Kertészeti Szövetség titkára és családja	Márton Sándornál Önteleken, a Nyilotában (Béke tér)
156.) Szittyay Dezső budapesti főpostamester és családja	ugyanott
157.) Zorkóczy Pál h. ezredes és családja	ugyanott
158.) Takácsy Lajos h. őrnagy és családja	ugyanott
159.) Takácsy Mária kegyesrendi nővér	ugyanott
160.) Walkó Károly százados és családja	Szántó Józsefnél az Öntelek dombon (Esze Tamás út)

161.) Szerednyey Szopek Béla rendőrségi szakember és családja	ugyanott
162.) Dr. Schirilla Aurél tanácsvezető bíró	ugyanott
163.) Dr. Petrencs Miklós hadbíró ezredes és családja	Nagy Sándornál Önteleken (Esze Tamás út)
164.) Tuna Imre nyomozó őrnagy és családja	ugyanott
165.) a Terbócz fivérek, akiknek aranykulcsos minisztériumi főtanácsos volt az apjuk	ugyanott
166.) Vitéz Szívy Ferenc huszár alezredes és felesége	előbb Szőke Gyulánál a Fő utcán, majd özv. Ágoston Andrásnénál Önteleken (Esze Tamás út)
167.) Szívy Judit	ugyanott
168.) özv. Göttinger Gyuláné részvényes	Papp Antal ref.isk.ig.-nál a Pátrohai úton
169.) Tarnay József ezredes	ugyanott
170.) Dr. Stöckl Zoltán orvos és édesanyja	Nagy Zoltánnál, a Vay Á. utcában
171.) Stöckl Géza katonatiszt	ugyanott

172.) Horony Pálffy Aurél minisztériumi főtanácsos és felesége	ugyanott
173.) Ugray László h. tábornok és családja	Kürthy Ferenc főjegyzőnél a Vay Ádám utca 5. (Tiszavég)
174.) Szalay Zoltán építészmérnök és családja	ugyanott
175.) Stief László vezérkari ezredes és felesége	ugyanott (1951. őszén a kitelepített állatorvos fiúkhoz, Álmosdra kötözhettek)
176.) Tápay Miklós magyar királyi honvéd alezredes, a felesége, medikus Miklós fiúk, és lányuk a műszaki szerkesztő Tápay Gabriella	ugyanott
177.) Barócsi István repülőtiszt és családja	özv. Szántó Kálmánnénál az Öntelek dombon (Esze Tamás út)
178.) Richáldy Csaba és szülei	ugyanott
179.) Lóbach Gyula katonatiszt és felesége	Balla Józsefnél a Dombrádhoz tartozó Kukuló tanyán
180.) Szabó Lőrincné és sportoló (úszó) lánya	ugyanott
181.) Than Szilárdné és fia részvényesek	ugyanott

182.) Miklós Ferenc vezérezredes és családja	Árokszállási Bélánál a Kukuló tanyán, a falutól cca. 5-6 km-re, ma az önálló Újdombrád település része
183.) Ferwagner Lőrinc borkereskedő és családja	ugyanott
184.) Hegedűs Sándor főjegyző és családja	ugyanott
185.) Egy neves budafoki borkereskedő és pincészet tulajdonos házaspár, a fiúk és felesége, valamint a fiatal pár két gyermeke	id. Róka Ferenc dombrádi kisiparosnál Rákóczi út-Szoroska (ma Móra köz) sarkán

A szerző elnézést kér mindazoktól, akiknek a nevére az adatközlők már nem emlékeztek, vagy nem pontosan emlékeztek, esetleg a foglalkozásukat és a családi állapotukat is pontatlanul sikerült rögzíteni, vagy kimaradtak a névsorból.

Melléklet

Sz Lukács Imre interjúja Dr. Bárczy Pállal, egykor Békéscsabán élő dombrádi kitelepítettel, 1982. februárban, a Tiszatáj c. folyóirat részére készült. Az 1980-as évek elején még nagyon erős volt a párthatalom. Mindenre kiterjedt a figyelme, nemhogy egy ilyen témájú írás elkerülte volna az akkori apparátusnak figyelmét. Minden esetre a kor szelleme alig érződik az igen érdekes és értékes íráson! A Tiszatáj c. folyóirat körül gyülekező, szókimondóbb újságírók írásai miatt azonban abban az időben a szerkesztőségbe épített besúgók és a szegedi párt-bürokrata cenzorok jelzései olyan nagy port kavartak, hogy a szerkesztőséget teljesen át is alakították. Nem tudható, hogy ezt az írást is a kifogásolt, vagy észrevételezett cikkek közé sorolták-e. Tény, hogy a Kritika c. folyóirat 1987/1. számában is leközölték az interjút. A kitelepítés szempontjából érdekesnek tartottam az interjú részleteit, ezért teljes terjedelemben mellékeltem.

Sz Lukács Imre:

Tiszta Kenyér

Békéscsabán, a városszélen gyalogolok. A Dobozi út 20. szám alatt családi ház. Kis kert, öregedő melléképületek. Névtábla a kapun: Dr. Bárczy Pál. Benyitok. A verandán toporgok, beljebb kerülök az előszobába, köszöntgetek, üresnek tűnik az otthon.

Barna, kényelmes, öreg bútorok, sok könyv, és festmények a falakon. Tárva-nyitva minden. Nézem a képeket, a legtöbb amatőr munka. Táj és idill. Rend és tisztaság, nyitottság fogad. Újra kimegyek a kertbe, várom a gazdát, talán a szomszédból megérkezik. Akkor fedezem fel, a kert sarkában módosan kapálgat.

A szobába telepszünk. Dr. Bárczy Pál fiatalosan mozog, bár a haja galambfehér, a szeme kék, fehér bajuszt visel, arca nyílt és nemes. Jó kedélyű. Az asztalon édesöccsének, Bárczy Jánosnak Vádirat c. könyve. Provokálom az öreget.

– Nem vagy irigy, hogy író az öcséd?

Dr. Bárczy Pál: – *Nem. Rettenetesen féltettem szegényt, mert régen megvakult, de nem adta fel, nem akart kiközösített lenni. Idáig már eljutott. Szeretjük egymást, büszkék vagyunk egymásra, főleg én rá. Ő is talán rám.*

– Úri családból származol. Gondolom gyerekkorodban nem ismerted a szükséget, csak a szépre és a jóra emlékezel. Nagyon tévednék?

Dr. Bárczy Pál: – *Régi érdekes, törzsökös magyar családból. Annak idején II. Andrásig visszavezették a családfánkat. Olyan hétszilvafás entellektüel, katonáskodó hősök, bírók és tisztességes középosztálybeliek. Apai nagyapám pénzügyi igazgató, anyai nagyapám pedig kúriai bíró, olyan ember, aki Lipót-rendet kapott, de nem ment el az audenciára, le se szarta, kérlek, a Habsburgokat, úgy gyűlölte és csak forrt benne a keserűség, hogy egy Habsburg kutyáért fog meghalni valamelyikük. Apám mintaszerű tisztviselő, az egész kommünt végigszolgálta Kunfi népbiztos mellett. Ő kapcsoltatta le az aranyvonatokat, amikor kivonultak a románok, s az egész kincstári készletet így mentette meg. Ennek ellenére, tisztes szegénységben éltünk. Hiába befolyásos az apám, s rendszeresen nálunk tarokkoztak a miniszterek, ennek ellenére kevés a pénzünk, rossz kis cselédlánnyal vezette anyám a háztartást, bár méltóságos asszonynak titulálták. Megnyílt a szemem a viszonyokra, úgy megnyílt, hogy az nem is igaz. Amikor tönkrementünk, s behívtak katonának, általános testi gyengeség miatt kiselejteztek. Ezt én annyira szégyelltem, hogy megkérvényeztem, hívjanak be ismét egy év múlva, s akkor írásban nyilatkoztam, hogy testi gyengeségem ellenére is katona akarok lenni.*

– Miért ragaszkodtál annyira a mundérhoz?

Dr. Bárczy Pál: – *Bennem, s a családunkban a haza iránti kötelességérzet magas fokú. Ne feledd azt sem, akkor már anyatejjel magunkba szívtuk: Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország, a Trianon csak játék! Komoly erkölcsi, vallási nevelést kaptam a piaristáknál, kezdve az alapoknál: Ne ölj!, Ne lopj! Stb. Ugyanakkor a társadalom azt szajkózta, gyűlöld a tótot, a románt, csak a magyar az ember! Ez erkölcsi összeütközéshez vezetett, betegesen érzékenyen reagáltam ezekre, olyan disszonanciát okozott, ami már nem is igaz. Mikor aztán önkéntes katonának bevonultam, még jobban kinyílt a szemem bizonyos dolgokra. Olyan szakadék tátongott közöttünk – a misere plebs, a szegény adófizető nép és mi, urak között, – mert nekünk érettségink, s egy karpaszományunk volt, hogy az már nem is igaz. Külön ember tisztította a csizmámat, külön a lovamat. Mi együtt étkeztünk vagy mulatozhattunk Horthy szárnysegédeivel. Imádtak az embereim, mert ki jön velem? – módszerrel és irtó nagy fatalizmussal csináltam végig azokat az éveket, dacára annak, hogy házasember voltam. Mindenre vállalkoztam, s a hajam szála se görbült meg. Ez már szinte humorosnak tetszett.*

– Nyugatra nem akartál távozni?

Dr. Bárczy Pál: – *Szent meggyőződéssel maradtam. Már a feljebbvalóimnak is megmondtam: engem inkább most csukjatok le, mert Sopronon túl egy lépést sem teszek. Lehet, hogy nevetségesen hangzik, de az itt élned, halnod kell bennem valósággá vált. Különösebben nem ideológiai, világnézeti alapon, csupán azon a gondolaton, mi lett volna, ha a tatárdúláskor Dalmáciába szaladnak az őseim? Vagy később, más megpróbáló időkben, mondjuk: Rodostóba távoznak Rákóczival, Amerikába Kossuthtal, ki maradt volna itt magyar? Az én családom mindig tudta a kötelességét. Ezer lehetőségem kínálkozott. Bárczyházi Bárczy István, apám unokatestvére, aki a miniszterelnökségen titkár, s koronatanú a Sztójay-pörben, csak hozzásegített, hogy Nyugatra települjek. Nem fogadtam el. Ez ma is él bennem. Jól beszélek németül, angolból eredetiben olvasok, láthatod (felvesz az asztalról egy angol nyelvű folyóiratot), de eszembe se jutott, extra Hungaria non est vita, ha van is élet, de nem az az élet. Kapcsold ki akár a magnót, de még folytatom, ma is érzem, nagy szükség volt arra, nagy szükség volt arra, hogy mindez megtörténjen velünk. A Szekfű-féle neo-barokk nacionalizmusnak, amit Bethlen István csinált, aki egy nagy magyar volt, kérlek, ehhez kétség se férhet, már akkor a világon sehol, és az egész Európában sehol nem lehetett létalapja. A csehek demokratizálódtak, a románok úgyahogy, csak mi tartottuk, csak mi erőltettük azt a merev vonalat. Akkoriban vicc is szólt róla: Magyarországon még forradalmat is csak gróf tud csinálni, Károlyi Mihály. Ez lehetetlen állapot, s ami történt, az a világégés, áldozattal kellett, hogy járjon, éppen úgy, mint az inkvizíció. Az az időszak egy lázas gyermekbetegség, amelyen át kellett esni.*

– Sokra értékeled a grófokat. Nem ilyen egyértelmű a megítélésük. Vagy ezt csak akkoriban gondoltad így? Az áldozatvállalást meg napjainkban?

Dr. Bárczy: – *Akkor egyedül attól tartottam, hogy nem állunk meg Magyarországon, továbbvisznek. Két hónap múlva már beletörődtem, mondtam is mindenkinek: higgyétek el, megérdemeltük a sorsunkat. Nem személy szerint mi, hanem a történelmi osztályunk. Hiszen, aki ismerős a történelemben, tudja, hogy ennek a középosztálynak a kilencven százaléka jelentette a történelmi Magyarországot. Tudásban, nemzeti öntudatban, nemzeti érzésből a parasztember nulla. Apámat bevették a határ-kiegészítő antant-bizottságba, Trianonnál. Mesélte, hogy a sátoraljaújhelyi községek deputációkat küldtek: őket Csehszlovákiához csatolják! Pedig egy szót se tudtak tótul. Akkor miért? A Kassai piacra jártak, s az érdekük így kívánta. Így nézett ki a magyarság. Hogy ez a népcsoport megmaradt itt ezer évig, mégis csak egy nemzeti öntudatnak köszönhető, például Kazinczytól kezdve, a nyelvi megújulástól, amelynek érzelmi, szellemi háttere is kialakult. Hidd el, az ilyen mozgalmakat nem az egyszerű emberek csinálták, akik írni-olvasni sem tudtak! Szeretném, ha ezt le is törölnéd a magnóról.*

– Miért törölném le? A gondolat, a tapasztalat, a vélemény nem bűn, még akkor sem az, ha hamis. Hiszen minket kifelejtettél a nemzeti öntudatból és a történelmi Magyarországból, éppen az érdekeken alapuló gondolkodásunk ürügyén. Mi lettünk volna a nemzetárulók?

Dr. Bárczy Pál: – *Nem. Csak a felelősség, a cselekvés, a lehetőség is leginkább a középosztályra hárult. Sok rendes emberrel találkoztam az életben, olyanokkal, akik a régi fogalmakkal mérve nem tartoztak a történelmi kö-*

zéposztályba, s nagy szerencsémre, mindig kialakítottam magam körül egy kis csoportot, amelyik az én elgondolásaimmal szinkronizált. A nézeteimet a magáévá tette. Ragyogó partnereimmel tudtuk a témát. El se hiszed, 1941-ben SAS behívót kaptam, s elbúcsúztam a barátaimtól, a társaságban kijelentettem: vesztett háborúba indulok. Mindjárt rám förmedtek, hogy mondhatok ilyet? Megnéztem előtte a térképet, és ismertem a viszonyokat. Németország a legapolitikusabb ország. A legengedelmesebb és legértelmesebb ember, ám ha minden orosz településre csak öt német jut, akkor otthon ki maradna? Oroszországot legyőzni nem lehet. Éppen olyan, mint ahogy Kínával és Indiával nem tudnak semmit sem kezdeni, akkora terület, akkora népesség.

– Miért nem adtad fel? Gondoltál rá? Főleg az utolsó megpróbáltatásokra gondolok.

Dr. Bárczy Pál: – *Nem is akartam. Bennem olyan hatalmas kötelességérzet volt a családom, a feleségem iránt, ami talán ma ritka. Huszonnégy éves koromban nősültem, s az első gyermekünk három évig élő-halott. Az ő tragédiája véglegesen összekötözött minket. Három évig tartottuk egymásban a lelket, hitegetve magunkat, hogy majd csak meggyógyul, pedig tudtuk, hogy reménytelen. (Most elérzékenyül.) Máig is érzem a lelkiismeret-furdalásom, hogy megöltük a gyermekünket. Az orvos megmondta, megműti, de nem valószínű, hogy sikerül. A jövőnk érdekében vállaltuk, szemünk fénye, egyetlen gyerekünk, és a műtét után három óra múlva meghalt. Utána a feleségem négy remek gyereket szült. Az élet mindig folytatódik, át kell lépnünk ezen a küszöbön. Mi az óta nélkülözhetetlenek vagyunk egymásnak. Ha térden csúszva kellett volna a háborúból hazajönnöm, akkor is hazajövök. Érted?*

– Igen értem. A mai értelmiségre ez nem jellemző. Puhább. Hamar feladja a küzdelmet, feladósak a fiatalok.

Dr. Bárczy Pál: – *A fiatalokat elvekkel és doktrinákkal nem szabad nevelni, csak példaadással. Apám naponta 16 órát dolgozott. Amikor hazavittem az első intőt, akkor csak annyit mondott, miközben aláírta: az élet olyan harc, amelyben a muníció a tudás. Ezt te magad szerezd meg magadnak. Hát úgy vállalj felelősséget magadért! Ezt az óta is érzem, s emelt fővel megmaradtam az én sorsfordulóimban. Latinból is azt tanították: teher alatt nő*

a pálma. Ezt a súlyt az én gyerekeim megkapták a társadalomtól. Mikor Dombrádon éltünk, három kilométerről hordták a jó ivóvizet. Vagy mikor Kótpusztán, úttalan utakon tört a legkisebb fiam csapást a tanyai iskolába. És mind elismert, diplomás ember. Nahát, a fiaim (elérzékenyül, köhécsel és elfullad) talpig emberek. Kitűnően érettségizett mind a három. Persze nem vették fel őket előbb a gimnáziumba, annak is hosszú a sora.

– Nagyokat ugrunk. Térjünk vissza Dombrádra, a megpróbáltatások idejére, amikor hatan laktatok egy szobában. Hogyan telepítettek ki benneteket Budapestről?

Dr. Bárczy Pál: – *A barátaim próbáltak segíteni, elvitték megőrzésre a különböző tárgyaimat, némelyik sokat is segített, mert nem adta vissza, amit magához vett. Ötvenkilós csomagot cipelhettünk személyenként, a legszükségesebbet válogattuk össze, ágyneműt, varrógépet, és este tízkor vártuk a teherautót. A kis cselédlányunknak mondtam, hogy ami itt maradt, azt vegye magához és menjen férjhez. Használja. Én biztonságban éreztem magamat, semmi bűnöm, semmi szégyenkeznivalóm, előtte tárgyaltam Vas Zoltánnal, Gerő Ernővel, csak ismernek. Azt hittem, az egész személyi bosszú, és a lakásért történik az egész. Valami káderek kapták meg aztán, visszahallottam, hogy kilónként öt forintért lehetett rakodni, kép, szőnyeg, nem számított, ki mit akart megszerezni. Évek múlva, amikor Kótpusztán éltem, elég nagy nyomorban, egyik ügyvéd barátom írt, hogy a fővárosban elkobzott javak osztályán 2749 forintot a nevemre félretettek, adjak be kérvényt. Ez a formális elszámolás maradt a kiárusításról.*

– Hogyan vittek el titeket?

Dr. Bárczy Pál: – *Estére vártuk a rendőröket, de csak hajnalban érkeztek. Már a parkettán feküdtünk. A hórukkos emberek felrakodták a batyukat. Az egész utcából sok családot költöztettek, az angyalföldi rakodóra irányítottak, s ott a holminkat tehervagonokba dobálták, mi meg beszálltunk a személyvonatba. Mellettünk Barna ügyvéd családja kapott helyet, s kiderült, hogy egy kulákhoz vagyunk beutalva, a Vasút utcában. A feleségem áldott állapotban utazott. A vonatban csak ülni lehetett, kimenni nem, s az ablakhoz állni sem. Engem már este telefonon értesítettek, hogy a szerelvényen Valkó Károly százados és felesége majd megjátsszák, hogy vöröskeresztesek, s végigjárják a vonatot. Úgy is történt, az önálló akciójuk sikerült, bár gyógy-*

szerük semmi, csak aszpirin. Viszont jólesett. Őket is Dombrádra száműzték. Hajnalban Nyíregyházán átrakodtak a keskenyvágányúra, ott már nekünk is tehervagonok jutottak. Dombrádon, az állomáson sorban álltunk, ott történt meg a számbavétel. Kiabálták a neveket, ki hol lakik. Az előbünk kirendelt kulákság várt és dolgozott: a batyukat, holmikat rakodta. A feleségem rosszul lett, és a váróterembe kísérhettem. (Megint elérzékenyül, látom, hogy könnyes a szeme.) Kapott egy injekciót, ugyanis a faluba kitelepített orvos, Dr. Orsós János már tudta, hogy jövünk. Neki Pestről megtelefonálta egy jó barátom, akivel a piaristáknál együtt jártam, Kratochwill Ede, s akinek a lányát később a fiam vette el.

*– **A kirakodás miért emlékezetes még számodra?***

Dr. Bárczy Pál: – *Kiabálnak a rendőrök...Károlyi József! Senki nem jelentkezik. Újabb kiabálás: Károlyi József! Megint nincs jelentkező. Hol az a Károlyi József? Miért nem jelentkezik, ha a nevét hallja?*

– Mert Károlyi József bárki lehet, én gróf Károlyi József vagyok – szólalt meg egy öregúr.

– Rokona gróf Károlyi Mihálynak?

– Kitagadtuk.

– Kérlek szépen – mosolyog most dr. Bárczy Pál – az előző napon saját sofőrjével és saját gépkocsiján leküldte az ágyát Dombrádra. Elnézett már minden fölött, 75 éves lehetett.

– Találkoztál ismerősökkel?

Dr. Bárczy Pál: – *Három családot helyeztek el a gazdámhoz. Egyik a Francoisék, bizonyára hallottál róluk, budafoki pezsgő-gyárosok. A Pali fiúk akkor éppen rács mögött ült valami izgatásért és később érkezett utánuk. Ez a család négy tagból állt, a Fáni néni vezényletével, ők egy háromszor két méteres szobán osztozkodtak. Jó magyar ember, Harsányi Zsigmond kiabálta a nevünket az állomáson, s lovas kocsin hordott be a községbe. Doktor úr, egy hajóba kerültünk, sóhajtozott. Ő is olyan kulákká tett kulák, húsz holdon gazdálkodott és akkorra annyira elszegényedett, hogy amikor Pestről csomagban két kenyeret kaptam, egy felet neki adtam. Alacsony, nagybajuszú, csizmás, református, jó beszédű ember volt. Előtte nap a három szobát kitakarították és azon osztozkodtunk. Említettem már, hogy Barna ügyvéd felesége, menye, kis unokája is odakerült, a fiúk éppen katonáskodott, később jött utánuk.*

*– **Miből éltél, Pali bácsi? Miből tápláltad a családod?***

Dr. Bárczy Pál: – *Akkor kaptam a csökkentett, háromszáz forintos nyugdíjamat, de a következő évben azt is leállították, mert még nem töltöttem be a hatvan évet. Azonnal aratást vállaltam Zsiga bácsinál, csupa vér volt a kezem, hánytam a kévét az asztagra, s ezért csak naturáliát kaptam. Kérlek szépen, egy állandó cselédjétől, aki a falu szélén élt, s aki világéletében nála dolgozott, és Harsányi úrnak szólította a gazdát, hát én többnyire attól kaptam kosztot. Ő létezett akkor. Ha krumplit szedtünk, akkor ennivalót adott és egy vödör krumplit. És képzeld, kérlek szépen, amikor negyven kiló krumplim összegyűlt, kiabált a rendőr, hogy azt elviszi. Azért se! De elviszi, mert én így mentem a kulákot. Ha nem szolgáltatom be, elvitet a Hortobágyra. Akkor se! Legközelebb hiába jött, be se mentem az őrsre. Miért nem jelentkezik maga az őrsön? Azt mondta a bajtársa, ne is lásson engem! Így éltünk, engem kézről kézre adtak az egyéni gazdák, vagy a kulákok, mint részes számolójukat a cséplőgépnél. Részben megbíztak bennem, részben pedig így segítettek rajtam.*

*– **Egyéni gazdáknak csépeltetek?***

Dr. Bárczy Pál: – *Igen. Őket képviseltem mindig. Minden talpalatnyi földet kihasználtak, én is csináltam minden paraszti munkát, babot csépeltem, télen következett a dohánysimítás, a tukarcsolás, így telt el rajtam a nyár és a tél. Más munka nem került.*

*– **Kenyeret kaptatok, vehettetek?***

Dr. Bárczy Pál: – *Kenyeret? Megbecsültük a tiszta kenyeret. Annyi jegyünk volt, de kenyér az nem. Már hajnali kettőkor sorban álltunk, egymást tapostuk, téptük, betörtük az ablakot, és délelőtt tízkor hazakullogtam, hogy nincs egy falat kenyér se. Érted te ezt? Ott a beteg feleségem, a három gyerek, majd négy gyerek, ugrálnak, sírnak előtted, és nincs mit enniük. A falusi gazdák önellátásra rendezkedtek be, már ahogyan ezt akkor megtehették. Hemzsegett a sok pesti, ez a mifélénk, s csak két helyen történt az osztás. Szerencsére, mihelyt lehetett, a megyei építőipari vállalthoz kerültem és dolgoztunk Vámosmikolán, Vásárosnaményban áruházat építettünk, mikor mit, és ott jegyre vásárolhattam kenyeret és szombatonként vihettem haza.*

Ha száraz, ha egyhetes kenyér is, de megmentett az éhenhalástól. Ahogy megérkeztem, szinte széttéptek a gyerekek. Rendőrségi engedéllyel járhattam haza az építkezésről. (Megint elcsuklik a hangja, s ilyenkor nehezebben szedi a levegőt, ideges is kicsit. A felesége ebédet készít, később telepedik mellénk.)

– Hogyan szült a felséged és hol? A kulákházban?

Dr. Bárczy Pál: *– Minden gyerekét betegen hordta ki. Vesegyulladással. Ágyban feküdt, de ott nem lehetett feküdni, s hiába kértem engedélyt a rendőrségen, hogy a kórházba szállíthassam. Nem engedték. Akkor a postára oldalogtam és egy rendes postáskisasszony megengedte, hogy telefonáljak. Én, kérlek szépen, ugye beszéltem a mentőknek, mint a falusi rendőr, és kértem, hogy jöjjenek egy beteg asszonyért, itt és itt várom őket. Úgy is történt. (Elnémul kis ideig, könnyes a szeme. Fáj nekem, hogy megbolygattam a múltat, és szégyellem is magam, mert irtózatos vaksággal, olyan hihetetlen nagy hittel közlekedtem akkoriban a világban. Elbódított a borospohár, s mindezek ellenére boldog voltam. Pedig a szülőfalumtól pár kilométerre üzemeltek már a kitelepítő táborok.)*

– Így vitték a feleségemet kórházba, tisztességgel ellátták, megszületett legkisebb fiam, s egy hét múlva, mikor megkaptam az üzenetet, hogy már mehetek értük, a rendőrségen jelentkeztem. És akkor nem vacakoltak semmit, hogy került oda, egyből engedélyezték a hazatérésüket. Tömött autóbuszon döcögtünk. Nagy kupira hasonlított az ország, ha bátrabb az ember, akkor többet mer, és többet csinál, de hát apró gyerekekkel? Az egyik szomszédom butaságot követett el, és a családjával együtt Ebesre telepítették. Itt mégis faluközösségben éltünk, nem juhhodályban, hanem szobában.

– Iskolába jártak a gyerekek?

Dr. Bárczy Pál: *– Igen.*

– Megismerkedtetek a nyomorral. Ruházkodni se tudtatok, élni sem. Ünnepre emlékszel egyáltalán?

Dr. Bárczy Pál: *– Karácsonyra öt fenyőfa érkezett Pestről, a rokonoktól, ismerősöktől, és annyi mákos bejgli, hogy még februárra is tartalékoltunk.*

– A csomagokat nem ellenőrizték a rendőrök?

Dr. Bárczy Pál: *– Nem. Tíznaponként razziáztak, éjjelenként bevilágítottak, hogy megvagyunk-e még? Bolondok lettünk volna elmenni.*

– Milyen névre kereszteltétek a kicsit?

Dr. Bárczy Pál: *– Ági a legidősebb, akkor tizenegy éves, Palkó tízéves, Zsolt kilencéves és Gergely kéthónapos. Közszavazással döntöttünk a nevéről, a nagyobbak éppen az Egri csillagokat olvasták, s a könyv hatására kereszteltük meg. Én keveset tartózkodtam közöttük, mert mihelyt lehetett, az építőiparban helyezkedtem el. Egyik brigádtársam, Tóth Csanád tizenöt éves, akinek az apja a Nemzeti Újság főszerkesztője volt, s a SZU-ban halt meg. Különböző munkán együtt dolgoztunk, lelkes, becsületes embert neveltem belőle. Őt az anyjával és két nővérével telepítették ki. Amikor megengedték, illetve megszűntették ezt a kényszerhelyzetet, ő Pannonhalmán végezte a gimnáziumot, s az ötvenhatos események idején Amerikába távozott. Onnan tudom, hogy él, mert Boldizsár Iván (aki szintén a piaristákhoz járt) az Élet és Irodalomban megírta, hogy amikor a koronát visszahozták Magyarországra, az amerikai küldöttség tagjaként ez a Tóth Csanád hazalátogatott és Boldizsár Ivánt felkereste. Szóval annak idején én hátul fogtam a 120 kilós malterosládát, ő meg elől.*

– Miben szenvedtetek legnagyobb szükséget?

Dr. Bárczy Pál: *– Az élelemben. Nem is annyira a pénz számított, hanem a beszerzési lehetőség. Nem mindig sikerült hét végén két kenyeret hazavinnem. Télen meg az építőiparban szünetelt a munka, képzeld csak a helyzetünket. Akkor zsákokkal bukdácsoltunk a határban, érdeklődtünk, hol találtak krumplit, a hantokat szétrúgtuk, a havat lekapartuk és szedegettünk össze néhányat. Találni kellett! A jó termőföldeken hajnaltól estig 5-10 kiló krumplit is zsákmányolhattunk. A sáros talajon, amit csak ki tudtunk kaparni, kiszedtük a földből, még a gyűszűnyi gumót is. Az életet jelentette. Akadtak közöttünk, főleg a fiatalabbak, akik gyógynövénygyűjtéssel foglalkoztak. Csapatostól vonultak és még énekeltek is.*

– Ki szervezte a gyógynövénygyűjtést?

Dr. Bárczy Pál: *– Dr Zeer botanikus, tanárember, már idősebb és három nővérével viselte el a kiközösítőt. Kérem csinálni növénygyűjtést – mondogatta mindenkinek, levelezett a földműves-szövetkezettel és a feketegyökértől kezdve, összeszedték a gyógynövényeket a határban. Kaptak érte pénzt, de ezt a munkát még a cigányok se vállalták.*

– Rendesen fizettek érte?

Dr. Bárczy Pál: *– Nem tudjuk mi azt.*

– A falu befogadott titeket?

Dr. Bárczy Pálné: – *Rendes emberek éltek ott, csupa kulák, drága ember. Én négy gyerekkel nem járhattam sehová, de minket is segítettek, kenyeret adtak, az uramért meg egyenesen rajongtak.*

– Milyen csasztuskákat énekeltetek?

Dr. Bárczy Pál: – *„Gyógyfűgyűjtés ja de fontos*
Gyógyfűgyűjtés jaj de jó,
Gyerünk ki hát a Tiszához
Mind a nyolcan halihó!"

– Nem zaklattak benneteket?

Dr. Bárczy Pál: – *Kétszer kerültünk szekatúrába. A békekölcsönjegyzés idején becitáltak minket a községházára. Ott rendőr posztolt a kijáratnál, gondolkodni kellett, amíg le nem jegyezte mindenki a békekölcsönt. A nagyteremben ücsörögtünk a földön, és óránként egyenként behívtak az irodába. Na jegyez már? Nem? Menjen vissza akkor és törje a fejét! Reggel hattól este tízig ezt játszottuk, és másnap újra. Nekem 300 forintot írtak elő, képzeld csak, kérlek, hatan éheztünk, kenyérkereset olyan, amilyen, de hat szájra egyedül kerestem, bár akkor még kaptam a háromszáz forint nyugdíjat*

Dr. Bárczy Pálné: –*A rendesebb emberek sokat segítettek.*

– Találkoztál azóta velük?

Dr. Bárczy Pál: – *Nem. Nem jártam arra. Palkó fiam, aki Miskolcon docens, autóval meglátogatta a Harsányi családot. Annus néni még él, Zsiga bácsi (már akkor) meghalt. A fiúk a téeszben dolgozik.*

– Mivel tüzeltetek?

Dr. Bárczy Pál: – *Fával. A Tisza-parton a gazdák fákat vágtak ki, hatalmas tuskókat, s mentünk segíteni, természetben honorálták. Eljártunk rőzsézni és kérlek szépen, kukoricaszárat, napraforgószárat szedni. A szomszédnak segítettem fát, s léceket vágni. Ezekből kaptam, és mindjárt csináltam egy kalitkát, ágybetétet raktam rá, s ezt neveztük emeletes ágynak. Gergely meg kosárban aludt.*

– Hogyan ruházkodtatok?

Dr. Bárczy Pálné: – *Én varrtam. A nagyapa halála után maradt ruhanemű, azokat alakítgattam át. Szerencsére a varrógépemet levittük Dombrádra. Nem élhettem úgy a többiek között, mint Tóth mama meg a két lánya, ők voltak a központ. Mindig otthon ültem.*

– Nem emeltek ki közületek senkit?

Dr. Bárczy Pál: – *Egy tiszttársamat hamarabb kitelepítették a Hortobágyra. Aztán rövid idő múlva megjelent a pesti lakásomon. Elmondta, hogy ő nem ismer engem, de még inkább én ne ismerjem őt soha többé, nem is találkoztunk. A feleségével együtt elvállalta, hogy embereket figyel, meg ami ehhez hasonló. Nyilván őt is figyelték. A szívemmel vacakoltam már a hatvanas évek jó közepén, amikor üdülni beutaltak. Az asztalnál beszélgettünk, iszogattunk. Két fiatalember is bekapcsolódott a kedélyes diskurzusba. Megkérdeztem tőlük, honnan vannak? Megneveztek egy gyárat. Pár nap múlva szóltak, hogy Pali bácsi, tessék csak kijönni. Amikor magunkra maradtunk, felvilágosítottak, hogy belügyes főhadnagyok, s minden turnusba beépülnek. Egyikőjük beleszeretett egy lányba, az esküvőjükre is meghívtak. Jókat beszélgettünk, kirándultunk, a nevüket nem árulom el. Azóta már sokra vitték, nekem is nagy elégtétel: ez én vagyok, aki előtt ennyire kitárulkoznak, hogy félni sem kell. A szobájukban megmutatták a magnóberendezést. Az előző szilveszterkor a színészek között vettek fel anyagot, malacságokat sutyorogtak, trágár nótákat énekeltek. (Most heherész.) Embernek láttak engem, látod, kérlek szépen, ezért is megérte ilyennek maradni.*

– Soha nem jutott eszedbe, hogy szembefordulj?

Dr. Bárczy Pál: – *Soha. Bizonyosra vettem, hogy az idő majd korrigálja ezt. Írni, olvasni alig tudó emberek nem vezethetnek egy országot, egy népességet sokáig. Ne haragudj kérlek, ez így igaz, meg kellett várni, hogy felnőjön egy újabb generáció!*

– Mikor változott a sorsotok?

Dr. Bárczy Pál: – *Éppen a bal bokámat kificamítottam az építkezésen, táppénzes állományba szorultam, 1953-ban. Szeptemberben szabadították fel a falut, összekapartuk a pénzt és Pestre utaztam. Előtte Kisvárdán kúpolót (öntődei kemencét) építettünk. 50 kilós cementes zsákokat hordtam naponta. Akkor kaptuk a hírt, hogy Sztálin meghalt. Rögtön tudtuk, most már valami elkezdődik, de Pestre nem költözhettünk vissza. Én, kérlek, az egyik ismerősöm javaslatára kerestem meg a rizs- és gyapottermeltető vállalat központjában Bognár elvtársat. Őt Sarkadon, a Magyar Föld Rész-*

vénytársaság főintézőjeként Bleinernek hívták. Úgy küldtek hozzá, hogy értem is, amit csinálok, rendes és segítőkész vagyok. Tíz perc várakozás után behívatott. Azzal kezdte, na látok egy ilyen csodát is. Maga Bárczyházy Bárczy Pál?

– Én.

– Kitelepített?

– Igen.

– Ügyvéd?

– Igen, de hites könyvelő is.

– Mit akar?

– Elhelyezkedni, ahol lakáshoz is hozzájutok.

– Milyen beosztásban? Vezető állásban?

– Nem. Ellenkezőleg, csendben akarok élni, vezettem én már eleget.

– Akkor a délutáni vonattal leutazik Vésztőre, az ottani állami gazdaság főkönyvelője, érti?

– Nem vagyok káder, különben sincs egy büdös vasam se...Kérlek szépen előleget adatott és én délután már utaztam. Dolgoztam. Panaszt nem hallottam a munkámra, sőt kitüntettek, kiváló dolgozó lettem. (Előhoz egy barnapapír zacskót. Szedegeti belőle a dokumentumokat. Megsárgult iratok, a megpróbáló idő bizonyságai. Kezébe kerül a latin nyelvű diploma, ahogy kiteríti, alig fér az asztalra, olyan hatalmas. Piros dobozt is látok, fölnyitom, az a kitüntetés.

– Azelőtt jártál arra?

Dr. Bárczy Pál: – *Nem. Este tíz óra tájban érkeztem Vésztőre, s az állomáson botorkáltam, mire megtudtam, hogy az állami gazdaság Kótpusztán, egy szárnyvonalon érhetem el. Beugrottam a tehervonatba, ott éppen lassított kicsikét, és leléptem. Semmit sem láttam a vaksötétben. Elindultam arra, amerre a kutyák ugattak. Egyszer csak kis, zömök alak ugrik elém:*

– Hát maga mit keres itt?– kiáltással.

– Az állami gazdaságot. Jó helyen járok?

– Jó.

– Maga az éjjeliőr?

– Nem, én vagyok az igazgató.

– Ahogy jobban körülnéztem, egy parasztházat láttam. A petróleumlámpa fényénél aztán szemügyre vehettem, két szobából, konyhából állt, egyik szoba az igazgatóé, a másikat pedig az adminisztráció foglalta el.

– Van valami problémája?– kérdezte az igazgató.

– Ma nem ettem.

– A konyhában szalonna, zöldpaprika, gyertya is, hogy lássunk. Hogy került ide?

– Főkönyvelőnek küldtek.

– Igen, mert az itteni, az csirkefogó, gazember, de majd én ellátom a baját.

– Ilyen haragosnak mutatkozott az igazgató?

Dr. Bárczy Pál: – *Elég viharos múltú, gyomai kubikus családból származott. Rendőrparancsnokoskodott, de meggyűlt a baja, mert a hivatalos feketézőket is lefogta, így gyorsan kirúgták. Mikor közöltem, hogy engem bizony kitelepítettek, mint fasiszta ügyvédet, akkor megjegyezte, hogy na, talán kijövünk egymással valahogy. Nem csak a tudatlanságával küszködött, hanem a beképzeltségével is. Ezért aztán okosan tálaltam a dolgokat, mindig úgy javasoltam valamit: jól eltaláltad kérlek szépen, vagy eldörmögte: jó az öreg a háznál. Hangsúlyoznom nem kell, kérlek, hogy engem végig osztályidegenként kezelt, aki csak árthat a hatalomnak. Ennek ellenére egészen jól megértettük egymást. A főagronómus dévaványai kulákfiú, remekül gazdálkodott. Így aztán eredményeket is tudtam felmutatni. Akkor még igen szegény volt a gazdaság, az én irodám egy államosított, redőnyös szekrényből állt, azt irattárnak, meg mindennek használtam, mögötte lóca és a vaságy, amin aludtam. Egy konyhaasztal előttem, azon könyveltem. Akkor épült meg a száz férőhelyes növendékmarha istálló, betonból, s palatetővel. Kezdődött a tagosítás, márpedig a téeszé ezen túl az a terület, s az istálló. Jó. Átadtuk. Ám nem kellett nekik, csak a föld, az ól a mienk maradt, de be se tudtunk oda járni, három évig egyetlen fia jószágot be nem kötöttünk. Amit lehetett, azt szétlopkodtak belőle. A rendőrség zaklatott, feljelentések érték egymást. Hogy szabaduljunk a hercehurcától, átadtuk a gépállomásnak, könyvleírással. Annak az igazgatója aztán hirtelen szétverette a vadonatúj épületet, a gerendákat, a palákat elszállíttatta és saját lakásának építéséhez felhasználta.*

– Ebben megelőzte a korát.

Dr. Bárczy Pál: – *Az ország zsebe lyukas, ugyanakkor a sok érték meg pusztult, elherdálódott. Ezért jutottunk a tönk szélére. Beruházásról szó sem lehetett, képzeld el, kérlek, a minisztérium küldött a beruházási keret terhére egy csomó krotáliát, amit a birkák fülébe raktunk. Akkor intézte el az igazgatóm, hogy Vésztőn kapjunk lakást. Édesanyám Jászkarajenőről éppen szabadult, őt is odavettük magunkhoz.*

– Őt milyen indokkal telepítették ki?

Dr. Bárczy Pál: – *Mint bárónő.*

– Bárónő?

Dr. Bárczy Pál: – *Ugyan (nevet most dr. Bárczy). Ő más utcában lakott, ezért nem velünk együtt, hanem a nővéremmel száműzték. Heten laktunk együtt. Pesten összeszedtem a megmaradt bútorainkat. A cselédlányunk, Irénke, akinek a férje ávós volt, sokat megőrzött a bútorainkból, ezt a garnitúrát pedig az ügyvédi munkaközösség használta (mutat körül).*

Dr. Bárczy Pálné: - A mi társaságunkból senkit sem telepítettek ki, senkit.

– Az ügyvédi asztaltársaságra gondol?

Dr. Bárczy Pálné: – *Egyedül minket. Mi lehetett az oka? Nem is tudom.*

Dr. Bárczy Pál: – *A lakás. Olyan ügyfelemet kitelepítettek, akik öröklakással rendelkeztek. Az öröklakás több százezret ért, de lakóval csak néhány ezret. Óriási húzás volt az, kérlek szépen, ugyanúgy, mint az államosítás. Különben ki az isten vesz a nyakába nyűgöt, hogy tataroztasson, adót fizessen, ha lakóval kínálják? Ha meg államosítják, milliárdokat fizetne rá az állam.*

– Szemetekben nem politikai, hanem tulajdonjogi színezetet kapott a kitelepítés?

Dr. Bárczy Pál: – *Feltétlenül. Amikor Kisvárdán dolgoztam, a katonai kiegészítő parancsnoksághoz fordultam, hogy lehetetlennek tartom, polgári egyénként megbízhatatlan vagyok, de mint katonatiszt nem? Hiszen főhadnagyként szerepelek. Letettem a katonakönyvet, vizsgálják már meg az ügyemet. Rövidesen visszaadták, minden rendben. Érted te ezt, kérlek? Tartalékos főhadnagynak jó, de honpolgárnak nem?*

Dr. Bárczy Pálné: – Az ötvenhatos események után megbízhatatlan lettél.

Dr. Bárczy Pál: – *Az is humoros eset. Szeghalmon a katonai kiegészítő parancsnokságra hívattak, alaposan legorombítottak, hogyan merem én a rendfokozatot viselni? Lefokoztak.*

– Miért? Azokban az években, vagy az ellenforradalomban részt vettél valamiben?

Dr. Bárczy Pál: – *Ugyan. Ezen a csendes vidéken minden negyedévben megtörténik egy és más: elvittek valakit fegyverrejtegetésért, felszóltak a padlásra: megtaláltad-e már a pisztolyt – módszerrel. Ilyenekbe nem ránthattak! Tisztességesen és szépen levezettük az ötvenhatos indulatokat is, sőt munkabért fizettem. Az csodának számított, évekig csámcsogtak rajta később. Egy üzletecske működött Kótpusztán, én fizettem a munkásokat, ők vásároltak, s az üzlettől visszakaptam a pénzt és újra megindult a körforgalom. Mindent megvettek: petróleumot, cipőfűzőt és bilit, mert menekültek a pénztől. Itt se posta, se vonat, egymásnak adták a bolt kilincsét. Remekül megoldottam. Amikor már jobban lehetett mozogni, Szeghalmon találkoztam ávósokkal, s gratuláltak, hogy atrocitások nélkül elmúltak nálunk az események. Korán örültünk. A végén mégis történt galiba. Egyszer csak szól az igazgató, hogy délután ne menjek az irodába. Hogyan, mikor annyi a munkám? Nagyon kérlek, hallgass rám, hangsúlyozta. Jó. Akkor délután két embert alaposan összevertek az igazgató irodájában.*

– Miért? Minden alap nélkül?

Dr. Bárczy Pál: – *Zsidóztak és bujtogattak. Egyikük az üzemi konyhán böllérkedett, s üzent valami kedveset és meghatót az igazgatónak. A másik meg egy hülye tehenész, hőzöngött és hőbörgött napokig, hogy ő bizony viszi a gondozására bízott teheneket. Százból tízet? Ne marháskodjon, még ha egyhez ragaszkodik, de tízet akart! Az ilyen tényleg nem normális. Ők ketten kihúzták a lutrit.*

– Veled mi történt?

Dr. Bárczy Pál: – *A legutolsó összecsatolás után közgazdasági igazgatóhelyettesnek akartak (Halaspusztán laktunk szolgálati lakásban), de nem vállaltam, hiszen már csak egy év hiányzott a nyugdíjig, műszaki tanácsadó lettem. Mindig tökéletes nyilvántartást vezettem, bármikor naprakészen, a*

termeléshez igazodva, viszont nyolc évig szabadságra sem mentem. Egyik alkalommal Hajdúszoboszlóra beutaltak, de négy nap múlva kerestek és visszahívtak, mert hiányoztam a gazdaságnak. Ezt végig éreztem. Nagy kedvvel, még nagyobb passzióval csináltam, de idegileg tönkrementem, s a szívemet megviselte. A legnagyobb haszna ennek, kérlek, hogy hozzám senki sem nyúlt, rendőrség se, hagytak dolgozni. Néhány barát is biztatott, mint Ivanics Jenő. Azt hiszem elismertek, mert a főigazgatóság revizoraként, más állami gazdaságokban is ellenőriztem. Aztán Dombegyházán csődbe jutott a gazdálkodás és a vezetés. Az igazgató, mondjuk X. Y. elvtárs korábban már megkapta a fegyelmijét, jó erős állásvesztéssel, de nem ment el.

– Ez a Nyéki-kastélyban történt?

Dr. Bárczy Pál: *– Igen. Az emeleten az igazgató szolgálati lakása, mellette több szoba, a leányszálló is. Kérlek szépen ez az X. Y. a szekrényében nylonzacskóban őrizte a bugyik tömkelegét. Előtte nem állhatott meg nő, keresztülment rajta. Ezeknek a relikviái maradtak ott. A legutóbbi botránya segített nekem. Egy erős, fél-cigány nőre éjszaka rátört, aki az úgynevezett X. Y. elvtársat nekilökte a kályhának, az összedőlt, az ajtó kitört, szóval állt a hetedhét határra szóló balhé. S akkor már ugye, csak leváltott igazgató. Valahogy hatottam rá. Azt javasoltam: ide hallgass, ha huszonnégy órán belül nem tűnsz el, rendőrökkel dobatlak ki! Nem ártok neked, de azonnal eredj! Már tudom, hogy hány autó silót vitettél haza, önetetőket, satöbbi, minden megbocsátva, elfeledve, de tűnj el! Pontosan 16 milliós veszteséget kellett leírni, pedig a földek jók, mindig nyereségesek. Milliós értékek mentek tönkre. Egyenesbe hoztuk a gazdaságot, aztán összecsapták Mezőhegyessel. Mikor a hatvanadik évet betöltöttem, nyugdíjazásomat kértem, hogy hagyjanak békében meghalni. És tisztességes gesztussal, ezt a lakást, itt Békéscsabán, azután kaptam meg.*

– Hosszútávon a becsület, a helytállás kifizetődik?

Dr. Bárczy Pál: *– Láthatod a példámon. Egyedül csak az fizetődik ki, ám idő kell hozzá, kivárni, legalább 60-70 év. Az én vagyonom ez, más semmi. Ami történt, az többé-kevésbé törvényszerű, igaz, sok mindent elkerülhettünk volna, de a nagy számok törvénye a bosszúban, a megtorlásban is érvényesül. Ha az új világ semmit se hozott, csak azt, hogy nincs munkanélküliség, akkor is megérte. Aggódom, lötyögős a gazdasági bázis, francia*

kártyával ultizunk. Érted, kérlek? Kapitalista fogalmakkal játszunk, de szerintem ahhoz másféle kártya illik. Azt gyártjuk, amiben a pénz, a haszon? Holott úgy osztották le itt a lapokat, hogy azt is gyártsuk, ami szükséges! Ma már a kályhacsőért is külföldre szaladunk. Itt látom a bajt, valutaimádatban élünk, és ez többé-kevésbé a gyarmati sors felé sodor. Ne szórja a homokot senki, ha Dél-Amerikából vesszük a bőrt, Németországból a gépeket, s itt gyártjuk a cipőket, hogy ez világraszóló üzlet? Ugyan. Legfeljebb, mert bagót löknek a munkásnak, csak azért. Hatékony termelést, leszorított, alacsony munkabérrel nem teremthetnek. Ezért nincs részben munkanélküliség. Ezt ved, úgy kérlek, mint öregember morgását.

– Hogyan bírta a férje mellett?

Dr. Bárczy Pálné: - Minden jó, ahogy ő csinálta. Négy gyereket neveltem fel. Borzasztó fájdalommal viseltem a gyerekek vergődését, az iskolába kerülését. Lenyomták őket, nem engedték tanulni, annál nagyobb fájdalmat nem éltem át. Megyei tanulmányi versenyeket nyertek, hiába, az iskola nem engedte tovább őket. Palkó felment a Kismotor – Gépgyárba, dolgozott, onnan került iskolába, s mostanra Miskolcon a műszaki egyetem docense. Angliában, Svédországban, Finnországban tart előadásokat. Zsolt gépészmérnök, a Chinoin gyáregységben főmérnök.

– Ágnes sorsa hogy alakult? Ő a legidősebb.

Dr. Bárczy Pálné: – Ő veszített. Leérettségizett, s háromévi kényszerkihagyás után, gyümölcstermesztő főiskolát végzett. Többször munkahelyet cserélt. Szerencsétlen házasságot kötött, gyerekei születtek, most Csabán laknak. Férjével együtt segédmunkás.

– És Gergely?

Dr. Bárczy Pál: *– Kohómérnöki karon végzett, jól kifutotta magát, Székesfehérváron a KÖFÉM igazgatási titkára, lakást kapott, sima az útja. A lányomnak a fellépése is gyenge, nem olyan menő, mint a többiek. A fiúk, ha ütötték őket, visszavágtak. Ágnes magába fordult, befelé nyelte a sértéseket, mindent mástól várt, nem kötött ismeretségeket. Neki tálcán kellene a jó, de mi most nem hozhattuk. Nagy öröm, hogy ebben a házban állandóan hét fekvőhely üzemelhet, kérlek. Szépen megvagyunk. Karácsonykor az összes unokám, gyerekem megkeres. Családközpontú életet szeretek. Nem adok*

semmit nekik, amit látsz, az a vagyonom. A fizetésem sem rúgott sohasem a csillagokig.

– Boldog vagy? A ti fajtátok lehetett itt boldog?

Dr. Bárczy Pál: – *A piaristáktól valláserkölcsi indíttatást kaptam, a családomtól pedig példamutatást, így az élettől nem vártam csodákat, a munka nélkül kapott dolgokat nem tudom becsülni. Jobban örülök annak, amit magam kiharcolok, megcsinálok, mintha az ölembe hullana. Kinek-kinek a belső kisbírója, a lelkiismerete dönti el, mit bír el, az adja meg a boldogságot, a teljes harmóniát. Boldog vagyok. Megmondhatom őszintén, kérlek, boldog vagyok, bár beteges, és a szívem, tüdőm rossz, hipertónia, miegyebek. Ha úgy akarod, engem lehet sajnálni, de ne sajnáljanak, mert kiegyensúlyozott maradtam, a fronton is és a kitelepítések idején is.*

– Vallásos vagy?

Dr. Bárczy Pál: – *Nem. Hiba, hogy a piarostáknál a filozófiát és az apologetikát tanították, így nem lettem vallásos, de a belső tartáshoz ragaszkodom. Nem a vallást tagadom, hanem a ceremóniát nem szeretem. Feltételezem, hogy valaki van, nem kell annak személynek lennie, s ha kezdet volt, a vég is elkövetkezik, valószínű hamarább hal ki az emberiség, mint a világ. Templomba nem járok.*

Dr. Bárczy Pálné: – Jó érzés hinni, hogy van valami, vagy valaki.

– Miben hiszel? Az erkölcsi tartásban?

Dr. Bárczy Pál: – *Az erkölcsi oktatás fogódzó a gyereknek, míg ki nem alakítja a világnézetét. Ki mondja most, hogy ne lopj, ne hazudj, tiszteld apádat, anyádat? Az osztályfőnöki óra? Bocsánatot kérek. Mit lát a mai gyerek a világból? Apa ügyes, hozott egy szeget, lopott egy létrát, de a szomszéd már házat vett. Miből? Ki kérdezi, hogy a Balaton mellett, kinek, miből telik kastélyra, az eget megszégyenítő flancolásra? Senki se számoltatja el őket. Itt senki nem tartozik senkinek számadással. Vagy mindenki szerencsejátékon nyerte?*

– A belső hited adott erőt?

Dr. Bárczy Pál: – *A fatalizmus. Végtelen folyamat az élet, az enyém meg egy morzsa, más kötelességem nincs, csak a saját lelkiismeretem szerint éljek és cselekedjek. A lelkiismeret lehet néha laza, ők irigylésre méltó emberek, míg más alszik, ők lopnak, s megborotválkoznak anélkül, hogy szemköpnék magukat. Sajnos én ilyen hendikeppel indultam. Nem érzem kevésbé elégedettnek vagy boldognak magamat, mint aki házat épített, vagy palotát szerzett.*

– Magának adott erőt a hite?

Dr. Bárczy Pálné: - Benne hittem, csodálatos erős a jelleme.

– Mi a vágyad Pali bácsi? Amit nagyon szeretnél?

Dr. Bárczy Pál: – *Mint egy öreg szamár, úgy múljak el, hogy döglött szamarat ne lássanak! Magam után ne hagyjak se bánatot, se szomorúságot, se semmit. Ez lenne a legszebb. Kérlek szépen, jól tudom, hogy a gyerekeimben, az unokáimban lesz majd egy gesztus, egy színlátás, egy kézmozdulat, és ezekben én már megmaradok.*

Tartalomjegyzék

2900.- Ft

9 789633 022146

www.puskikiado.hu

Adalékok az 1951-ben Dombrádra kitelepített budapesti polgárok és az őket befogadó gazdák kálváriájához

Orosz Károly

Orosz Károly

„Ha az Isten velünk, ki ellenünk"

Adalékok az 1951-ben Dombrádra kitelepített budapesti polgárok és az őket befogadó gazdák kálváriájához

A Dombrádra kitelepített 400 budapesti polgár és a velük együtt megalázott dombrádi gazdák emlékére állított obeliszk

PÜSKI